

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd

REFLEXE ŠPANĚLSKÉ OBČANSKÉ VÁLKY V ČESKOSLOVENSKU

Bc. Jana Mrňáková

Diplomová práce
2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jana MRŇÁKOVÁ**

Studijní program: **N7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **REFLEXE ŠPAŇELSKÉ OBČANSKÉ VÁLKY
V ČESKOSLOVENSKU**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Jana Mrňáková prostuduje příslušné prameny (Vojenský historický archiv, fond Českoslovenští interbrigadisté; dobová periodika atd.) a literaturu. Na tomto základě nastíní odraz španělské občanské války v československém dobovém tisku napříč celým politickým spektrem včetně tisku německého a následně jej porovná s reflexí osobních vzpomínek dobrovolníků, kteří se aktivně zapojili do bojů ve Španělsku.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

VHA - Vojenský historický archiv, fond Českoslovenští interbrigadisté. Sedmdesát let od vypuknutí španělské občanské války: vnitřní a vnější aspekty konfliktu. Hradec Králové, Gaudeamus 2007. BEEVOR, Antony. Španělská občanská válka. Praha, Beta-Dobrovský, 2004. BOUČEK, Jaroslav. Českoslovenští interbrigadisté jako zdroj politických elit po roce 1945. In Politické elity v Československu 1918 - 1948. Praha, ÚSD AV ČR 1994, s. 147-180. BERÁNKOVÁ, Milena - KŘIVÁNKOVÁ, Alena - RUTTKAY, Fraňo. Dějiny československé žurnalistiky. III.díl. Český a slovenský tisk v letech 1918 ? 1944. Praha, Novinář 1988. CHALUPA, Jiří. Zápisky o válce občanské. Studie o vybraných aspektech španělské občanské války 1936-1939. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2002. PA-SÁK, Tomáš. Český fašismus a kolaborace 1939-1945. Praha, Práh 1999.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Zbyněk Vydra, Ph.D.
Katedra historických věd

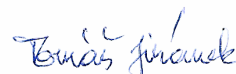
Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2007**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

PROHLAŠUJI:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 27.11.2009

Jana Mrňáková

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi pomáhali v průběhu psaní diplomové práce. Zvláštní dík patří panu Mgr. Zbyňku Vydrovi, Ph.D. a zaměstnancům Vojenského historického archivu v Praze, kteří mi v případě potřeby poskytli cenné rady.

Anotace

Práce se zaměřuje na reflexi španělské občanské války v Československu. Jde zejména o zrcadlení španělských událostí v dobovém československém tisku. Tento mediální odraz vede napříč celým politickým spektrem včetně tisku německého. Jeho následné porovnání s reflexí osobních vzpomínek dobrovolníků, kteří se aktivně zapojili do bojů ve Španělsku otevírá nové úhly pohledu na téma španělské občanské války a její vnímání v tehdejším Československu.

Klíčová slova

Španělská občanská válka, tisk, interbrigadisté

Anotation

This thesis focuses on the reflection of the Spanish Civil War in Czechoslovakia, and especially on the reflection of the course of events in Spain in the Czechoslovakian press. This media image involves the entire political spectrum including the German press. Its consequent comparison to personal memories of volunteers actively engaged in military operations in Spain opens a new angle on the subject of the Spanish Civil War and its perception in Czechoslovakia at that time.

Keywords

Spanish Civil War, press, International Brigades

ÚVOD	8
Přínos práce	9
Členění práce	9
Metody práce	10
Prameny a literatura	10
1. POSTOJE ČESKOSLOVENSKÉ REPREZENTACE A VEŘEJNOSTI	15
2. REFLEXE ŠPANĚLSKÉ OBČANSKÉ VÁLKY TISKEM	23
2.1 „Por Dios y por la Tradicion“ aneb československá periodika na straně povstalců	25
2.1.1 Venkov	26
2.1.2 Brázda	32
2.1.3 Lidové listy	34
2.1.4 Národní listy	39
2.1.5 Polední list	47
2.1.6 Trautenuer Tagblatt	56
2.1.7 Pohled pravicového tisku	58
2.2 „Viva España Roja!“ aneb československá periodika na straně Lidové fronty	60
2.2.1 Přítomnost	60
2.2.2 Prager Presse	69
2.2.3 České slovo	75
2.2.4 Právo lidu	79
2.2.5 Rudé právo	88
2.2.6 Pohled levicového tisku	100
2.3 Postoje československého tisku	101
3. ŠPANĚLSKÁ OBČANSKÁ VÁLKA OČIMA INTERBRIGADISTŮ	102
3.1 Náborová činnost	104
3.2 Motivace k odjezdu	108
3.3 Cesta do Španělska	111
3.4 Pod pomerančovňíky	112
3.5 Na frontě	113
3.6 Naše rozhodnutí bylo správné!	115
3.7 Pod vlivem propagandy	117
3.8 Hořké konce	119
3.9 Dobrovolníci po druhé světové válce	122
ZÁVĚR ANEB KONFRONTACE OBOU POHLEDŮ	125
PŘEHLED POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	129
Prameny	129
Internetové zdroje	129
Tištěné prameny	129
Literatura	138
RESUMÉ	140

ÚVOD

Události, jež proběhly v druhé polovině třicátých let ve Španělsku, nepřestávají být po více než sedmdesáti letech předmětem zájmu odborné i laické veřejnosti.

Diplomová práce s názvem *Reflexe španělské občanské války v Československu* si klade za cíl pohlédnout na postoje, které k španělské občanské válce zaujala tehdejší československá veřejnost.

Odraz těchto postojů lze nalézt v dobových sdělovacích prostředcích, které při líčení španělské občanské války a snahách získat sympatie pro jednu či druhou válčící stranu sehrávaly významnou roli. Přestože třicátá léta už byla zhusta protknutá filmovou tvorbou a mnoho politických bojovníků už na ni spoléhalo jako na mocnou zbraň v poskytování informací a dezinformací, zůstávaly poměrně finančně dostupné noviny tím hlavním „marketingovým“ nástrojem tehdejších politických stran. Mít své fórum, na kterém bude možné své názory očividně i v obalu předkládat čtenářům a potenciálním voličům, si dopřávaly všechny politické strany, které se v té době výrazněji zapojily do oficiálního vedení Československa.

Zejména tisk, který dodával veřejnosti informace o událostech, jež se odehrávaly ve Španělsku, se snažil ovlivnit veřejné mínění ve prospěch jedné, či druhé strany. Španělská občanská válka se tak stala kolbištěm ideologického boje na stranách československého tisku. Ohlas španělských událostí byl tedy v československém tisku již od samého počátku velice různorodý. Tisk zkrátka refletoval své politické zaměření.

Ovšem nejen reakce československého tisku je předmětem zájmu této práce, nýbrž i vnímání španělské občanské války dobrovolníky z řad československého obyvatelstva, kteří se jí osobně účastnili. V tomto bodu je práce zaměřena na odraz války ve vzpomínkách osobní povahy a ve vzpomínkách účastníků, které byly publikovány.

Cílem práce je pak oba tyto úhly pohledu na španělskou občanskou válku konfrontovat, porovnat a vyvodit z tohoto střetu závěry.

Přínos práce

Práce by měla představit reflexe španělské občanské války v Československu. Jde zejména o zrcadlení španělských událostí v dobovém Československém tisku. Nastínění odrazu španělské občanské války v dobovém tisku napříč celým politickým spektrem včetně tisku německého a jeho následné porovnání s reflexí osobních vzpomínek dobrovolníků, kteří se aktivně zapojili do bojů ve Španělsku, otevírá nové úhly pohledu na téma španělské občanské války a její vnímání v tehdejší Československu. Z tohoto hlediska je tato práce původní. Takto nastíněné téma v sobě snoubí jak zajímavou kontroverzní historickou událost, tak zasahuje do oblasti mediální praxe. Proto si myslím, že je relevantní zejména pro studijní obor „Kulturní dějiny“.

Členění práce

Práce je rozčleněna do čtyř kapitol. První kapitola s názvem *Postoje československé reprezentace a veřejnosti* se zaměří na ukázkou postojů vládních i opozičních politiků ke španělské občanské válce. Do jaké míry veřejně projevovali podporu té či oné straně, jak se snažili držet kurz s postoji Francie a Anglie, kdy a proč uznali nový režim. Současně kapitola představí postoje veřejnosti a případné projevy solidarity se španělským lidem.

Následující kapitola *Reflexe španělské občanské války tiskem* představí nejvýznamnější denní tisk dle příslušnosti k politickým stranám, tedy napříč celým politickým spektrem, včetně tisku německého vycházejícího v tehdejší Československu a upozorní, jak se zrcadlily španělské události na jejich stránkách.

Cílem kapitoly není předložit chronologický přehled článků a jejich témat, vztahujících se k válce, ani reprezentovat její vývoj ve výčtu jednotlivých bitev, vítězství a proher, nýbrž na základě otiskovaných informací analyzovat postoj deníku a jeho redaktorů k dané problematice.

Třetí kapitola, nazvaná *Španělská občanská válka očima interbrigadistů* nás nechá nahlédnout do soukromí španělských dobrovolníků prostřednictvím osobní korespondence.

Zároveň seznámí s tiskovinami určenými přímo pro interbrigadisty na frontě a jejich vlivem na ně.

V této části nevnímám interbrigadistu jako konkrétní osobu, ale jako článek ve spojení Španělska a Československa. Nepředstavuji životopis žádného z dobrovolníků, jde mi o sledování názorové linky osoby, která se pod vlivem domácí propagandy rozhodla aktivně zasáhnout do bojů, a která je pak přímo ve Španělsku utvrzována prožitými zkušenostmi a dále i tendenčními periodiky ve svém názoru. Ten se pak prostřednictvím osobní korespondence dostává zpět do Československa. A zde může sloužit jako argument pro tu kterou stranu.

Poslední kapitolou bude kapitola *Konfrontace obou pohledů*, která porovná výsledky analýzy předešlých kapitol a vyvodí závěry o vlivu tisku na jednání politiků, veřejnosti a dobrovolníků.

Metody práce

Studium pramenů a jejich interpretace jsou základními metodami, které byly použity pro tuto práci. Na základě jednotlivých informací v člancích a dopisech vyvozují obecné závěry o postojích konkrétních periodik či osob, používám tedy metodu indukce.

Konfrontuji obecné informace o španělské občanské válce uvedené v odborné literatuře s informacemi zjistitelnými z dobového tisku a s výpověďmi účastníků. Použitou metodou je v tomto případě dedukce.

Prameny a literatura

„Jedním z největších problémů studia občanské války (a s ní neoddělitelně spjaté druhé republiky) je záplava dokumentů a textů. Takřka všichni aktéři měli potřebu se v průběhu konfliktu či později k jeho příčinám i důsledkům podrobně vyjádřit a činili to vesměs s typickou španělskou verbální nestřídmostí.“¹

¹ CHALUPA, Jiří. *Zápisky o válce občanské. Studie o vybraných aspektech španělské občanské války 1936-1939*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2002. s. 124. ISBN 80-7106-431-9.

Možná je to zapříčiněno i jistým zprofanováním tohoto tématu v minulosti, ale ani během posledních dvaceti let se přes velké množství pramenů interbrigadistům a obecně vnímání španělské občanské války v Československu nedostalo patřičné pozornosti. Mnozí vidí v nezájmu o interbrigadisty jen zájem české historické společnosti vyhnout se kontroverznímu tématu. Tématu, na které se jen stěží dá uplatnit černobílý pohled a jednoduchý soud. Nejsou to ani hrdinové a bojovníci za pravdu, protože kde je nebo byla pravda, se jen stěží někdo odváží vyslovit. Nepostačí ani nálepka obětí perzekuce, přestože jí mnozí byli v padesátých letech vystaveni. Nelze v nich vidět ani komunistické zločince. V československé historiografii chybí obraz interbrigadisty roku 1936, toho, který prožil hospodářskou krizi, kdy naopak neprožil hrůzy fašismu a nacismu a kdy neměl tušení, jakým zločinem může být cesta od socialismu ke komunismu.

„V posledních několika letech zájem o tuto problematiku roste, alespoň co se sdělovacích prostředků týče.“ „...„V květnu 2006 ocenil ministr obrany žijící interbrigadisty za jejich boj proti fašismu medailí a pamětním listem.“ „...„Tato renesance zájmu širší veřejnosti zatím bohužel nevyvolala adekvátní pozornost českých historiků, a tak o historii československých dobrovolníků ve Španělsku nevíme o mnoho více než na konci šedesátých let.“²

Primárním archivním zdrojem pro tuto práci byl fond s názvem *Českoslovenští interbrigadisté*, který se nachází ve Vojenském historickém archivu v Praze. Tento fond, který je mimo jiné bohatou zásobárnou vzpomínek osobního charakteru, zejména korespondence československých dobrovolníků, je zpracován a inventarizován a je také přístupný veřejnosti.

Fond obsahuje 57 kرتونů a je rozdělen do osmi částí. Pro tuto diplomovou práci byly stěžejní zejména první tři části, které jsou bohaté na doklady, korespondenci a kádrové materiály interbrigadistů, dále je zde možné nalézt materiály spojené s činností Společnosti přátel demokratického Španělska a výstřižky z československého tisku o událostech ve Španělsku, ale také časopisy a tisky vydávané mezinárodními brigádami.

Stěžejní část zabírá agenda Sdružení československých dobrovolníků ve Španělsku. Zajímavé jsou zejména dotazníky, kterými byl zjišťován osud dobrovolníků ve válce a po ní. Vzhledem k faktu, že k dotazníkům byl přikládán životopis sepsaný nejčastěji v pohnuté době

² NEDVĚD, Jiří. *Dobrovolníci svobody, trockističtí agenti nebo žoldáci Kominterny? (Interbrigadisté českýma očima)*. In České, slovenské a československé dějiny 20. století. 2. Sborník z mezinárodní konference mladých vědeckých pracovníků. Univerzita Hradec Králové, 7.-8. března 2007. Ústí nad Orlicí, Ofis 2007, s. 166. ISBN 978-80-86845-81-4.

okolo roku 1948, lze předpokládat, že informace v něm uvedené jsou účelově zkreslené. Z dotazníkových otázek typu: *Tvoje činnost po deportaci? Zařadil si se do domácího nebo zahraničního odboje? Byl jsi členem čs. interbrigadistů v Anglii?* a speciálních kolonek: *Moje činnost od odchodu z koncentračního tábora v Gurs do osvobození*, je cítit komunistické kádrování. Lze proto předpokládat, že vyplněné dotazníky a k nim přiložené dokumenty, mimo jiné i dopisy, byly dobrovolníky zřejmě autocenzurovány.

Dalšími významnými prameny jsou fondy Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky v Praze (AMZV). Využívám především zprávy Československého vyslanectví v Madridu, které byly odtajněny až v roce 2001 a které jsou součástí fondu s názvem *Politické zprávy 1918-1977*.

Velmi důležitým pramenem diplomové práce jsou dobová periodika. Jedná se zejména o české a německé deníky, které vycházely na území Československa jako tiskové orgány nejvýznamnějších politických stran a ke kterým patří: Lidové listy, Národní listy, Venkov, Lidové noviny, Rudé právo, Brázda, Polední list, Přítomnost, České slovo, Právo lidu, Prager Presse, Trautenauer Tagblatt. Dalším zdrojem jsou periodika, jejichž vznik je přímo iniciován konfliktem na Pyrenejském poloostrově. Jsou to jak domácí periodika, např. Španělsko, tak tiskoviny vycházející přímo ve Španělsku, které byly distribuovány mezi naše interbrigadisty např. Salud, Ami, Zvítězíme, Informační bulletin, El Voluntario de la Libertat, Le Soldat de la République.

Za velmi cenný zdroj informací o španělské občanské válce pokládám knihu Jiřího Chalupy s názvem *Zápisky o válce občanské. Studie o vybraných aspektech španělské občanské války 1936-1939*³ a knihu Antony Beevora *Španělská občanská válka*⁴.

Informace o vnímání španělské občanské války československou veřejností a představiteli československé kulturní scény lze nalézt v práci Tomáše Pasáka *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1938 – 1945*⁵.

V kapitole dotýkající se španělské občanské války vycházel Pasák ze starší práce Vlastimila Vávry⁶, kterou očistil od ideologického nánosu.

K problematice československé zahraniční politiky v otázce války na pyrenejském poloostrově poskytuje mnoho zajímavého materiálu kniha s názvem *La diplomacia española*

³ CHALUPA, Jiří. *Zápisky o válce občanské. Studie o vybraných aspektech španělské občanské války 1936-1939*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2002. 159 s. ISBN 80-7106-431-9.

⁴ BEEVOR, Antony. *Španělská občanská válka*. Praha, Beta-Dobrovský, 2004, 319 s. ISBN 80-7291-107-4.

⁵ PASÁK, Tomáš. *Český fašismus a kolaborace 1939-1945*. Praha, Práh 1999, 486 s. ISBN 80-7252-017-2.

⁶ VÁVRA, Vlastimil. *Na pomoc Španělské republice (1936-1939)*. Praha, Federální ústřední výbor Československého svazu protifašistických bojovníků 1981, 38 s.

*durante la Guerra Civil*⁷. Její autorkou je Marina Casanova, která se ve své publikaci věnuje španělské diplomacii v občanské válce. Kniha rozdělena do tří částí, přičemž třetí závěrečná kapitola nabízí přínosný materiál týkající se činnosti diplomata Luise Jimenése de Asúa v Československu.

K tématu *Reflexe Španělské občanské války v tisku* bylo publikováno několik studií a monografií. Podnětná je zejména studie Andrey Heroutové o nazírání na španělský konflikt pravicovým tiskem první republiky s názvem *Význam pravicové tiskové kampaně o španělské občanské válce proti radikalizaci konzervativně autoritářské a fašizující programové báze*, která vyšla ve sborníku *Sedmdesát let od vypuknutí španělské občanské války: vnitřní a vnější aspekty konfliktu*⁸ univerzity Hradec Králové.

Dalším zdrojem informací je diplomová práce Marie Rejnušové s názvem *Občanská válka ve Španělsku 1936-1939 v českém tisku*⁹, která vznikla roku 1990 na Masarykově univerzitě v Brně. Autorka se ve své práci soustředila zejména na vnímání španělské občanské války třemi periodiky, České slovo, Polední list, Přítomnost. Použila i tituly dalších dobových periodik jako pramene, ale pouze rámcově a neúplně. Německé noviny vycházející v tehdejší Československu jsou v práci opomenuty zcela. Jde vlastně jen o chronologický přehled zpráv vybraných tiskovin. Přičemž sama přiznává, že nejde o ucelené řady.

„Naším původním záměrem bylo soustředit se především na noviny „Národní politika“. Ostatní tituly by pouze sloužily k doplnění, srovnání s tímto listem. Avšak ve fondu SVK jsou zastoupeny pouze ročníky „Národní politiky“ z let 1938, 1939. Ani ostatní městské archivní fondy potřebnými ročníky nedisponují. Proto jsem zvolila pro svoji diplomovou práci „České slovo“ národních socialistů, pravicový „Polední list“ a nezávislý týdeník „Přítomnost“, určený pro širokou čtenářskou obec.“¹⁰

Další prací, která vznikla jako příspěvek ke studiu obrazu španělského konfliktu v prvorepublikovém tisku pravicového zaměření byla práce Bohumila Baďury. Jeho studie se zaměřila na agrární tisk, přičemž sleduje postoje zejména periodik Venkov, Večer, Brázda a nese název *Agrární tisk a španělská občanská válka*¹¹.

Výše uváděné práce k problematice vnímání španělské občanské války československým tiskem nejsou komplexními příspěvky, které by nastiňovaly postoje deníků

⁷ CASANOVA, Marina. *La diplomacia española durante la Guerra Civil*. Madrid, Ministerio de Asuntos Exteriores, 1996.

⁸ SPRINGEROVÁ, Pavlína (ed.) *Sedmdesát let od vypuknutí španělské občanské války: vnitřní a vnější aspekty konfliktu*. Hradec Králové, Gaudeamus 2007, 111 s. ISBN 978-80-7041-788-1.

⁹ REJNUŠOVÁ, Marie. *Občanská válka ve Španělsku 1936-1939 v českém tisku*, Brno, FF MU, 1990, 84 s.

¹⁰ Tamtéž, s. 7.

¹¹ BAĐURA, Bohumil. *Agrární tisk a španělská občanská válka*. In Sborník k problematice dějin imperialismu 5, Praha 1978, s. 381 – 396.

napříč celým politickým spektrem a které by neopomíjely noviny určené pro německou menšinu.

Pro zachování autenticity cituji v práci prameny v původním znění, zachovávám chyby i původní pravopis. Příspěvky, které vyšly pod šifrou, cituji pod touto šifrou a za ní uvádím v závorce celé jméno autora příspěvku, pokud se mi jej podařilo dohledat. Některé příspěvky nejsou označeny žádným názvem. Pro přehlednost jsem v citacích takovýchto příspěvků použila první větu, kterou začínají. Při uvádění vlastních jmen ctím původní jazyk, transkripci do českého jazyka uvádím jen při citacích.

Vzhledem k faktu, že Rudé právo nemá číslované strany, použila jsem pro lepší přehlednost citací čísla stran, přičemž jsem jako stranu jedna označila titulní stranu. Noviny nemají ve své tiráži uvedený ročník, proto jsem ho neuváděla ani v citacích.

1. POSTOJE ČESKOSLOVENSKÉ REPREZENTACE A VEŘEJNOSTI

Jak Španělsko dospělo k občanské válce? Viděno dnešní perspektivou je až s podivem, že se tak nestalo o mnoho let dříve. Celá země se totiž už víc než třicet let potýkala s politickou nestabilitou, s ozbrojenými střety a s velkým společenským napětím. Dramatická byla situace především na venkově. Neustálým odsouváním reforem běžných v té době ve střední a západní Evropě se vyhrocoval vztah mezi bezzemky a latifundisty, kteří v té době vlastnili polovinu orné půdy, ač představovali pouhé jedno procento obyvatelstva. V březnových všeobecných volbách roku 1936 vítězí Lidová fronta složená ze středových a levicových stran, vládu nakonec ale sestavily jen dvě republikánské strany. Socialisté a komunisté zvolili vyčkávací taktiku, ale ideový střet je na spadnutí. Pravicové strany volají po pozemkových reformách a po omezení církevních výsad, přesto ale vidí jako hrozbu především bezbožný komunismus. Čtyři měsíce po volbách se o státní převrat pokusí část generality a armády. Odporem ozbrojených dělníků a rolníků stojí Španělsko náhle na poli občanské války.

Vášeň, které vzplanuly na Pyrenejském poloostrově nebyly pro horkokrevný národ ničím zas tak nestandardním. Novinkou ale bylo, že na první pohled domácí téma proniklo na mezinárodní pole, které bylo vývojem třicátých let na jakékoliv výbušné téma citlivější. A tak se stalo, že horký vítr ze Španěl zavanul i do mírného středoevropského pásma. Najednou už nebylo Španělsko tak vzdálené a jeho problémy začaly pálit i v Československu. Vždyť i samo Československo pocíťovalo ohrožení své existence od fašistického, respektive nacistického státu. Pro mnohé tedy bezpochyby platilo heslo interbrigadistů o boji v Madridu za Prahu.

Jaký postoj k vnitřnímu sporu ve Španělsku zaujmout, nebylo pro československé vládní představitele vůbec snadné rozhodnout. V ovzduší, které panovalo po roce 1935 ve střední Evropě, bylo pro Československo nemyslitelné postupovat v rozporu s velmocemi, ke kterým je vázala obava ze sílícího Německa.

„Vojenská revolta španělských generálů v červenci 1936 zastihla československou zahraniční politiku ve velmi obtížné situaci. Remilitarizace Porýní vážně narušila středoevropský bezpečnostní systém a podpořila korozí Malé Dohody. Představy o možné velmocenské roli tohoto seskupené totálně ztroskotaly.“.....„Sílicí československo-německé

tenze byly pro Bělehrad a Bukurešť motivem hledání vlastní cesty nejen k dohodě s Berlínem, ale i s Římem a Varšavou.“¹²

Londýnské kroky, vážící se k řešení španělského konfliktu, byly signálem k tomu, že Beneš možná spoléhá na své spojence příliš. Především Britové se totiž snažili nepřipustit rozšíření války na kontinentě za žádnou cenu, dokonce i na úkor ústupkům fašistickým režimům. To předvedla britská diplomacie už v lednu 1937, kdy v Římě uzavřela s Itálií dohodu, ve které uznává její okupaci Etiopie. Itálie se naproti tomu zavázala stáhnout své vojáky ze Španělska.

„Ovšem právě první britsko-italská „gentlemanská dohoda“ z ledna 1937 ukázala nereálnost Benešovy koncepce, která chtěla maximální podporou Londýna zainteresovat britskou politiku na osudu Československa.“¹³

Československá vláda se nemohla ohlížet jen na zahraniční situaci, ale musela brát zřetel i na domácí politickou scénu. Pravicové strany, agrárníci a národní demokraté, byly ochotny držet kurz reprezentovaný britsko – francouzským postojem. Obě země se dohodly na vytvoření Mezinárodního výboru pro kontrolu opatření pro nevměšování do španělských věcí. K programu, který měl tento výbor kontrolovat, se formálně zapojilo i Německo a Itálie, které ale v té době už svou neutralitu fakticky porušovaly a ve Španělsku už působily. Jednání o tom, zda se této dohody bude účastnit i Československo, probíhalo už v polovině srpna 1936. *„Přístup k dění na Pyrenejském poloostrově byl oficiálně formulován již v srpnu 1936 a potvrzen v Kroftově vystoupení na společné schůzi zahraničních výborů poslanecké sněmovny a senátu 22. října...“*¹⁴

*„Na činnosti výboru původně participoval i Sovětský svaz, ale 23. října 1936 jej opustil a zcela otevřeně deklaroval svoji podporu vládě Lidové fronty v Madridu.“*¹⁵ Pro československou levici, především pro komunistickou stranu byl postoj Sovětského svazu jedním z impulsů pro veřejnou podporu španělské vlády. Právě činnosti, za jejichž zrodem stáli socialisté a komunisté, nesouzněly příliš nebo vůbec s oficiálním postojem československé vlády.

„Protesty levicové veřejnosti – spolu s poznáním faktické neúčinnosti politiky neintervence – však přispěly ke zmírnění tlaku vůči konkrétním formám podpory

¹² NÁLEVKKA, Vladimír. *Československo-španělské vztahy v letech občanské války*. In Dvacáté století. Ročenka Semináře nejnovějších dějin Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 2004, s. 85. ISBN 80-7308-094-X.

¹³ Tamtéž, s. 93.

¹⁴ Tamtéž, s. 91.

¹⁵ Tamtéž, s. 87.

republikánského tábora.“¹⁶ „Tak čs. vláda nezasáhla proti vzniku a aktivitě „Výboru na pomoc demokratickému Španělsku“, tolerovala pořádání sbírek či solidárních podniků a dr. Edvard Beneš souhlasil i s odjezdem „Polního lazaretu Jana Amose Komenského“.¹⁷

S postupem doby se měnil postoj těch, kteří zpočátku plně podporovali vládní neutrální postoje. Jak sílila propaganda komunistické strany, začala se víc a víc ozývat i československá pravice, která už neváhala projevovat sympatie pro generála Franca.¹⁸

Oficiální postoj byl sice striktně proti jakýmkoliv zásahům na území Španělska. Neznamená to ovšem, že by situace nebyla pod drobnohledem československých diplomatů. Ti ve Španělsku situaci monitorovali a podávali podrobné zprávy, což např. dokazuje i zpráva z 11.10.1936, ve které se říká, že:

„Ozbrojené masy dělníků, promísené elementy nejpochybnějšího druhu jako propuštěnými vězni, notorickými tuláky a pod., považují za svůj hlavní úkol a dávají přednost násilnému provádění sociální revoluce v městech a venkovských obcích, na frontu však jdou většinou s největší nechtí a jich odolnost proti útokům postupujícího vojska, jak podepsaný měl příležitost opětovně seznati z vlastní zkušenosti, jest zcela nepatrná. Projevují jistou houževnatost v boji s dostatečnými kryty, připomínajícím tradiční „guerrilu“, při utkávání na otevřené frontě opouštějí však sebepočtenější oddíly, které nad to většinou postrádají vůbec důstojníků, po prvních ranách své posice v panickém útěku. Na druhé straně armády operující proti Madridu a pozůstávající z kontinentálního a marockého vojska, disciplinované guardia civil, fašistické mládeže, postupují cílevědomě dle přesného taktického plánu, který jest dosud po etapách přesně prováděn bez většího odporu vládních sil.“¹⁹

Z dalších dokumentů ministerstva zahraničí vyplývá, že se velvyslanectví snažilo předjímat vývoj země po skončení konfliktu.

„Také jest naprosto jisté, že kdyby nezvítězil Franco, nevznikne ve Španělsku republikánský parlamentní režim, nýbrž řada komun a anarchistických útvarů.“ „...„Že ve Španělsku také nebude demokratická republika, zvítězí-li definitivně generál Franco, nýbrž republika s vojenskou diktaturou, o tom nemůže býti nejmenší pochybnosti.“²⁰

¹⁶ NÁLEVKKA, Vladimír. *Československo-španělské vztahy v letech občanské války*. In Dvacáté století. Ročenka Semináře nejnovějších dějin Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 2004, s.91-92. ISBN 80-7308-094-X.

¹⁷ Tamtéž, s. 88- 89.

¹⁸ Tamtéž, s. 101.

¹⁹ AMZV, fond *Politické zprávy 1918-1977*. Politické zprávy 1936 Madrid, PZ č. 15, Dodávka československých zbraní do Španělska, č.j. 106/dův, 11.10.1936 s. 2-3.

²⁰ AMZV, fond *Politické zprávy 1918-1977*. Politické zprávy 1936 Madrid, PZ č. 10, Osobní dopis, č.j. 234/36, 25. 11. 1936 s. 5-6.

Podle výsledků bojů ve Španělsku bylo od konce roku 1937, kdy padl celý sever a Baskicko, víc a víc zřetelnější, že strana generála Franca bude tou, která bude napříště reprezentovat španělskou jednotu. Tomu se musel podřídit i přístup československé diplomacie. Vláda se v roce 1938 začala vážně zabývat myšlenkou na diplomatický kontakt s Francem a jeho vládou, kterou zřídil již v říjnu 1936 v Burgosu. V květnu 1938 jmenovala vláda generálním agentem v Burgosu Dr. Hanáka.

„Zatímco čs. politická pravice komentovala navázání styků s národním Španělskem souhlasně, levice byla pobouřena. „Společnost přátel demokratického Španělska“ protestovala proti tomuto aktu v dopise zaslaném premiérovi Hodžovi...“²¹

Postup československé vlády v otázce uznání generála Franca s sebou vzápětí nesl protesty jak ze strany domácí levice, tak se strany sovětského vyslance Sergeje Alexandrovského. V srpnu 1938 Prahu opustil i vyslanec Luis Jimenéz de Asúa, který až dosud hájil zájmy oficiální španělské vlády v Československu. *„Zastupitelský úřad v Československu poté vedl až do ukončení vzájemných styků v lednu 1939 Diego Martínez de Aragón.“²²*

Po těchto bouřlivých diplomatických kolotočích z jara a léta 1938 se domácí politika musela plně soustředit na vlastní problémy. První republika vládu generála Franca neuznala. Přesto neuběhlo mnoho týdnů a českoslovenští politici, tentokrát už reprezentující druhou republiku, Francův režim označují za oficiální.

„V den pádu Barcelony, tj. 27. ledna 1939 uznala Praha vládu generála Franka de jure a současně přerušila veškeré styky s republikánskou administrativou. V březnu 1939 se naplnilo v tragickém slova smyslu heslo československých interbrigadistů „u Madridu bráníme Prahu“. Dne 15. března obsadila německá armáda české země a o dva týdny později Španělsko kapitulovalo.“²³

Ještě svobodná diplomacie Československé republiky uvažovala o uznání Francovy vlády mnohem dříve.

„..., prosazoval již Fliedr diplomatické uznání Frankova Burgosu. Příloze totiž zaslal prohlášení honorárních konzulů, kteří byli na povstaleckém území pověřeni ochranou československých zájmů. Dokument obsahoval návrh na zahájení diplomatického kontaktu s národní vládou. Konzulové se snažili přesvědčit Černínský palác především důrazem na

²¹ NÁLEVKKA, Vladimír. *Československo-španělské vztahy v letech občanské války*. In Dvacáté století. Ročenka Semináře nejnovějších dějin Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 2004, s. 111. ISBN 80-7308-094-X.

²² Tamtéž, s. 112.

²³ Tamtéž, s. 112.

vojenské a politické úspěchy frankistů a v této souvislosti poukázali na skutečnost, že i čs. odboj za světové války se také chopil zbraní proti legální rakousko-uherské vládě. “²⁴

Protože se vláda až do září 1938 snažila držet stejnou linii s kroky Francie a Británie, samostatného uznání Francova režimu se obávala.

„Dr. Flieder ve svém komentáři sice konstatoval, že československé uznání Franka přichází v úvahu až po britském či francouzském kroku, ale okamžitě naznačil, že by bylo dobré prozatím hledat jiné cesty k navázání prvního kontaktu...“²⁵

Po vzniku druhé republiky, zbavena všech iluzí o spojení Francie a Británie, se už československá vláda uznání Franca nebránila. Nakonec ho tedy uznala ještě dřív, než oba domnělí spojenci, kteří tak učinili až o měsíc později, v únoru 1939.

Na rozdíl od takřka alibistického postavení vlády, která brala ohledy na mínění světových velmocí, dali Čechoslováci svůj názor razantněji najevo. Veřejné mínění nebylo oběma válčícími stranami ovlivňováno jen na dálku tisíci kilometrů nebo prostřednictvím agenturních zpráv. Každá ze stran se snažila pomocí svých agentů přihazovat argumenty na pomyslné váhy přízně veřejnosti. Francovi takto posloužili především diplomaté, kteří vypověděli poslušnost republice.

„V Československu to byl Gaspar Sanz y Tovar. Ten byl až do července 1936 prvním tajemníkem španělské legace v Praze. Po tom co její šéf, Luis García Guijarr, se přiklonil k povstaleckým generálům a byl odvolán, Sanz y Tovar nastoupil na jeho místo, ale brzy nato, počátkem srpna, sám podal demisi a přešel do opačného tábora. Zůstal však v Československu jako Frankův reprezentant.“²⁶

Na opačné straně stál Leopold Kulcsar, rakouský emigrant a bývalý sociálně demokratický poslanec. Jeho pověřil španělský chergé d'affaires v Československu Luis Jiménez de Asúa vedením informační služby.

„Asúa consideró que Leopold Kulcsar era la persona más indicada para dirigir un servicio de información por sus conexiones en los países centroeuropeos y pro la eficacia que había demostrado en la información y propaganda sobre España.“²⁷

²⁴ NÁLEVKA, Vladimír. *Československo-španělské vztahy v letech občanské války*. In Dvacáté století. Ročenka Semináře nejnovějších dějin Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 2004, s. 101. ISBN 80-7308-094-X.

²⁵ Tamtéž, s. 101.

²⁶ FORBELSKÝ, Josef. *Československá zahraniční politika a španělská občanská válka 1936 – 1939*. In Střední Evropa 13, 1997, č. 71, s. 25.

²⁷ Podle Asúa byl nejhodnější osobou pro řízení informační agentury Leopold Kulcsar, vzhledem ke svým kontaktům v zemích střední Evropy a pro svou průbojnost, kterou prokázal při předávání informací o Španělsku a propagandě. CASANOVA, Marina. *La diplomacia española durante la Guerra Civil*. Madrid, Ministerio de Asuntos Exteriores, 1996, s. 153.

Vznikla dokonce Iberská agentura, kterou vedl novinář a budoucí šéfredaktor Práva lidu Jan Vaněk.

„A pesar de tantos obstáculos, Asúa consiguió crear el 16 de noviembre una supuesta <<Agencia Ibérica>>, que sería dirigida por Jan Vaněk, periodista socialista del <<Právo Lidu>>, junto al ya indispensable Kulcsar.“²⁸

Nebyly to ale jen informace, které měly putovat na trase Československo – Španělsko. Jak upozorňuje např. Josef Forbelský, význam měl silný československý zbrojní průmysl. Pro tak strategickou válečnou komoditu už se vyplatilo udržovat v zemi výrazné diplomatické osobnosti. Sám Jiménez de Asúz se snažil diplomatickými styky maskovat vývoz zbraní, které putovaly především přes Turecko, Mexiko, Bolívii a SSSR²⁹.

Stejný zájem, tedy československý zbrojní průmysl, měla i Francova strana. A nevyhraněný postoj československých vládních kruhů se znovu projevil.

„Prostřednictvím britské Westminster Bank objednal údajně bratr generála Franka v Československu zbraně za 10 miliónů korun, které se pak španělským pučistům dostávaly do rukou oklikou přes Nizozemí, Peru a Ekvádor.“³⁰

Jiménez de Asúz byl vskutku diplomatem pohybujícím se zlehka mezi rozbouřenými vlnami mínění českých politiků. Potřeboval komunisty a socialisty, verboval dobrovolníky, ale nechtěl popouzet ani československou vládu a prezidenta Beneše. *„Aby zlepšil obraz republikánské vlády, zaměřil se Jiménez de Asúa také na katolické kruhy...“³¹*

V otázce dobrovolníků však místní komunisté aktivně pracovali již mnohem dřív, protože první českoslovenští dobrovolníci odešli do Španělska ještě před příchodem Jiméneze de Asúa.³²

Podporu španělské vlády dávali najevo nejen dobrovolníci, ale už v srpnu se konaly první velké mítinky veřejnosti v Praze na Slovanském ostrově. Zakrátko se připojila i další města jako Kladno, Brno, Zvolen či Bratislava. Podpora by se dala vyjádřit i penězi, protože přes spolek Solidarita-sdružení na obranu práv a pro sociální pomoc bylo do konce října 1936 vybráno už 136 tisíc korun.³³

²⁸ I přes řadu překážek, Asúa vytvořil 16.listopadu <<Iberskou agenturu>>, která by byla vedena Janem Vaňkem, socialistickým novinářem <<Práva Lidu>>, společně s v této chvíli již nepostradatelným Kulcsarem. CASANOVA, Marina. *La diplomacia española durante la Guerra Civil*. Madrid, Ministerio de Asuntos Exteriores, 1996, s. 151.

²⁹ FORBELSKÝ, Josef. *Československá zahraniční politika a španělská občanská válka 1936 – 1939*. In *Střední Evropa 13*, 1997, č. 71, s. 28.

³⁰ PASÁK, Tomáš. *Český fašismus a kolaborace 1939-1945*. Praha, Práh 1999, s. 167. ISBN 80-7252-017-2.

³¹ FORBELSKÝ, Josef. *Československá zahraniční politika a španělská občanská válka 1936 – 1939*. In *Střední Evropa 13*, 1997, č. 72-73, s. 172.

³² Přijel do Prahy 14.10.1936.

³³ PASÁK, Tomáš. *Český fašismus a kolaborace 1939-1945*. Praha, Práh 1999, s.168. ISBN 80-7252-017-2.

Chybné by ale bylo myslet si, že veřejnost podporující španělskou vládu byla jen levicová. Např. ve Výboru na pomoc demokratickému Španělsku založeném v říjnu 1936 se sešli příznivci z celého názorového spektra.

„Výbor na obranu demokratického Španělska byl organizací všennárodní a byl podporován obyvatelstvem všech stran a směrů. Byli v něm zástupci jak komunistických, tak sociálnědemokratických, národněsocialistických, humanitních, náboženských a jiných institucí, kteří poznali, že u Madridu se bojovalo také za Prahu.“³⁴

Emoce vzedmuté válkou nenechaly chladné ani československé umělce. K pomoci demokratickému Španělsku se přihlásili František Halas, Jaroslav Seifert, Konstantin Biebl a mnozí další.

„V době fašistické hrozby napsal K. Čapek dvě aktuální politické hry, náležející k tomu nejlepšímu, co uskutečnila protifašistická fronta ve světovém umění. Byla to Bílá nemoc (1937) a Matka (1938). K. Čapek odsoudil přepadení Habeše fašistickou Itálií a zároveň stál na pozici obrany španělské demokracie.“³⁵

Umělci, jak už k jejich postavení patří, uchopili postoj s patřičnou dramatičností. Jejich vzplanutí pro tuto problematiku není možné vidět jen v jejich tvorbě, dokonce se i sami aktivně účastnili akcí na podporu demokratického Španělska. Mimo jiné jako členové delegace³⁶, která do Španělska odjela z iniciativy Mezinárodního výboru proti fašismu a válce hned v roce 1936. *„Po návratu do Československa uspořádali účastníci delegace velikou politickou kampaň, ve které seznamovali veřejnost s vývojem ve Španělsku a s barbarstvím Frankových fašistů“.*³⁷

Jedním z dalších manifestů československé umělecké sféry byla účast na kongresu spisovatelů, který se konal v červenci 1937, postupně ve Valencii, Madridu, Barceloně a Paříži. Dojem z této akce byl tak silný, že ovlivnil jednoho z delegátů Jaroslava Kratochvíla natolik, že hned po návratu vydal knihu *„Barcelona-Valencie-Madrid“*³⁸, ve které mimo jiné zachycuje osobní zážitky ze španělské fronty.

„Proti kamarádské armádě republiky stojí pevná hierarchie válečných odborníků a stará armáda se starou tradiční disciplinou. S nimi je totalitní vůle a moc dvou diktátorů, kteří sami jsou státem, a tichá podpora mnoha jiných mocných mezinárodních sil.“³⁹

³⁴ PASÁK, Tomáš. *Český fašismus a kolaborace 1939-1945*. Praha, Práh 1999, s.168. ISBN 80-7252-017-2.

³⁵ Tamtéž, s.169.

³⁶ Zdeněk Nejedlý, Helena Malířová, František Halas a Ivan Sekanina

³⁷ PASÁK, Tomáš. *Český fašismus a kolaborace 1939-1945*. Praha, Práh 1999, s.171. ISBN 80-7252-017-2.

³⁸ KRATOCHVÍL, Jaroslav. *Barcelona-Valencie-Madrid*. Praha, Lidová kultura, 1937, 139 s.

³⁹ Tamtéž, s. 68.

Kroky vlády je nutné vidět z perspektivy dobové politické situace, kdy jako ostrov demokracie ve střední Evropě těžce nesla sílící protidemokratické ovzduší. Vláda malého státu logicky kopírovala politiku silných evropských hráčů, ve kterých spatřovala své spojence v případě vlastního ohrožení.

Veřejnost vlastně vycházela ze stejných obav, i ona cítila stejný tlak. Její projevy však mohly být mnohem svobodnější a přímočařejší, takže se na první pohled může zdát, že byly s oficiální politikou často v rozporu. Zdrženlivost vlády v otázce španělského konfliktu kritizovala a hesly jako „Zbraně Madridu!“ volala po změně postojů politické reprezentace.

2. REFLEXE ŠPANĚLSKÉ OBČANSKÉ VÁLKY TISKEM

Politická atmosféra v druhé polovině třicátých let začala dramaticky houstnout. Mlha se objevovala nejen na mezinárodní scéně, ale i doma. Pod vlivem vlekoucí se hospodářské krize a s ní spojené rostoucí nezaměstnanosti se vyostřovala domácí politická scéna. V květnu 1935 se uskutečnily poslední prvorepublikové parlamentní volby. „*Osudovou atmosféru voleb lze dokumentovat i mimořádnou aktivitou voličů (účast 92,8%)*.“⁴⁰ Výsledky volebního klání byly překvapivé. Zvítězila Sudetoněmecká strana, jejíž členská základna se v té době rychlým tempem rozrůstala. V těsném závěsu za ní skončila Republikánská strana československého lidu rolnického a malorolnického. I předvolební kampaň komunistů, dirigovaná z Moskvy Klementem Gottwaldem, sklídila bohaté ovoce, neboť strana se ve svém zápolení o voliče přehoupla přes hranici deseti procent hlasů. Přesto se ve vládě téměř nic nezměnilo. „*Dosavadní široká koalice sice nedisponovala parlamentní většinou, ale zároveň vůči ní neexistovala alternativa*.“⁴¹ Předsedu vlády Malypetra ještě v listopadu nahradil agrárník Milan Hodža, který tak stanul v čele patnácté prvorepublikové vlády. Během Hodžovy premiérské kariéry se vystřídaly tři vlády, ve kterých měli zastoupení čeští i němečtí agráři⁴² a s nimi spřátelení živnostníci⁴³, národní socialisté⁴⁴, čeští a němečtí sociální demokraté⁴⁵ a lidovci⁴⁶. Od prosince 1935 do března 1938 ve vládě působila i Německá křesťansko sociální strana lidová a od března 1938 i nacionalisticky orientované Národní sjednocení. Všechny Hodžovy vlády byly tzv. široké, tedy vycházely ze systému jediné možné většiny. Takovýto typ vlády sebou logicky přinášel jistou strnulost a na druhé straně dával prostor pro růst extrémních proudů uvnitř prvorepublikového spektra.⁴⁷

Byla to doba bohatá na různé názory a proudy valící se v celém spektru, od extrémní pravice po ultralevici. Každý pevně konsolidovaný názor našel své zastoupení v některé

⁴⁰ BALÍK, Stanislav - HLOUŠEK, Vít - HOLZER, Jan - ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno, MU 2007. s. 56-57. ISBN 978-80-210-4250-6.

⁴¹ CUHRA, Jaroslav et al. *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý do roku 1918*. Praha, Paseka 2006, s. 89. ISBN 80-7185-794-7.

⁴² Republikánská strana československého lidu rolnického a malorolnického a německá strana Bund der Landwirte, která působila v Hodžových vládách do března 1938.

⁴³ Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská

⁴⁴ Česká strana národně socialistická

⁴⁵ Československá sociálně demokratická strana dělnická a německá strana Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei, která v Hodžových vládách setrvala až do dubna 1938.

⁴⁶ Československá strana lidová

⁴⁷ BALÍK, Stanislav - HLOUŠEK, Vít - HOLZER, Jan - ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno, MU 2007. s. 59. ISBN 978-80-210-4250-6.

politické straně. Patřilo k dobrému tónu, aby politická strana měla fórum pro prezentaci svých názorů, bez něhož by nemohla působit na veřejnost, utužovat svou členskou základnu a zároveň lákat nové voliče. Touto tribunou se v době první republiky stal zejména tisk. Jiné druhy mediální kampaně byly jistě lákavé, ale noviny zaručovaly pravidelný přísun potřebných informací. Pravděpodobnost, že relativně laciná tištěná média zasáhnou i příjemce z nižších sociálních skupin, byla větší než v případě rozhlasové či filmové kampaně. A tak se charakteristickým prvkem politického života prvorepublikového Československa staly noviny, nejlépe deníky s přímou vazbou na politické strany. Nabídka takto orientovaných tiskovin byla opravdu pestrá. Pro svou politickou angažovanost a masovost se noviny staly ukazatelem postojů československé veřejnosti. Periodika, ač jejich fundátorem či ideologem byla často politická uskupení, se nemohla omezit pouze na řešení vnitrostranických otázek. Naopak přinášela běžné zpravodajství, domácí i zahraniční. Teprve na této paletě mohly noviny malovat čtenářům své názory a prosazovat stranické pohledy na předkládané kauzy. Velkým mediálním trhákem se v tomto smyslu stala i občanská válka ve Španělsku, vždyť i tam šlo o soupeření politických ideologií. Na stránkách československého tisku událost rozpoutala zuřivý boj. A tak se na pozadí té španělské, rozhořela válka domácí, neboť deníky většinou využily konfliktu ve vzdáleném Španělsku ke kritice politických konkurentů a jejich mediálních prostředníků. Pro potřeby této diplomové práce byl vějíř vydávaných seriálů poněkud sevřen a omezen pouze na ty, v jejichž pozadí stály významné politické strany, ať již to bylo svou účastí ve vládě či postavením v poslanecké sněmovně.

2.1 „Por Dios y por la Tradicion“⁴⁸ aneb československá periodika na straně povstalců

Na stranu povstalců se přiklonil pravicový tisk, který se snažil občanskou válku ve Španělsku charakterizovat jako povstání proti sílící hrozbě komunismu. Spektrum pravicového tisku v tehdejší Československu bylo velmi široké a tak se i liší v míře projevů svých sympatií s povstalcí. V pravicovém tisku lze vysledovat informace o vývoji situace ve Španělsku od téměř neutrálně zbarvených zpráv s pouhým lehkým náznakem sympatie s povstaleckými vojsky až k téměř vulgárnímu hanění strany vládní.

Zdrojem pro následující rozbor byla periodika nejvýznamnějších pravicových stran – republikánské strany (Venkov, Brázda), lidové strany (Lidové listy), národní demokracie (Národní listy) a (Polední list). Jako zástupce pravicového listu určeného pro československé Němce je předložen východočeský Trautenauer Tagblatt.

Tato periodika používala nejen zjevné osočování vládní strany a vychvalování strany druhé, ale také možnost záměrně nezveřejňovat informace, pokud nacionalistické síly zaznamenávaly momentální neúspěch (např. v lednu 1938 se sváděly boje o Teruel - v momentě úspěchů vládních sil se pravicový tisk téměř odmlčí a o situaci nepodává žádné informace... „*Mlčení pravicového tisku lze vysvětlit úspěchy vládních...*“⁴⁹).

⁴⁸ „Za Boha a za tradici“ – tradiční pokřik příznivců bojujících na straně generála Franca

⁴⁹ REJNUŠOVÁ, Marie. *Občanská válka ve Španělsku 1936-1939 v českém tisku*, Brno, FF MU, 1990, s. 53.

2.1.1 Venkov

Ústředním listem Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu byl deník Venkov, který začal vycházet v nakladatelství Novina v roce 1906. Jeho prvním šéfredaktorem byl Karel Jonáš, kterého v roce 1922 vystřídal Josef Vraný. „*Venkov byl zaměřen především na pražské čtenáře a největší pozornost věnoval politické koncepci agrární strany, netajil se výhradami k socialismu a nepřátelstvím až nenávisť ke komunismu. Ze známých osobností byl spolupracovníkem kulturní rubriky Venkova Arne Novák.*“⁵⁰

List při informování o španělské občanské válce vycházel především z agenturních zpráv. Využíval zejména zpráv z agentur ČTK, Havas a Reuter a informací ze zahraničního tisku. Nepříliš často se na stránkách Venkova objevily i autorské komentáře. Mezi jejich tvůrce patřil zejména Václav Řehoř a Ferdinand Kahánek.

Největší část informací, které deník poskytoval svým čtenářům, tedy vycházela ze zdrojů agenturních, což ovšem Venkovu nezabránilo tyto zprávy prezentovat v ostrém protikomunistickém tónu.

Již z prvních sdělení o situaci ve Španělsku, které list poskytl svým čtenářům, je patrné, že není zastáncem španělské levice. Deník se přiklání spíše k povstalcům a na vládní stranu pohlíží jako na viníka veškerých hrůzných událostí, které Španělsko postihly.

Venkov, jako fórum republikánské strany, byl zaměřen zcela protikomunisticky, což je patrné i z líčení událostí na Pyrenejském poloostrově. Silný protikomunistický akcent tohoto periodika, dal prostor pro vyjádření nesouhlasu s vládou Lidové fronty. „*Španělský příklad brali agráři jako varování pro českou veřejnost, kam až může vést vláda levice, a především socialistů.*“⁵¹ Cílem této agitace bylo vylíčit vládu Lidové fronty jako pohromu, která přináší pouze chaos a odradit tak od vzniku podobného spojení v Československé republice. Na stránkách Venkova byl proto představen obraz Lidové fronty jako ničitelů a plenitelů, kteří pustoší a zanechávají po sobě jenom hrůzu a děs.

Při líčení španělských vládních kroků nemohl tento pravicový tisk vynechat vazby komunistů s Ruskem. Španělská občanská válka je tak i v tomto případě jen plátnem, na které Venkov promítá obraz celé Evropy, pokud zvítězí komunisté. „*Komunisté, podporovaní*

⁵⁰ SIROGINOVÁ, Magda. *Prezidentské volby 1935 optikou dobových tištěných médií*. Brno, FF MU, 2008, s. 29.

⁵¹ HEROUTOVÁ, Andrea. *Význam pravicové tiskové kampaně o španělské občanské válce proti radikalizaci konzervativně autoritářské a fašizující programové báze*. In SPRINGEROVÁ, Pavlína (ed.) *Sedmdesát let od vypuknutí španělské občanské války: vnitřní a vnější aspekty konfliktu*. Hradec Králové, Gaudeamus 2007, s. 20. ISBN 978-80-7041-788-1.

bohatě penězi z Ruska, přivodili konečně dnešní stav ve Španělsku. Když se jim podařilo zlákat socialisty k „jednotné lidové frontě“, nastala ve Španělsku pravá spoušť.“⁵²

Noviny nepolevovaly v líčení komunistické bezcitnosti, která se na jejich stránkách line, po celou dobu trvání španělské občanské války, jako červená nit. Vládni jsou postupně prezentováni jako panoptikum kreatur bez svědomí, jenž pořádá slavnostní promenády doslova přes mrtvolu a baví se, zatímco lidé umírají.

„...ovšem >>lidové frontě<< nevadí, aby tu >>nepořádala nad hroby tisíců mrtvých, padlých i zavražděných slavnostní pochody<<, přičemž mluví k lidu protivní generálové, kteří v nejhorší době vysedávají po kasárnách.“⁵³

„Zatím, co země hoří, uspořádala v úterý v rámci včerejšího >>Mezinárodního dne mládeže<< sjednocená socialistická mládež slavnostní pochod Madridem, ... „... „Trestuhodné hračky lidové rudé fronty v době kdy padají v zemi tisíce mrtvých vinou neschopnosti vlády levých.“⁵⁴ „V Huelvě zapálili socialisté s komunisty a anarchisty všechny kostely a domy politických odpůrců, jejichž příbytky drancují.“⁵⁵

Kromě krutosti, byla vláda Lidové fronty vyobrazena také jako zbabělá, která zatímco si sama připravuje únikovou cestu, povzbuzuje ostatní k bojům. *„Nabízení generálských uniforem není nic jiného než povzbuzení k odvaze a k tomu, aby se jiní bili za socialistické a komunistické předáky, kteří pod rouškou vyjednávání v cizině připravují si útěk.“⁵⁶*

Nejen bojovníci, kteří pozvedli zbraně na obranu vlády oplývají zbabělostí a krutostí, těmito vlastnostmi je podle Venkova obdařeno veškeré socialisticky smýšlející obyvatelstvo. Tento názor představil list na příkladu zlynčování zajatců z řad povstalců. *„Občanská válka je vedena bez milosrdenství a socialistické obyvatelstvo, které nebojuje se zbraní v ruce si aspoň schlazuje svou žáhu na zajatcích.“⁵⁷*

Noviny si také všímají chování rudých ke kulturním památkám. *„Z pravicového „Venkova“ vyplývá, že rudí byli neblaze proslulí drancováním a ničením všeho bez ohledu na historickou hodnotu.“⁵⁸*

⁵² ŘEHOŘ, Václav. *Nové poučení ze Španělska. Smutný úděl neprobuzeného venkovského lidu.* In Venkov 23.7.1936, roč. XXXI., č. 170, s. 1.

⁵³ *Povstalci 3 kilometry před Malagou, 8 před San Sebastianem. Strašné ztráty vládních obránců Irunu.* In Venkov, 3.9.1936, roč. XXXI., č. 205, s. 1.

⁵⁴ *Slavnostní pochod rudých.* In Venkov, 3.9.1936, roč. XXXI., č. 205, s. 2.

⁵⁵ *Socialisté plení domy a zapalují kostely.* In Venkov, 24.7.1936, roč. XXXI., č. 171, s. 2.

⁵⁶ *Národní armáda 20 km před hlavním městem Španělska. Rudí vůdcové chtějí zmizet z Madridu.* In Venkov, 17.9.1936, roč. XXXI., č. 217, s. 1.

⁵⁷ *Kostely a kláštery Barcelony hoří.* In Venkov, 28.7.1936 roč. XXXI., č. 174, s. 2.

⁵⁸ REJNUŠOVÁ, Marie. *Občanská válka ve Španělsku 1936-1939 v českém tisku*, Brno, FF MU, 1990, s. 32.

Bojovníci z řad vládních vojsk jsou listem nazýváni „*neukázněnými tlupami*“⁵⁹, které drží Madrid, ale sami ho také ohrožují, protože jejich „*ozbrojené sbory postrádají jakékoli kázně a vylupují domy bohatých a cizinců*“⁶⁰.

Černobílý pohled na španělské rivaly pravicově orientovaný Venkov ještě umocnil prezentací povstalců jako jediné spásy, která může zem ochránit před zuřivým komunistickým „*pleněním a drancováním*“⁶¹. „*Na druhé straně nacionalistická vojska se snaží nyní rychle postupovat, aby byla dána obyvatelstvu patřičná ochrana.*“⁶² Zatímco vládní oddíly jsou deníkem líčeny jako bandy, které jsou schopné dopustit se nejhorších zvěrstev, bojové oddíly nacionalistů „*nasazují v bezpříkladném sebeobětování životy proti mnohonásobné přesile socialistických tlup*“⁶³.

Venkov jako tiskové fórum agrárníků, neopomínal sledovat situaci venkovského obyvatelstva ve Španělsku. Všimá si, že v místech ovládaných vládními se již tak chudý španělský venkov stává obětí rudých praktik, které obyvatelstvo ještě více ožebračují. Upozorňuje, že komunisté podle „*ruského vzoru*“ organizují tzv. komitety chudoby, do kterých naverbovali „*nejhorší individua, rváče a kriminálníky*“⁶⁴, kteří následně terorizovali španělské zemědělce.

„*Každý zemědělec, který má krávu, je prohlášen za buržou, za >>kapitalistu<<. Běda tomu, kdo má krávy dvě nebo dokonce koníka! Na tyto rolníky jsou pořádány pravé hony.*“ ... „*není tedy divu, že španělské rolnictvo vidí v generálu Francovi svého osvoboditele z komunistických zvěrstev.*“ ... „*Je vidět, že španělští komunisté jsou dobrými žáky ruských bolševiků.*“⁶⁵

Zoufalou situaci Španělů, za kterou v duchu politického přesvědčení představitelů Venkova mohou výhradně komunisté, vykreslují noviny v mnoha člancích. Všechny škody na životech a majetku přičítají vládní straně. „*Válka ve Španělsku působí denně nesmírné škody na majetku. Byly již zničeny umělecké památky nenahraditelné ceny.*“ ... „*nejen to: obě válčící strany rekvirují u španělských rolníků násilím všechny potraviny.*“⁶⁶

⁵⁹ *Boj o Madrid.* In Venkov 25.7.1936 roč. XXXI.č. 172, s. 1.

⁶⁰ Tamtéž, s. 1

⁶¹ *Vyjasnění ve Španělsku a o Španělsku tento týden?* In Venkov, 8.9.1936, roč. XXXI., č. 209, s. 2.

⁶² Tamtéž, s. 2.

⁶³ *Vzájemné popravování. Občanská válka se mění v guerillu.* In Venkov, 29.7.1936, roč. XXXI., č. 175, s. 1.

⁶⁴ *Evropští Tataři. Komunistická zvěrstva ve Španělsku proti rolnictvu podle vzoru ruského.* In Venkov, 9.8.1936, roč. XXXI., č. 185, s. 3.

⁶⁵ Tamtéž, s. 3.

⁶⁶ Sirius [ŠAŠEK, Alois]. *Mocnosti a Španělsko.* In Venkov 9.8.1936, roč. XXXI.č. 185, s. 5.

List nastiňuje svým čtenářům, že španělská vláda postupně ztrácela autoritu zemědělské populace, zejména pro své kruté chování vůči sedlákům. Ti byli totiž vystaveni plundrujícím výborům Lidové fronty, která se je podle Venkova snažila doslova zotročit.

„Španělský sedlák, jenž byl až dosud chudákem, bude nyní úplným žebrákem: komunisté mu vezmou i tu trošku, kterou měl v majetku, ba i svobodu osobní, neboť nikdo jiný než zase jen on bude přinucen pracovat jako nádeník na takových bolševických statcích.“⁶⁷

Dokladem toho, že zemědělské obyvatelstvo nesympatizuje s vládní stranou, je podle deníku *„skutečnost, že v Madridu není zásob potravin...“⁶⁸* a fakt, že se sedláci *„houfně přidávají ke vzbouřencům“⁶⁹*. Noviny vykreslily na svých stránkách situaci vlády jako zoufalou, protože *„prosí sedláky, aby jí pomohly v jejím boji, a neposlechnou-li, násilím je mobilisuje a posílá pod stráž do bojů.“⁷⁰*

Jako moderní periodikum první poloviny 20. století, se Venkov nevyhýbal ani používání takových mediálních prostředků, jako jsou fotografie. Na svých stránkách otiskoval aktuální snímky ze španělských bojišť, které zobrazovaly děsivé výjevy války. Výmluvná je v tomto směru série fotografií s názvem *„Hrůzný film španělský“⁷¹*, ve které Venkov představil fotografie, jejichž názvy hovoří za vše. Fotografie pojmenované *„Mrtví na ulici města“⁷²*, *„Lidová fronta u kulometů“⁷³*, *„Mrtví koně jsou na ulicích poléváni petrolejem a přikrýváni dřevem, aby mohli být spáleni“⁷⁴* a *„Spálená a zničená auta“⁷⁵* velmi efektivně dokreslují atmosféru zmaru, kterou sebou válka přináší.

Není překvapující, že ani při prezentaci fotografií ze španělských bojišť si list neodpustil svou protikomunistickou agitaci. I s pomocí fotografií se snažil představit vládní vojska jako tlupu barbarů, která ničí vše, co jí přijde do cesty.

⁶⁷ Madrid dělá „pozemkovou reformu“ – ale komunistickou. In Venkov, 25.8.1936, roč. XXXI., č. 197, s. 2.

⁶⁸ Vzájemné popravování. Občanská válka se mění v guerillu. In Venkov, 29.7.1936, roč. XXXI., č. 175, s. 1.

⁶⁹ Většina Španělska pod národní vládou. Madrid v ohni děl a pum. In Venkov, 26.7.1936, roč. XXXI., č. 173, s. 1.

⁷⁰ Tamtéž, s. 1.

⁷¹ Hrůzný film španělský. In Venkov 28.7.1936 roč. XXXI., č. 174, s. 3.

⁷² Tamtéž, s. 3.

⁷³ Tamtéž, s. 3.

⁷⁴ Tamtéž, s. 3.

⁷⁵ Tamtéž, s. 3.

V září roku 1936 ukázal svým čtenářům obrázek trosk města Toleda, který doprovodil následujícím textem:

„Dílo levice ve zhovadilosti ve Španělsku. To, co vidíme na obrázku, jsou trosky kdysi slavného a světoznámého náměstíčka v Toledu, které bylo rozstříleno bolševickou soldateskou. Co záleží španělským bolševikům a socialistům na kulturních památkách? Svět však byl připraven bolševickou zhovadilostí ve Španělsku o pomníky lidského umění a důmyslu.“⁷⁶

**Fotografie otištěná na stránkách Venkova
pod názvem *Dílo levice ve zhovadilosti ve Španělsku*⁷⁷**

Je zajímavé, že se deník pokusil svůj postoj k španělské občanské válce obhájit. Stalo se tak v příspěvku ze srpna roku 1936, který nese názvem „*Oč šlo a oč jde*“⁷⁸. Zde se jeho autor snaží čtenářům listu objasnit, proč noviny zaujaly protivládní postavení. Je zde nastíněna bilance politické kampaně mezi socialistickým tiskem a Venkovem o událostech ve Španělsku. Tvrdí se zde, že zatímco socialistický tisk se postavil za legální vládu a upozorňuje na nelegálnost vzpoury, pro republikánský Venkov jsou východiskem jeho postoje příčiny povstání.

⁷⁶ *Dílo levice ve zhovadilosti ve Španělsku*. In Venkov, 18.9.1936, roč. XXXI., č. 218, s. 1.

⁷⁷ Tamtéž, s. 1.

⁷⁸ KAHÁNEK, Ferdinand. *Oč šlo a oč jde*. In Venkov, 15.9.1936, roč. XXXI., č. 215, s. 1.

„Především jsme poukázali na skutečnost, že tam, kde vláda, byť vyšla z demokratických voleb a mající zákonnou základnu, nedbá citů náboženských převážné většiny obyvatelstva, kde postupuje proti zákonu půdy a chce kolektivním hospodářstvím řešit zemědělskou krizi, kde se dá strhnouti k třídní nenávisti, ztratí oporu ve veřejném mínění.“ „...,...demokratickému hnutí není přípustno koketovati s komunisty, kteří nedávají záruku žádné loyální spolupráce.“⁷⁹

Velkou pozornost mediálního světa v prvním lednovém týdnu roku 1937 vyvolali mezinárodní dobrovolníci ve Španělsku. Reakci k fenoménu interbrigadistů si neodpustil ani pravicový Venkov. Všímá si náborové akce komunistů, která měla získat příslušníky komunistické strany a hlavně využít nezaměstnané z různých míst Československa pro vojenskou službu ve vládním Španělsku. Akce komunistů kritizuje jako snahy poškodit obraz republiky ve světě. „Naši komunisté se všemožně snaží poškoditi co nejvíce dobré jméno republiky v cizině a dávají bezpečnostním orgánům cizího státu možnost, uvésti nás do trapné situace zatýkáním naverbovaných žoldnérů za hranicemi našeho státu.“⁸⁰ Deník neváhá a dokonce zveřejňuje i osobní údaje jako jsou jména, věk, profese a místo bydliště těch, kteří byli komunisty naverbováni a později v Německu zatčeni. List vidí zároveň v těchto dobrovolnících i oběti, které byli zneužity komunistickými verbíři, a přitom, „ti, kteří je naverbovali zůstali sedět v teple.“⁸¹

Již ze samotných názvů článků je naprosto zřejmé, na kterou stranu se Venkov ve španělské občanské válce přiklonil. Četnost titulků, ze kterých vyznívá protikomunistický akcent, je opravdu vysoká. Venkov jenom hýří názvy typu: „Rudí pokračují v popravách“⁸², „To jsou oni! Dělníci krvácejí, vůdcové utíkají za hranice“⁸³, „Násilné odvody lidové fronty“⁸⁴, „Madrid má být rudými vypálen a vydrancován“⁸⁵ nebo „Anarchistická zvěrstva v Irunu“⁸⁶. Odpor listu k vládní straně se tak zrcadlí i v samotných názvech článků a je tak patrný už na první pohled.

Lze konstatovat, že pravicově orientovaný agrární Venkov otevřeně sympatizuje s povstalci generála Franca. S naprostou samozřejmostí představuje levicovou vládu

⁷⁹ KAHÁNEK, Ferdinand. *Oč šlo a oč jde*. In Venkov, 15.9.1936, roč. XXXI., č. 215, s. 1.

⁸⁰ *Komunisté i v Praze verbují pro rudé Španělsko? Celá výprava naverbovaných ve vyšetřování*. In Venkov, 8.1.1936, roč. XXXII., č. 7, s. 6.

⁸¹ Tamtéž, s. 6.

⁸² *Rudí pokračují v popravách*. In Venkov, 2.9.1936, roč. XXXI., č. 204, s. 1.

⁸³ *To jsou oni! Dělníci krvácejí, vůdcové utíkají za hranice: Uprchlý madridský ministr a komunistická vůdkyně budou prý agitovat po celé Evropě*. In Venkov, 2.9.1936, roč. XXXI., č. 204, s. 2.

⁸⁴ *Násilné odvody lidové fronty*. In Venkov, 2.9.1936, roč. XXXI., č. 204, s. 2.

⁸⁵ *Madrid má být rudými vypálen a vydrancován*. In Venkov, 30.9.1936, roč. XXXI., č. 227, s. 2.

⁸⁶ *Anarchistická zvěrstva v Irunu*. In Venkov, 6.9.1936, roč. XXXI., č. 208, s. 4.

v negativním světle. Noviny o situaci ve Španělsku informují zpočátku téměř denně. S tím, jak se konflikt protahoval, se do popředí zájmu deníku dostávali jiné aktuální informace, což je typický vývoj pro jakoukoli mediální kauzu.

Při předkládání informací o španělském konfliktu vycházel Venkov zejména z agenturních zpráv. Minimum příspěvků bylo z pera konkrétních autorů. Je zajímavé, že i informace pocházející z agenturních zdrojů, uměl Venkov okořenit podle své politické chuti. I z pouhých titulků je naprosto evidentní se kterou z nepřátelených stran Venkov sympatizuje. Zcela nepokrytě stojí na straně protivládní. Na svých stránkách zrcadlí obraz hrůzy a zmaru, který způsobila vláda Lidové fronty.

2.1.2 Brázda

Časopis Brázda vycházel jako týdeník intelektuálů sdružených v Agrárním klubu, zabývající se ekonomikou, kulturou, politikou a zejména zemědělstvím. Byl vydáván v koncernu Novina⁸⁷ v letech 1920 až 1942. Brázdu, revue Agrární strany, založil František Obrtel⁸⁸.

Agrárnický týdeník Brázda nevěnoval konfliktu ve Španělsku mnoho pozornosti. Článků, které se touto problematikou samostatně zabývaly, bylo na stránkách Brázdy otištěno poskrovnu. Častěji byla reflektována situace ve Španělsku na pozadí příspěvků s rozsáhlejšími tématy, které měly ambice analyzovat politickou a společenskou situaci v celé Evropě. Konflikt v Pyrenejích představovala Brázda pouze prostřednictvím svých redaktorů a příspěvů (např. Josef Hora⁸⁹). Nevycházela z agenturních zpráv, neotiskovala válečné fotografie, zkrátka španělskému válečnému požáru neotevřela své žurnalistické dveře, spíše je před ním přibouchla.

Jedním z nemnoha příspěvků věnujících se situaci na španělských bojištích, který Brázda otiskla, byl článek Otakara Votavy s názvem *Dopis ze Španělska*⁹⁰. Autor komentuje a cituje z dopisu, který mu poslal jeho dávný přítel ze studií, který nyní pobývá ve Španělsku a konstatuje, že : „ ... ve Španělsku žijí ještě lidé, jejichž mozek nebyl zachvácen

⁸⁷ Novina, tiskařské a vydavatelské podniky v Praze, byla koncernem, který vznikl roku 1930 z Českomoravských podniků tiskařských a vydavatelských. Sloužil potřebám Agrární strany, která zde vydávala svá periodika, např. Venkov, Obrana zemědělců, Československý zemědělec, Mladý venkov atd.

⁸⁸ František Obrtel, narozen roku 1873 v Henčlově u Píseku, zemřel 1962 v Praze, spisovatel.

⁸⁹ HORA, Josef. *Válečné zkušenosti ze Španěl*. In Brázda, 2.2.1938, roč. 19, č. 5, s. 75-77.

⁹⁰ VOTAVA, Otakar. *Dopis ze Španělska*. In Brázda, 8.3.1937, roč. 18, č. 3, s. 46-47.

onou epidemickou nemocí, jíž se říká nenávisť proti všem a všemu, a kteří vidí a vnímají občanskou válku v její destruktivní povaze. Tito lidé si prostě uvědomují, že vítězství Francovo nebo Kominterny bude vlastně vítězství Pyrrhovo. Škoda, že jsou v tak mizivé menšině, že národní katastrofě nemohli a nemohou zabránit.“⁹¹

Na pozadí dopisu pak podává rozbor situace občanské války a zejména se věnuje úvahám nad budoucností Španělska.

„Španělsko nerozhoduje dnes o svém osudu a nebude o něm rozhodovat ani po skončení války.“ „...„Velmocí se angažovaly do španělské války a osudy této se staly věcí prestiže evropských vlád; jistá nuance je tom, že některé vlády přímo berou kausu válčících stran za kausu svou, jiné pak jednájí méně exponovaně, dávajíce však najevo, že jim nezáleží tak na výsledku války jako na tom, aby se válečná lavina nepřelila přes hranice iberského poloostrova. Tyto dvě skupiny zasednou jednoho krásného dne - to bude konec občanské války - za zelený stůl, sovětský velvyslanec snad právě vedle delegáta německého, přiberou do svého středu také španělské zplnomocněnce - aby se neřeklo - a předepíší Španělsku recept k novému životu. Španělsko není prostě pánem ve svém domě.“⁹²

Na konci své úvahy se Votava jasně přiklání k nezasahování do událostí ve Španělsku. Tvrdí, že snaha přiklonit se k jedné z válčících stran a aktivně se zapojit do bojů, se v budoucnosti jejich propagátorům vymstí. „A Španělsko bude izolováno. Tu největší zášť obrátí proti těm, kdož je svými zbraněmi a dobrovolníky podporovali v bratrovražedném boji a nejmenší proti těm, kdož se nepletli do cizích záležitostí.“⁹³

Týdeník Brázda byl tématicky zaměřen na čtenáře, který měl blízko k venkovu, zemědělství a agrární straně. Lze konstatovat, že Brázda poskytovala španělské občanské válce na svých stránkách velmi omezený prostor, který se limitoval jen na několik komentářů a úvah a naprosté přehlížení agenturních pramenů. Tento minimalismus se projevil skrovnými příspěvky, v nichž časopis nazíral na španělské události s jistým odstupem a nepřiklonil se výrazně na žádnou z bojujících stran. Brázda se zabývala teoretizováním o možném politickém vývoji Španělska po skončení konfliktu. A také se snažila vzít si poučení z válečného střetu ve Španělsku a upozornit na možnost využití nově nabytých poznatků pro budoucnost vlastního státu, zejména v rovině vojenské.

⁹¹ VOTAVA, Otakar. *Dopis ze Španělska*. In Brázda, 8.3.1937, roč. 18, č. 3, s. 46.

⁹² Tamtéž, s. 46.

⁹³ Tamtéž, s. 47.

2.1.3 Lidové listy

Lidové listy vycházely od roku 1922 jako ústřední tiskový orgán Československé strany lidové, která vznikla v roce 1918 sloučením několika katolických stran.

„Lidové listy se v roce 1934 spojily s deníkem Lid a Pražským večerníkem. Vycházely v Československé akciové tiskárně v Praze a majitelem byl Spolek pro vydávání a podporování katolického tisku. V meziválečné éře se náklad Lidových listů pohyboval kolem 10 tisíc výtisků. Prvním šéfredaktorem Lidových listů byl František Světlík. Do deníku přispívali například i Jaroslav Durych, Alfréd Fuchs či Bohumil Stašek.“⁹⁴

Československá strana lidová, respektive její organizace, nevydávaly pouze jediné periodikum, setkat se mimo jiné můžeme ještě např. s deníkem Den, který vycházel na Moravě jako tiskový orgán tamního zemského vedení.

„Vlastní periodika a časopisy vydávaly také přidružené organizace lidové strany. Vycházely tak např. časopisy zemědělské, dělnické, živnostenské, duchovní, odborové, tělocvičné, ženské a časopisy pro mládež, které kromě jiného také propagovaly a podporovaly politiku strany. V roce 1934 založila lidová strana pražské nakladatelství Vyšehrad, kromě toho však měla také řadu vydavatelských družstev v Čechách i na Moravě.“⁹⁵

Výraznou osobností deníku v době Španělské občanské války byl fašisticko – katolický novinář Jan Scheinost⁹⁶, který do Lidových listů pravidelně přispíval takřka od jejich vzniku.

„V roce 1933 Scheinost díky Staškovi získal post tiskového šéfa Československé strany lidové i místo šéfredaktora Lidových listů. Zůstal jím i poté, co české země obsadily německé okupační síly. Tehdy se Lidové listy staly orgánem Národního souručenství. Náklad se pak vyšplhal na 14 tisíc, v neděli vycházel lidovecký deník v dvojnásobném nákladu.“⁹⁷

V lidoveckém deníku působili jako redaktoři Josef Doležal či František Josef Prokop. Z přístupu Lidových listů k podávání informací o válce ve Španělsku je patrná snaha o

⁹⁴ PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. Praha, Univerzita Karlova, 1980, s. 202.

⁹⁵ SIROGINOVÁ, Magda. *Prezidentské volby 1935 optikou dobových tištěných médií*. Brno, FF MU, 2008, s. 30.

⁹⁶ Narodil roku 1896 v Sušici, osvojen majitelem továrny na sirky F.V Scheinostou, přispíval do fašistického čtrnáctidenníku Stěžeň, byl generálním tajemníkem Národní obce fašistické, za války členem Českého svazu pro spolupráci s Němci, po válce vězněn, zemřel v roce 1964.

⁹⁷ BÁRTA, Jiří. *Jan Scheinost - prominentní katolický novinář před Národním soudem*, Brno, FF MU, 2007, s. 45-46.

odstup. Noviny shledávají, že Španělsko je rozpolcené, neboť se dostalo do patové situace, která naznačuje, že střet dvou stejně silných soupeřů se protáhne.

„Rok války španělské ukázal každému přesvědčivě, že španělský národ jest roztržen na dva přibližně stejné tábory, a to počtem i silami vojenskými, a že žádný z nich dosud nemohl nad druhým nabýti rozhodného vítězství.“⁹⁸

Země zabředla do strašného válečného marastu, který se jí vyhnul před několika lety, když svět byl zachvácen horečkou velké války. *„Je to španělská národní tragedie, v níž tato země, ušetřená války světové, stává se dodatečně sama dějištěm ještě krutější války občanské.“⁹⁹*

List si všímá toho, že konflikt ve slunném Španělsku přinesl mraky na evropské diplomatické nebe. Rozděлил politickou scénu jednak podle stranické příslušnosti, ale také podle dobytelských choutek velmocí, slibujících si od války možné zisky.

„Sympatie s oběma tábory jsou od počátku rozděleny, jednak podle měřítek vnitropolitických, pravice a levice, jednak podle mezinárodního významu španělského boje, jehož se od počátku zmocnily velmoci, nikoli pro španělský lid, ale proto, že Iberský poloostrov je bohatý na rudy a protože jeho držení má rozhodující vliv na vládu u západních bran moře Středozemního.“¹⁰⁰

Snaha o jakousi nezájatost deníku k válečnému stavu ve Španělsku se projevuje tím, že zprávy o něm pojímá deník zejména jako přehledy novinek o situaci a dění na Pyrenejském poloostrově, které zveřejnila zahraniční periodika¹⁰¹ či tiskové agentury¹⁰². Tento opatrný přístup charakterizují články, v nichž list nepřináší žádný vlastní názor, ale pouze shrnuje obsah zahraničních seriálů k dané problematice.

Dalším typickým příkladem jakéhosi korektního přístupu je snaha uvést informaci jejím zpochybněním. *„Pokud se z Londýna může posouditi, má generál Franco technickou převahu ne však takovou, aby byla rozhodující.“¹⁰³* Přes tyto snahy dívat se na Španělsko vzdálenou optikou zprostředkovanou jinými periodiky či agenturami lze vyzorovat, na čí stranu se Lidové listy kloní. Vždyť noviny dokonce poskytly na svých stránkách prostor pro objasnění postojů generála Franca, když citovaly jeho oznámení pro tisk. Z této řeči je cítit apel zaměřený na křesťanstvo. *„Generál učinil toto prohlášení zástupcům tisku: Hájíme*

⁹⁸ *Generál Franco a Sv. Stolica.* In Lidové listy, 5.8.1937, roč. XVI., č. 176, s. 1.

⁹⁹ Tamtéž, s. 1.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 1.

¹⁰¹ Mezi zahraniční periodika, která list často citoval patří Daily Telegraf, Echo de Paris, Figaro, Petit Parisien, Populaire atd.

¹⁰² Lidové listy používaly nejčastěji zprávy z tiskových agentur ČTK, Havas a Reuter.

¹⁰³ *Válka španělská až do vysílení obou stran.* In Nedělní Lidové listy, 1.8.1937, roč. XVI., č. 173, s. 2.

církev, náboženství a křesťanskou kulturu, proto katolíci celého světa musí podporovat nacionální hnutí španělské.¹⁰⁴ Náboženský podtón, který je patrný i z dalších slov generála Franca, si nemohl lidovecký deník nechat pro sebe.

„Dále zdůraznil, že zabavené církevní budovy budou vráceny církvi a že kněžstvo dostane potřebné prostředky k provádění svého duchovního poslání. Dále na všech universitách bude zavedeno vysoké studium theologie. V závěru pravil generál Franco, že to vše bude provedeno proto, že katolictví bylo a bude skutečným znakem Španělska.“¹⁰⁵

A noviny dokonce otiskly i Francovu vizi budoucího státu, která má uklidnit veřejnost, neboť prý nepůjde o diktaturu. *„Nový španělský stát bude opravdovou demokracií, ve které všichni občané budou účastni na vládě.“¹⁰⁶*

Výrazy, které ve svých článcích autoři používali, měly demonstrovat, že republikánská vojska nestřelí do povstalců, ale do politických odpůrců, do „pravice“. *„Vládní důstojníci postříleli v posledním okamžiku 11 osob, náležejících k pravicovým stranám. Od počátku války bylo v Santanderu postříleno 1.300 pravicového smýšlení.“¹⁰⁷* Byla to umě zvolená slova, která navozovala dojem nedemokratického postupu rudých proti těm, kteří o demokracii usilují.

Pokusy o informování s odstupem vzaly pokaždé za své, pokud se zahrálo na katolickou strunu. Tak tomu bylo i v případě, kdy deník seznamoval čtenáře se zvěrstvy, které rudí páchají na církevních osobách. To je patrné i z dopisu pátera Narellsa Durchscheina, generála řádu Milosrdných bratří, který ve dnech 12. srpna až 22. září 1937 vykonal visitaci řádových domů ve Španělsku a Lidové listy o tom přinesly zprávu. Z ní se mimo jiné čtenáři dozvídají o ukrutnostech, které rudí spáchali v Granadě a Malaze.

„Zdejší bratři trpěli zde krátce pod krutou vládou rudých, tito museli náhle město opustiti při náhlém nástupu vojsk Francových. Mezi papíry, které v našem klášteře zanechali, byl i rozkaz, aby všichni naši bratři byli na dvoře oběšeni, benzínem politi a upáleni.“¹⁰⁸

„Malaga trpěla též dlouho pod vládou rudých, a když museli město opustiti, pobořili na 100 nejvýstavnějších vil a hotelů.“¹⁰⁹

Lidové listy v mnoha svých článcích apelují na křesťanskou soudržnost, proto „našimi“ nemyslí Čechoslováky, ale katolické kněží, členy řádů atd.

¹⁰⁴ Generál Franco o katolickém Španělsku. In Lidové listy, 18.11.1937, roč. XVI., č. 263, s. 1.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 1.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 1.

¹⁰⁷ Francův triumf v Santanderu. In Lidové listy, 27.8.1937, roč. XVI., č. 195, s. 2.

¹⁰⁸ Bolestná cesta Španělskem. In Lidové listy, 21.10.1937, roč. XVI., č. 241, s. 5.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 5.

„Nádherné výstavní budovy jsou obsazeny vojskem a raněnými, kostely a kláštery v sutinách. Zprávy, které časopisy o osudu našich členů přinesly, se plně potvrzují. Z našich bratří zemřelo přes 50 zločinnou rukou soldatesky, přes 100 je jich v území rudých; o těch nemáme dosud žádných zpráv.“¹¹⁰

I přes svou zjevnou orientaci ve válce, umí list najít a ocenit, co dobrého vládní učinili. Chválí mimo jiné skutečnost, že se snaží uchránit Madrid před devastací kulturních památek a historických budov. „*Dělostřelecké bombardování hlavních madridských tepen neustává. Madridští zrekonstruovali proto kryty kolem uměleckých a historických památek města.*“¹¹¹

Pozitivně se noviny vyjadřují i o náladách obyvatel neustále atakovaného Madridu. „*Opevnění Madridu je skutečně velmi silné a není a není známkem demoralisace ve městě. Dokonce i kdyby Madrid padl, nemusí taková událost býti ještě rozhodující.*“¹¹²

Na povstalecké bojové útvary nabízí deník svým čtenářům samozřejmě kladný pohled. „*Nacionalistická armáda jest dobré mysli a jest nadšena řadou nepřetržitou řadou úspěchů.*“¹¹³ Válčící strany jsou Lidovými listy nejčastěji označovány jako republikáni, vládní a povstalci. Občas je pro ně použit i výraz rudí. V zásadě ale lze shrnout, že list používá minimum invektiv. Slova, která volí, většinou nejsou expresivními výrazy, které by zvedaly velké emoce. Nehýří žádnými silnými obraty s nádechem bulvární senzace.

Deník si všímá i podpory, která se dostává oběma válčícím stranám. „*Armády obou válčících stran zdají se býti dobře zásobovány válečnými potřebami z ciziny.*“¹¹⁴

Na straně vládní zmiňuje především Rusko, coby rozhodujícího zásobovatele. „*V poslední době mohlo Rusko dodati značné zásoby - ve skutečnosti lze se jen diviti, že může postrádati tolik válečného materiálu.*“¹¹⁵

A i když píše o podpoře generála Franca, jde jen o strohé konstatování, nad kterým nijak nejásá. „*Německé a italské válečné zásoby stále docházejí na území povstalců.*“¹¹⁶

O španělské občanské válce se Lidové listy vyjadřují jako o „*bratrovražedném boji*“¹¹⁷, který se promítá do evropské politiky. Ač konflikt fakticky nepřekročil hranice, uvrhl politickou reprezentaci v Evropy do velmi vážného postavení. „*Mezinárodní situace se*

¹¹⁰ *Bolezná cesta Španělskem.* In Lidové listy, 21.10.1937, roč. XVI., č. 241, s. 5.

¹¹¹ *Madrid staví novou železnici do Valencie.* In Lidové listy, 13.7.1937, roč. XVI., č. 156, s. 2.

¹¹² *Válka španělská až do vysílení obou stran.* In Nedělní Lidové listy, 1.8.1937, roč. XVI., č. 173, s. 2.

¹¹³ *Úspěchy Francovy ofensivy proti Katalanii.* In Lidové listy, 3.1.1939, roč. XVIII., č. 2, s. 1.

¹¹⁴ *Válka španělská až do vysílení obou stran.* In Nedělní Lidové listy, 1.8.1937, roč. XVI., č. 173, s. 2.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 2.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 2.

¹¹⁷ *Generál Franco a Sv. Stolice.* In Lidové listy, 5.8.1937, roč. XVI., č. 176, s. 1.

*pokládá za nejobtížnější od habešské krise.*¹¹⁸ Na válku často pohlíží z této diplomatické perspektivy.

Jako list Československé strany lidové si všímá i toho, jaký kurz k danému problému zaujal Vatikán. Chválí Svatou stolicí za to, že požadovala skončení války.

*„Ta odpočátku zachovávala k tragédii španělské stanovisko potud neutrální, že apelovala na obě strany stejně, aby přestaly ničit svou zem i sebe, a vyzývala katolíky k molitbě za ukončení bratrovražedného boje.*¹¹⁹

Pro čtenáře Lidových listů muselo z článků tam otiskovaných jasně vyplývat, že ačkoliv levice láká další a další dobrovolníky, boj je to zbytečný, protože nikdy nemůžou vyhrát. Za zdrženlivými slovy je cítit podpora povstaleckému režimu. *„Republikánská ofenziva západně od Madridu zřejmě nedosáhla skutečných úspěchů, ale protiofenziva povstalců zdá se býti také neúspěšná, ačkoliv snad není ještě ukončena.*¹²⁰

Na závěr lze konstatovat, že deník nahlížel na válku skeptickým pohledem a nejen, že si všimal hrůz a spoušti, kterou za sebou každá válka zanechává, ale několikrát upozorňoval i na bezvýchodnost situace, neboť podle listu bylo příčinou konfliktu názorové rozpolčení národa. Noviny přiznaly, na rozdíl od některých jiných zejména levicových periodik, povstalcům sympatie značné části obyvatelstva a tudíž považovaly za správné, aby byl Franco uznán za válčící stranu. Přiznání rovnocenného statusu oběma rivalům je v očích Lidových listů skutečným projevem neutrálního postoje.

*„..., že po roce války se ukázalo ještě jasněji než na začátku, že tu nejde o obyčejný případ >>vlády a povstalců<<, nýbrž o rozdělení národa, neschopného dojít vlastními silami a prostředky k smíru a míru. Skutečná neutralita musí uznat tedy obě strany za rovnocenné - a v tom je obsaženo uznání Francovo za stranu válčící.*¹²¹

Španělský národ se podle deníku dostal do slepé uličky, ze které by ho snad mohla vyvést obnova monarchie, protože jinak si neumí představit řešení této zapeklité situace.

*„V poslední době se vynořila i zpráva – přirozeně těžce kontrolovatelná – o možnosti obnovy španělské monarchie. Snad monarchie nezatížená odpovědností za celou válku by byla skutečně nakonec snesitelná vítězům i poraženým, dojde-li vůbec kdy k jasnému vítězství a jasné porážce některé strany. Druhou půlku národa by však ani vítěz nemohl vyhubit, ani trvale vládnout proti ní.*¹²²

¹¹⁸ *Ve Španělsku je 12 italských generálů.* In Lidové listy, 12.10.1937, roč. XVI., č. 233, s. 1.

¹¹⁹ *Generál Franco a Sv. Stolica.* In Lidové listy, 5.8.1937, roč. XVI., č. 176, s. 1.

¹²⁰ *Válka španělská až do vysílení obou stran.* In Nedělní Lidové listy, 1.8.1937, roč. XVI., č. 173, s. 2.

¹²¹ *Generál Franco a Sv. Stolica.* In Lidové listy, 5.8.1937, roč. XVI., č. 176, s. 1.

¹²² Tamtéž, s. 1.

I přes skutečnost, že se list snažil svým čtenářům zprostředkovávat postoje zahraničních seriálů ke španělské občanské válce, lze vypožorovat jeho postoj. S protahujícím se vývojem konfliktu utichá na stránkách listu zájem o něj a je aktuálnější děním odsouván do pozadí.

2.1.4 Národní listy

Národní listy, noviny vycházející v letech 1861¹²³ až 1941, se staly tiskovým orgánem Československé národní demokracie, později Národního sjednocení¹²⁴. V politickém spektru tíhla národní demokracie silně napravo¹²⁵ a tento směr kopíroval i její tisk. Na stránkách Národních novin publikovaly své články i významné osobnosti, např. Viktor Dyk, bratři Čapkové.

Při představení občanské války ve Španělsku vycházely Národní listy z nepřeborného množství agenturních zpráv, přičemž používaly zejména informací z agentur ČTK, Fabra, Havas a Reuter, tím ovšem výčet jejich zdrojů nekončí. Deník pracoval s velkým objemem zahraničních tiskovin¹²⁶. Spektrum těchto periodik pojal opravdu velkolepě, od nejprestižnějších deníků po naprosto neznámé seriály. Neomezil se pouze na tištěné prameny, studnicí novinek o aktuálním dění ve Španělsku se pro Národní listy stala i ostatní média, hojně čerpal ze zpráv odvysílaných španělskými rozhlasovými stanicemi, např. rádio National. Kromě agenturních poznámek anonymního rázu, noviny pravidelně otiskovaly i komentáře konkrétních autorů. Nejvíce prostoru se v souvislosti s válkou na pyrenejském poloostrově dostávalo Miloslavě Sísové¹²⁷ a A. Schebkovi.

Národní listy tedy pracovaly s velkým množstvím zpráv a informací, jak s nimi ovšem naložily? Jaké bylo jich vnímání válečného požáru ve Španělsku?

¹²³ Noviny založil v roce 1861 Julius Grégr, který je vedla až do roku 1894. Roku 1910 přechází list z vlastnictví rodiny Grégrových do majetku Pražské akciové tiskárny. Tu řídil Karel Kramář a Alois Rašín.

¹²⁴ V roce 1934 uzavřela národní demokracie dohodu s Národní frontou a Národní ligou a společně vytvořily Národní sjednocení. Do čela Československé národní demokracie posléze i do Národního sjednocení se postavil Karel Kramář a mezi členy strany patřil např. Alois Rašín nebo básník Viktor Dyk.

¹²⁵ Někdy se u ní projevovala náklonnost až k extrémním pravicovým názorům.

¹²⁶ Daily Express, Daily Herald, Daily Mail, Daily Telegraph, Echo de Paris, Evening news, Excelsior, Figaro, Informazione Diplomatica, L'Aube, L'Epoque, L'Oeuvre, La Vanguardia, Le Jour, Le Temps, Manchester Guardian, Matin, Morning Post, News Chronicle, Petit Journal, Petit Parisien, Populaire, Solidarida Orera, Times, Yorkshire Post

¹²⁷ Miloslava Sísová (5.2.1883 - 11.4.1947) byla novinářka, která působila redaktorka Ženského světa, Národních listů a Československého boje.

Není možné si myslet, že ke svým zdrojům přistupovaly nekriticky a slepě otiskovaly získané závěry. Píší např.: „... každá strana líčí události po svém a nikomu se nechce do toho, aby objektivně zjistil, jak se skutečně věci měly.“¹²⁸ Nelze pochybovat o tom, že se noviny pokoušely být nestranné. Jenže v průběhu avizování o španělských událostech se zcela jasně vyprofilovaly jako list, za každou cenu stojící v opozici proti rudým. Ač proklamovaly, že v konfliktu spatřují „*bojiště dvou extrémních ideologií*“¹²⁹, nelze přehlížet prostor, který poskytly k obhájení povstaleckých názorů. Vždyť otiskly i úvahu generála Franca s názvem „*Oč bojují?*“¹³⁰. O obdobném přístupu k představitelům vládního Španělska nemůže být řeči, naopak na ně pohlížejí skoro jako na demoliční čet, která ničí Španělsko. „*Španělsku je vítězství Francovo spásou. Jinak bude odsouzeno sdíletí strašný osud Ruska.*“¹³¹

Zdá se, že za viníka konfliktu pokládá list jednoznačně komunismus, který ohrožuje demokracii. „*Komunisté a anarchisté jsou pro každou svobodu a demokracii živlem krajně nebezpečným.*“¹³² Komunismus, který ve Španělsku zapouštěl kořeny, je pod sovětským diktátem. „*Moskva pomalu po leta připravovala si Španělsko jako svůj první triumf v Evropě. Nezapomeňme, že Lenin už na druhém kongresu Kominternu v r. 1920 prohlásil, že „druhá země sovětské diktatury v Evropě bude Španělsko.*“¹³³

Ve svém náhledu na obě bojující strany, upozorňují Národní listy, že se Španělsko stalo „*jevištěm levicového násilí i anarchie*“¹³⁴. Zatímco o zločinech páchaných povstalci na civilním obyvatelstvu mlčí, tak o bestialitě rudých nepochybují a nebrání se až naturalisticky o ní informovat.

„*Lidový tribunál za předsednictví Midlina vydal rozklad nemocnici zapálit a všechno živé usmrtit. Děti také, neboť jsou prý vychovávány ve fašistickém duchu a proletariát by z nich žádnou potěchu neměl. Oddíl opilých rudých milicionářů vtrhl v noci do nemocnice a sirotčince. Milicionáři jako šílení vrhli se na ubohé děti.*“ ... „*milicionáři je chytali za nohy a vši silou jimi tloukli o zed'. V nemocnici a sirotčinci nastala hrozná bartolomějská noc.*“¹³⁵

¹²⁸ HAUNER, Vilém Julius. *Vážná příhoda ve španělských vodách.* In Národní listy, 3.6.1937, roč. 77, č. 151, s. 2.

¹²⁹ *Jediná cesta.* In Národní listy, 17.7.1937, roč. 77, č. 193, s. 1.

¹³⁰ FRANCO, Francisco. *Oč bojují?* In Národní listy, 21.2.1937, roč. 77, č. 52, s. 1.

¹³¹ SCHEBEK, A. *Z bolševické dílny.* In Národní listy, 29.4.1937, roč. 77, č. 118, s. 2.

¹³² *Poučný příklad katalánský.* In Národní listy, 12.1937, roč. 77, č. 130, s. 2.

¹³³ SÍSOVÁ, Miloslava. *Evropa a Španělsko.* In Národní listy, 20.1.1937, roč. 77, č. 20, s. 1.

¹³⁴ SÍSOVÁ, Miloslava. *Po roce občanské války.* In Národní listy, 20.7.1937, roč. 77, č. 196, s. 1.

¹³⁵ *Jak tomu máme rozumět?* In Národní listy, 29.7.1937, roč. 77, č. 205, s. 2.

Dále noviny lakonicky upozorňují, že „španělští anarchisté a komunisté prý bojují i za svobodu náboženství“¹³⁶.

A pokračují ve vyobrazení vládních jako barbarů, jimž se nepřičí rozbít kostely a zabít nevěsty Kristovy. „Roztřískané kostely na území obsazeném vládními byly prý rozbity jen proto, že v jejich věžích byly kněží u kulometů. Proč byly vyvražděny a rozbořeny čistě ženské kláštery, neřekli.“¹³⁷

Při pohledu na povstalecká vojska však deník vyjadřuje respekt a úctu. „Úspěchy Francovy armády ve Španělsku vzbudily silný dojem.“¹³⁸

Postoj Národních listů k vládním vojskům je v porovnání s jeho přístupem k povstaleckým bojovým jednotkám méně jednoznačný. Jistou skepsi lze spatřovat ve *vzrůstající demoralisaci, která se zmocnila vládního vojska*¹³⁹. Pohled novin k tomuto tématu kupodivu nebyl černobílý, což dokazuje ocenění odvahy a úspěšnosti některých akcí vládního vojska. „Odvážný výpad vládního vojska na řece Taju...“¹⁴⁰

„Přesto, že byla velmi hustá mlha, dosáhla vládní vojska svých bojových cílů a zmocnila se velkého množství válečného materiálu povstaleckého. Také na jiném úseku madridské fronty vládní vojska zlepšila své posice a způsobila protivníkům velké ztráty.“¹⁴¹

Problematika dobrovolníků, to bylo téma související se španělskou občanskou válkou, jemuž Národní listy zcela propadly. Na svých stránkách interbrigadistům věnují mnoho prostoru, který využily hlavně ke kritice levice a jejího tisku.

Deník neváhal obžalovat levici z nelegálního vývozu finanční hotovosti.

„Jakým způsobem byly sebrané statisícové částky dopraveny do Španělska? Pochybujeme, že by Národní banka povolila vývoz těchto peněz. „..... náš stát jen s vypětím všech sil se stará o naše nezaměstnané a přitom naše levice posílá statisíce válečnickému rudému Španělsku.“¹⁴²

Na pranýř byl postaven i Výbor na podporu demokratickému Španělsku, který v očích deníku byl ve vleku Sovětského svazu. „Přirozeně tím „demokratickým Španělskem“ je myšleno rudé španělsko, kde si Moskva zřídila svou filiálku.“¹⁴³

Ve výtkách se Národní listy nejvíce zaměřily na samotné komunisty, na kterých nenechaly nit suchou. V získávání dobrovolníků spatřují „zločinnou činnost komunistických

¹³⁶ Vidění ze Španěl. In Národní listy, 11.4.1937, roč. 77, č. 100, s. 3.

¹³⁷ Tamtéž, s. 3.

¹³⁸ Boj o silnici Madrid Valencie. In Národní listy, 14.2.1937, roč. 77, č. 45, s. 1.

¹³⁹ Santander se vzdá. In Národní listy, 25.6.1937, roč. 77, č. 173, s. 2.

¹⁴⁰ Prudké boje na madridské frontě. In Národní listy, 8.7.1937, roč. 77, č. 184, s. 1.

¹⁴¹ „Madridští“ zahájili ofensivu. In Národní listy, 13.1.1937, roč. 77, č. 13, s. 1.

¹⁴² Levice posílá statisíce rudému Španělsku. In Národní listy, 12.2.1937, roč. 77, č. 43, s. 2.

¹⁴³ Tamtéž, s. 2.

verbířů¹⁴⁴. Muže a ženy, kteří se rozhodli jet bojovat do válčícího Španělska, označují jako „komunistické dobrovolníky“¹⁴⁵ nebo „Gottwaldovi tovaryše“¹⁴⁶. Deník dokonce zašel tak daleko, že snižuje a zpochybňuje motivy účasti interbrigadistů a obviňuje je, že si chtějí pouze užít dobrodružství.

„Šli tam sice bojovat za „svobodu Španělska“, dokonce i cedit krev, ale hlavně tam říčí internacionálu a zpestřují si život.“¹⁴⁷

Deník jednoznačně nesouhlasil s odchody dobrovolníků, proto se na svých stránkách snažil vytvořit obraz dobrovolníka jako někoho, kdo si chce jen užít dobrodružství.

V souvislosti s tímto tématem Národní listy také hojně sledují a následně peprně komentují informace, které předkládalo svým čtenářům Rudé právo. „Komunistické „Rudé právo“ otiskuje jakousi reportáž jednoho z těch, kdo se dali zlákat do španělského rudého vojska.“¹⁴⁸

Tím ovšem s komunisty zdaleka neskončily. Upozorňují na verbování dobrovolníků jako na trestnou činnost, kterou páchá komunistická strana Československa a o kterou se zajímají i policejní složky.

„V píseckém sekretariátě komunistické strany bylo provedeno několik podrobných prohlídek. Zájem pátracích orgánů upoutaly konečně i soukromé byty předních píseckých komunistických činovníků. Výsledkem těchto prohlídek bylo zatčení několika osob...“¹⁴⁹

List obviňoval komunisty, že jako cíl své protizákonné verbířské činnosti si vybírají lidi, kteří se dostali do špatné sociální životní situace. „Zatím bylo možno z výsledků dosavadního vyšetřování zjistiti, že komunističtí agitátoři vyjednávali s nezaměstnanými vysloužilými vojáky z celého Písecka o vstup do vojenských řad španělských.“¹⁵⁰

Národní listy zcela v duchu svého postoje proklamujícího neutralitu ke španělskému válečnému výbuchu a ruku v ruce se svým kritickým pohledem na komunisty tvrdí, že „...komunistická verbířská činnost nesmí býti trpěna...“¹⁵¹.

Celkově byl postoj listu k interbrigadistům značně negativní. Zejména proto, že „dobrovolníci činí ze španělské války mezinárodní konflikt“¹⁵² a vyjadřují názor, že válka

¹⁴⁴ *Levice posílá statisíce rudému Španělsku.* In Národní listy, 12.2.1937, roč. 77, č. 43, s. 2.

¹⁴⁵ *Jak se zařizují Gottwaldovi tovaryši ve Španělsku.* In Národní listy, 13.4.1937, roč. 77, č. 102, s. 2.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 2.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 2.

¹⁴⁸ *Bylo snad přehlédnuto?* In Národní listy, 27.8.1937, roč. 77, č. 234, s. 2.

¹⁴⁹ *Verbování pro Španělsko v Písku.* In Národní listy, 3.1.1937, roč. 77, č. 3, s. 3.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 3.

¹⁵¹ *Komunistická úzkost z verbířských rejdů.* In Národní listy, 10.1.1937, roč. 77, č. 10, s. 2.

¹⁵² *Dobrovolníci činí ze španělské války mezinárodní konflikt.* In Národní listy, 3.7.1937, roč. 77, č. 181, s. 1.

„bez intervence ciziny by byla už dávno skončena.“¹⁵³ Nestaví se však záporně pouze k mezinárodní pomoci, která se dostává vládní straně, ale k jakémukoli zasahování do válečného sporu vůbec.

„Přítomnost dobrovolců na obou stranách jeví stále nebezpečí mezinárodních zápletek a bude úlevou celému světu, odejdou-li dobrovolníci, které na jednu stranu posílá třetí internacionála za sovětské peníze, a na druhou stranu Berlín a Řím, ze španělských armád.“¹⁵⁴

Země, které zakázaly vstup svých občanů do španělského vojska, vyzdvihuje jako země, „které chtějí, aby se skončila španělská válka a aby skončila nejodpornější podívaná na vraždění ve jménu sovětské vlajky ve Španělsku“¹⁵⁵.

A nechápe, proč tento postoj, směřující k izolaci španělského konfliktu, který se deníku jeví jako jediný možný a správný a který také zastávají i důležití evropští hráči, je naší levicí prudce odmítán.

„Londýnu a Paříži záleží na tom, aby z konfliktu španělského nevznikla katastrofální situace v celé Evropě. Posílání dobrovolníků do Španělska – ať na tu či onu stranu – mohlo by k této katastrofě býti velmi schůdnou cestou. Proto také u nás nesocialistické strážlivé živly naléhají na to, aby bylo zabráněno verbování dobrovolníků pro španělsko v Československu. To se nelíbí ovšem našim komunistům a nelíbí se to ani Ferdinandu Peroutkovi v „Lidových novinách“ (10.I.). Podezřívá všechny, kdož jsou proti cestám „dobrovolníků“ do rudého Španělska z příchylnosti k Hitlerovi.“¹⁵⁶

Neméně významná byla i kritika politických konkurentů, která se v návaznosti na zprávy ze Španělska na stránkách listu otevřela jako další bitevní pole. Mediální válka zasáhla hluboko do politického spektra. Kritiku si vysloužili lidovci, za své vazby na levici. „Lidovci teoreticky nařikají nad nešťastným osudem katolíků, pronásledovaných socialisticko-komunistickým Španělskem, prakticky spolupracují s těmi, kteří jsou duševními sourozenci rudého Španělska.“¹⁵⁷ Národní listy konstatují, že lidovci nemají nárok na nějaké rozčilování se nad zvěrstvy komunistů ve Španělsku, když si v domácí politice zadají s levicí.

„Jsou to takové nedělní chvíle lidovců, v nichž se pohoršují nad surovostmi komunistů. Jinak v denní politice u nás jsou s levicí, k níž patří i komunisté, kteří posílají pomocníky

¹⁵³ SÍSOVÁ, Miloslava. *Po roce občanské války*. In Národní listy, 20.7.1937, roč. 77, č. 196, s. 1.

¹⁵⁴ *Rok války ve Španělsku*. In Národní listy, 18.7.1937, roč. 77, č. 194, s. 2.

¹⁵⁵ SÍSOVÁ, Miloslava. *Evropa a Španělsko*. In Národní listy, 20.1.1937, roč. 77, č. 20, s. 1.

¹⁵⁶ *Starost o španělské dobrovolníky*. In Národní listy, 12.1.1937, roč. 77, č. 12, s. 2.

¹⁵⁷ *Ve Španělsku - a u nás*. In Národní listy, 20.4.1937, roč. 77, č. 109, s. 2.

rudému Španělsku a nadávají tam „blbounů“ Španělům za to, že věří ještě v křesťanského Boha.“¹⁵⁸

Výtky vůči československé levici ve spojení se španělským konfliktem mají v deníku redundantní charakter. Znovu a znovu je čtenář upozorňován na nebezpečí vlády Lidové fronty.

„Španělský příklad by měl být zejména pro naši levici výstrahou a poučením. Neboť ukazuje, do jakých hrůz dovede uvrhnouti vlastní stát nezřízená třídní zášť a nenávist, zapomene-li pro pochybné zájmy mezinárodní levice na povinnosti ke svému národu a státu.“¹⁵⁹

Levice podle listu žije v omylu, neboť nevědomky poklonkuje Moskvě. *„Naše levice se ocitá na bludných cestách. Agituje pro záchranu demokracie a ve skutečnosti koná tím prospěšné služby pěticipé hvězdě,...*“¹⁶⁰

Ve svém pranýřování levice, se nejčastěji list obracel extrémně doleva, tedy až na komunisty, kteří jsou obviňováni, že si nevidí na špičku vlastního nosu. *„Krev našeho bolševika se sice vaří nad oběťmi španělské války, ale dovedla být zcela lhostejna k vraždění, jemuž bylo bolševickou hrůzovládou vydán nešťastný národ ruský.*“¹⁶¹ Národním listům se skrze španělský konflikt podařilo nastolit téma rozsáhlejší, totiž bolševickou revoluci, stalinismus a jeho zhoubný vliv.

Na španělském příkladu jsou čtenáři Národních listů přesvědčováni, že *„...komunismu jde hlavně o rozvrat, v němž by chtěl potom se pokusit o uskutečnění svých cílů. Komunisté svými alotriemi nejen rozvracejí pořádek, ale také vědomě tvoří záminky pro Hitlera. Komunismus zplodil německé hakenkrajclerství, ...*“¹⁶²

Jediným cílem komunistů je zavedení bolševismu.

„...stane se jasnější komunistická taktika: jsou nadšeni vzkazem z Madridu, aby také v Československu se vytvořila „lidová fronta“ po španělském vzoru – a se španělskými konci! – a bouří se proti neintervenci politice ve Španělsku, kterou dnes i listy naší levice považují za předpoklad zachování evropského míru. Nikoli republika a demokracie, nýbrž sověty a bolševismus – to je cíl našich a všech komunistů!“¹⁶³

¹⁵⁸ *Ve Španělsku - a u nás.* In Národní listy, 20.4.1937, roč. 77, č. 109, s. 2.

¹⁵⁹ *Jediná cesta.* In Národní listy, 17.7.1937, roč. 77, č. 193, s. 1.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 1.

¹⁶¹ *Bylo snad přehlédnuto?* In Národní listy, 27.8.1937, roč. 77, č. 234, s. 2.

¹⁶² *Starost o španělské dobrovolníky.* In Národní listy, 12.1.1937, roč. 77, č. 12, s. 2.

¹⁶³ *Praha a Madrid.* In Národní listy, 8. 10.1937, roč. 77, č. 276, s. 2.

I přestože deník zcela nepopíratelně kritizoval vládní stranu ve Španělsku a zejména komunisty, což ho přivedlo až k otevřeným sympatiím s povstalci, nejvhodnější postoj ke konfliktu spatřuje v jeho odpojení od mezinárodní politiky.

„Isolovat španělský požár, to je jediná cesta k záchraně evropského míru a evropské civilisace. Každá přímá či nepřímá podpora jedné z obou bojujících stran tuto izolaci poškozují a ohrožuje, poněvadž přispívá k rozdělení Evropy na dva tábory...“¹⁶⁴

K občanské válce zaujaly Národní listy téměř alibistické postavení, neboť na jedné straně citlivě vnímají utrpení španělského národa, ale na straně druhé radí, že ve vlastním zájmu Československa je, aby se nijak neangažovalo. *„Máme hlubokou účast s nešťastným národem španělským. Ale povinnost k vlastnímu národu nám velí, abychom neučinili v této chvíli nic, co by mohlo ohrozit zájmy našeho státu.“¹⁶⁵*

Noviny mnohokrát na svých stránkách upozorňují na neangažovanost jako na oficiální postoj vlády, kterého je nutné se držet, protože jinak se může Československo dostat do diplomatické pasti, až mu Francovi delegáti připomenou účast v řadách jeho protivníků.

„Prezident republiky v minulých dnech vznesl k naší veřejnosti apel, aby se nemíchala do cizích věcí a byla zdrženlivá v posudku o nich. Odpovídá tomuto apelu psaní „Rudého práva“, které lotry nazývá stoupence generála Franca, jemuž se možná zanedlouho bude dostávat diplomatického uznání od evropských mocností? Proč naše levice nepokárá spřátelených komunistů za jejich zasahování do cizích věcí?“¹⁶⁶

Národní listy využily španělské občanské války, aby se mohly vrhnout na očerňování levice, zejména komunistů. V této souvislosti se zdá, že svými výlevy vůči komunistům se dostaly na hranici, která dělí seriózní žurnalistiku od bulvárního zpravodajství. Ostré výroky vůči levici jen korespondovaly s houstnoucí politickou atmosférou druhé poloviny třicátých let.

Ve svém postoji se stále zřetelněji kloní na stranu povstalců, přičemž svůj postoj vysvětlují i jistou prozíravostí, neboť chtějí být s budoucím vítězem za dobře, což doporučují i československé vládě.

„Jestliže takto nepochybně stále patrněji se jeví možnost úplného vítězství Francova a vyrovnávání se Evropy s hotovými událostmi na iberském poloostrově, je třeba, aby také československá vláda včas zajistila naše politické a zejména hospodářské zájmy v národním Španělsku, jež nepochybně nemálo poškodilo psaní našeho socialistického tisku, neboť ten

¹⁶⁴ *Jediná cesta.* In Národní listy, 17.7.1937, roč. 77, č. 193, s. 1.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 1.

¹⁶⁶ *Bylo snad přehlédnuto?* In Národní listy, 27.8.1937, roč. 77, č. 234, s. 2.

*proti duchu politiky skutečné neutrality ve věcech španělských přinášel stejně, jako za habešské války, místo správných informací, namnoze lži a nadávky proti straně, která možná zítra bude rozhodovati o zahraniční politice španělské.*¹⁶⁷

Četnost příspěvků k dané problematice je na stránkách listu vysoká, jedná se zde především o představování krátkých zpráv, které přinesly zahraniční agentury a média. Již v tomto téměř neosobním zpravodajství je možné jasně identifikovat příklon novin k povstalcům. V celkovém objemu je pak minimum informací tvořeno autorskými příspěvky. Další tendencí, kterou lze v Národních listech vyzorovat, je pokles zájmu o konflikt a jeho odsouvání do pozadí. Lze to vysvětlit běžnou mediální praxí, kterou známe i z dnešní doby. Dlouho trvající konflikt už není tak vděčným tématem jako právě vypuknutý střet. Jiné vysvětlení nabízí samotný postoj novin, totiž nezasahování do konfliktu. Možná šlo z jejich strany o praktickou stránku tvrzení, že i negativní reklama je reklama. A tak, pokud chtěli Československo udržet i myšlenkově co nejdál válce, rozhodli se redaktoři nedělat španělské občanské válce žádnou reklamu.

Na stranu Franca přivedlo Národní listy přesvědčení, že větším zlem pro Španělsko i pro celou Evropu by byl komunismus řízený Sovětským svazem. V podobném duchu se nesla celá řada otiskovaných článků. Pro Národní listy byl španělský konflikt často jen pozadím pro demonstraci svých postojů k československým i ruským komunistům.

¹⁶⁷ MATOUŠEK, Josef. *Vývoj věcí ve Španělsku a naše zahraniční politika*. In *Národní listy*, 23.11.1937, roč. 77, č. 321, s. 1.

2.1.5 Polední list

Polední list byl deník spíše bulvárního charakteru. Založil jej politik Jiří Stříbrný po svém vyloučení z národně socialistické strany v roce 1926 a v letech 1934 až 1939 se stal list tiskovým fórem Národního sjednocení¹⁶⁸. Deník Polední list patřil tiskovému koncernu Tempo¹⁶⁹.

Tento deník se na svých stránkách soustředil nejen na text, ale přinášel i informace hojně doprovázené fotografiemi, obrázky a dokonce i karikaturami¹⁷⁰. Nespoléhal se jen na agenturní zprávy¹⁷¹, ale přetiskoval i zprávy ze zahraničních listů¹⁷².

Karikatura otištěná na stránkách Poledního listu¹⁷³

¹⁶⁸ V letech 1939 až 1945 byl listem Národního souručenství.

¹⁶⁹ Tempo vydávalo deníky bulvárního zaměření, např. *Expres*, *Večerní list*, *Polední list*, *Nedělní list*.

¹⁷⁰ *Poslední pomoc rudému Španělsku*. In *Polední list*, 3.11.1936, roč. 10, č. 309, s. 1.

¹⁷¹ *Polední list* využíval zejména informací z agentur Havas a United Press.

¹⁷² *Chicago Tribune*, *Daily Mail*, *El Socialista*, *Figaro*, *Giornale d'Italia*, *Le Jour*, *Matin*, *Temps*, *Times*, *Tribuna*, *Solidaridad Obrera*, *Yorkshire Post*

¹⁷³ *Poslední pomoc rudému Španělsku*. In *Polední list*, 3.11.1936, roč. 10, č. 309, s. 1.

Polední list, deník v jehož pozadí stála strana Národního sjednocení¹⁷⁴, zpočátku informoval o vypuknutí povstání dosti vágně, s odkazem na to, že doposud není jisté, k čemu vlastně ve Španělsku dochází.

„A teď si všimněte dobře podrobných zpráv. Dávejte pozor, které jsou z pramene vládního a které od revolucionářů. Podívejte se, jak se vzájemně rozcházejí, jak se v nich tvrdí praví opak. Nic víc vám nemůžeme říci. Nějaký jasný úsudek o tom, co se vlastně ve Španělsku děje, si nemůže nikdo udělat.“¹⁷⁵

Nejistotu, co si počít s informačním tokem proudícím z jihozápadní Evropy, se redaktoři listu nesnažili nijak zakrývat.

„Zatím se spokojíme tím, že postavíme vedle sebe zprávy vlády a zprávy z jiných pramenů. Čtenář se musí pokusit udělat si úsudek sám. Pokládáme totiž za nesprávné, dát se strhnout jako levicový tisk, který ohlašuje už s fanfárami obrovské vítězství vlády, socialismu a levicové fronty. Dnes opravdu ještě nikdo neví, jak to ve Španělsku dopadne a nač klamat čtenáře?“¹⁷⁶

Zdá se, že v době erupce nepokojů ve Španělsku, jakoby se deník nemohl v situaci zorientovat a netuší na čí stranu se postavit.

„Noviny také přináší velký titulek „Vojenská revoluce ve Španělsku“, ale hned v úvodu článku novináři upozorňují čtenáře, aby dávali pozor, které zprávy jsou z pramene vládního a které od revolucionářů. Přímou se píše: „Podívejte se, jak se vzájemně rozcházejí a jak se v nich tvrdí pravý opak.“ Noviny se za tuto rozporuplnost čtenářům omlouvají a dodávají, že zatím není jasný úsudek o tom, co se ve Španělsku vlastně děje.“¹⁷⁷

Zajímavé je, že i přes svou jasnou pravicovou profilaci bere deník zpočátku konfliktu ohledy na obě znepřátelené strany a neopomíná zmiňovat i údaje poskytované vládou a staví se do role nezaujatého pozorovatele. V době, kdy se boje teprve rozbíhaly, se nepřiklání ani na jednu stranu, neboť tvrdí, že ani jedna z nich není demokratická.

„Každou chvíli se strhne rozhodující bitva. Ta určí příští osud Španělska. Není na vybranou. Buď to bude bolševická diktatura proletariátu, nebo vojenská diktatura pravice. Není valné naděje, že by to mohl vyhrát režim demokratický.“¹⁷⁸

¹⁷⁴ Národní sjednocení byla nacionalisticky orientovaná politická strana, která vznikla 27. října 1934 sloučením Československé národní demokracie, Národní ligy a Národní fronty. Předsedou strany byl až do své smrti Karel Kramář, místopředsedy Jiří Stříbrný a František Mareš. Po Mnichovu se strana stala součástí Strany národní jednoty.

¹⁷⁵ *Vojenská revoluce ve Španělsku*. In Polední list, 20.7.1936, roč. 10, č. 202, s. 1.

¹⁷⁶ *Povstalecká vysílka v Seville v moci madridské vlády*. In Polední list, 21.7.1936, roč. 10, č. 203, s. 1.

¹⁷⁷ REJNUŠOVÁ, Marie. *Občanská válka ve Španělsku 1936-1939 v českém tisku*, Brno, FF MU, 1990, s. 11.

¹⁷⁸ *Bitva rozhodne mezi dvěma diktaturami*. In Polední list, 23.7.1936, roč. 10, č. 205, s. 1.

Snahy o zdání objektivitu však rychle ustupují do pozadí a deník se podmaňuje své pravicové orientaci. Dokonce poskytl prostor pro rozhovor s generálem Francem¹⁷⁹.

Brzy tedy Polední list nenechává nikoho na pochybách o tom, na čí stranu se jeho redakce přiklonila. Přes počáteční snahu poskytovat stejný prostor oběma znepráteleným táborům, se nakonec prosadilo pravicové politické zaměření deníku, který zpochybňuje zprávy vládní strany a jednostranně se přiklání na stranu povstalců. A tak jakékoli pokusy o objektivitu informací, které list předkládá svým čtenářům, vzaly definitivně za své. Vládní zdroje jsou zpochybňovány jako nevěrohodné.

„....“Polední list“ kritizuje nadšené zprávy rudé madridské vysílačky. Uvádí, že vláda používá svých stanic k rozšiřování falešných zpráv o úspěších rudých milicionářů, domnívající se, že tím vnese nervozitu do řad povstalců. „Polední list“ obhajuje povstalce. Píše, že hned zpočátku odhalili taktiku rudých a prostřednictvím svých stanic vyvracejí madridské zprávy.“¹⁸⁰

Polední list se neomezil na zpochybňování vládních zdrojů, ale obrátil svou pozornost i na informace, které poskytovala čtenářům v Československu i ostatní periodika. Kritika českých médií se zaměřila zejména na levicově orientovaný tisk a následně i na jeho politické představitele. *„...naši levici, která neumdlévá v projevech sympatií pro vládní vojsko a každého, kdo odhaduje situaci jaké je – strážlivě – pasuje na největšího reakcionáře.“¹⁸¹* V této souvislosti se list nevyjadřuje nadšeně ani o aktivitách, jež vyvíjeli ti, kteří se přiklonili na vládní stranu a rozhodli se být aktivní, pořádat sbírky v její prospěch, nebo se dokonce osobně zúčastnit bojů. Nesouhlasí s vydáváním prostředků na cizí válku a tvrdí, že *„až budeme mít dost, pak můžeme pomoc i druhému“¹⁸²*. Pohoršuje se nad prohlášeními, která mezi obyvatele vypouští levice, vybízející k přehlížení vlastních problémů ve prospěch Španělska.

„Některé kruhy naší levice jsou však jiného názoru. Výbor pro pomoc t.zv. Demokratickému Španělsku, jemuž stojí v čele pán, kterému z veřejných prostředků bylo dáno několik milionů na sanaci jeho zkrachovaných podniků, stále se obrací na veřejnost o pomoc. Jak daleko se na některých místech „výboru“ vychází vstříc, ukazuje oběžník, jehož text doslovně otiskujeme:....“.....“Železničáři, pomáhejte tedy „demokratickému“ Španělsku, že máte v ČSR kraje, kdy by podobná pomoc byla stejně vítanou, je vedlejší. Že by bylo košické ředitelství stát. drah doporučilo svým zaměstnancům, aby při korespondenci

¹⁷⁹ D'ESME Jan. *Rozhovor s generálem Franco*. In *Nedělní list*, 13.9.1936, roč. 10, č. 256, s. 1.

¹⁸⁰ REJNUŠOVÁ, Marie. *Občanská válka ve Španělsku 1936-1939 v českém tisku*, Brno, FF MU, 1990, s. 19.

¹⁸¹ *Československo bude zastoupeno u vlády gen. Franca*. In *Polední list*, 24.1.1938, roč. 12, č. 23, s. 1.

¹⁸² *Španělsko má přednost!* In *Polední list*, 24.8.1937, roč. 11, č. 234, s. 3.

*používali dobročinných známek, na jichž výnosu mají podíl dětské charitativní instituce, také nevíme. Španělsko je přednější!*¹⁸³

Nejen podpora ve formě sbírek, ale zejména přímá účast ve válce byla novinami silně napadána. List věnoval velkou pozornost i problematice dobrovolníků.

*„Je jisto, že na obou stranách nebojují dnes již Španělé. za vládní bijí se dnes dobrodruzi z celého světa, Francouzi, italští a němečtí emigranti, Čechoslováci, Belgičané, Švédové, Rakušané a ostatní, ...“*¹⁸⁴

O kvalitě vojska složeného z mužů, kteří nejsou profesionálními vojáky, Polední list silně pochybuje. *„..., že t.zv. vládní armáda španělská není vojskem v pravém slova smyslu, že jsou to dobrovolníci, kteří nechápou vážnost a význam věci a že se chovají k ní více než lhostejně.“*¹⁸⁵

V souvislosti s interbrigadisty se zcela pochopitelně noviny zaměřily na komunistické náborové akce. V mužích, kteří se nechali zlákat do mezinárodních brigád, spatřuje list spíše oběti, jenž se lapily do verbířských sítí.

*„Přes mnohokrát opakované výstrahy dalo se několik lidí z Československa zlákat komunistickými verbíři pro rudou španělskou milici. A nyní, kdy se tito důvěřivci sami přesvědčili o planosti všech slibů, pod jakými byli zlákáni, nemine dne, aby někteří z nich se nevraceli domů. Pokud ovšem mají ještě zdravé údy, a mohli s nasazením života z táborů milicionářů uprchnout.“*¹⁸⁶

*„Čin našich komunistických agitátorů, kteří nedbají výstrah, je tím trestuhodnější, že verbují mladé muže do Španělska, ačkoliv je jim známo, že vývoj událostí ve Španělsku v poslední době je pro rudou vládu stále nepřítznivější.“*¹⁸⁷

O náboru se v novinách nemluví jinak, než jako o verbování, které je nelegální. Organizují ho komunisté, kteří lákají do řad interbrigád, které nazývají *„rudou španělskou armádou“*¹⁸⁸, především lidi bez práce.

*„V Teplicích – Šanově byli zatčeni dva muži, kteří byli v podezření, že verbují do Španěl nezaměstnané příslušníky komunistické strany, ...“ „..., Oba jsou obvinění, že všemožnými prostředky lákali mnoho nezaměstnaných komunistů, aby šli bojovat do Španělska.“*¹⁸⁹

¹⁸³ Španělsko má přednost! In Polední list, 24.8.1937, roč. 11, č. 234, s. 3.

¹⁸⁴ Hitler ani Mussolini ve Španělsku. In Polední list, 17.12.1936, roč. 10, č. 351, s. 8.

¹⁸⁵ Zoufalství v Madridě. In Polední list, 24.9.1936, roč. 10, č. 265, s. 1.

¹⁸⁶ Návrat ze Španělska. In Polední list, 27.3.1937, roč. 11, č. 86, s. 3.

¹⁸⁷ 160 kandidátů smrti do Španělska. In Polední list, 17. 2.1937, roč. 11, č. 48, s. 1.

¹⁸⁸ Opět čtyři verbíři pro Španělsko zatčeni. In Polední list, 11. 2.1937, roč. 11, č. 42, s. 3.

¹⁸⁹ Verbíři do Španělska v Teplicích. In Polední list, 15.1.1937, roč. 11, č. 5, s. 2.

Dobrovolníci jsou listem označováni jako „*kandidáti smrti*“¹⁹⁰, kteří budou mít „*neobyčejné štěstí*“¹⁹¹, když se vůbec vrátí domů. Podobným tónem se snaží případné další dobrovolníky odradit, nikoliv změnou politického myšlení, ale pouze vyvoláním obav o vlastní život.

O internacionálním vojsku deník hovoří s despektem a v souvislosti s židovskými dobrovolníky lze vycítit lehký antisemitský tón.

„*Podle zpráv palestinského židovského tisku vstoupilo do řad španělských vládních oddílů 150 židovských emigrantů z Německa, prý aby bojovali proti fašismu. Vůdcové levé fronty s napětím čekají, jak to tito dobrovolníci vytrhnou.*“¹⁹²

Nejen interbrigadisté jsou v zorném úhlu novin, všímají si všech složek, které bojovaly ve Španělsku. Republikánská armáda, často označována jako rudá armáda, je na stránkách Poledního listu charakterizována jako chaotická. „*Prohlížíte-li si pečlivě fotografie z vládního tábora, bije přímo do očí nepořádek a bezhlavost, jaká v tomto táboře vládne.*“¹⁹³

Bojeschopnost tohoto vojska je značně zpochybňována. „*Bezhlavost rudých protiútoků, žalostné pokusy o uvolnění blokády Madridu.*“¹⁹⁴

Zcela jiný pohled nabízí Polední list na povstaleckou armádu, kterou vnímá jako tu, která „*osvobodila zbytek Španělska od nadvlády a teroru moskevských slouhů*“¹⁹⁵.

Ze stránek novin jasně číší kontrast mezi zběsilým pustošením, které provádí rudí, a obnovou zbídačelé země, kterou podle nich organizuje jejich soupeř. „*...v zázemí nacionální Španělska se usilovně pracuje na znovuvybudování toho, co zničila nenávisť těch, kteří svou zemi tak málo milovali.*“¹⁹⁶ Zmiňuje se zde plán Franca na výstavbu nových cest. „*Jedním z posledních pozoruhodných činů bylo vypracování plánu veřejných prací pro znovuvybudování Velkého Španělska.*“¹⁹⁷

Výrazný protiklad je představen také při porovnávání armád obou zneprátelených stran. Povstalecká armáda je vyzdvihována pro svůj promyšlený postup, řád a pořádek. „*Postup nacionalistů na Madrid děje se s železnou pravidelností, zvolna a plánovitě.*“¹⁹⁸ „*Nacionalistů není mnoho, ale vědí dobře, zač bojují a bojují ukázněně.*“¹⁹⁹

¹⁹⁰ 160 kandidátů smrti do Španělska. In Polední list, 17. 2.1937, roč. 11, č. 48, s. 1.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 1.

¹⁹² Madrid bez vody a potravin. In Polední list, 25.7.1936, roč. 10, č. 207, s. 1.

¹⁹³ Zoufalství v Madridě. In Polední list, 24.9.1936, roč. 10, č. 265, s. 1.

¹⁹⁴ Moskva opouští trockistické Španělsko. In Polední list, 19. 2.1937, roč. 11, č. 50, s. 1.

¹⁹⁵ Španělé zbudují 120.000 km silnic. In Polední list, 1.2.1939, roč. 13, č. 32, s. 4.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 4.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 4.

¹⁹⁸ Rudí prchají k Madridu. In Polední list, 9.10.1936, roč. 10, č. 282, s. 1.

¹⁹⁹ Zoufalství v Madridě. In Polední list, 24.9.1936, roč. 10, č. 265, s. 1.

Antinomie pohledu listu na vojenská uskupení španělských protivníků zcela nepochybně ukazuje jeho sympatie s povstalci. „*Rudí náčelníci ženou milicionáře na smrt bez systému, bez promyšlení plánu. Je zřejmé, že se jich zmocnila beznadějnost a panika.*“²⁰⁰ „*Zatím nacionalisti provádějí svůj plán s klidem, s jistotou a se zdarem.*“²⁰¹

V případě neúspěchu svého favorita v boji, noviny nepřiznají chybu, ale označí tento nezdar za dobře promyšlenou taktiku. „*Nacionalisti zpomalili nyní tempo nátlaku vpřed, ježto se zabývají opevňování svých posic. Je to jedna a s též metoda nacionalistické armády: zvolna vpřed a zajistit si záda.*“²⁰²

Zatímco povstalecká armáda činí podle novin jen samé promyšlené kroky, madridská vláda označována jako „rudá“ je podle nich pouze ve vleku komunistů a anarchistů a nezaslouží si proto žádný respekt. „*Je hračkou [madridská vláda] v ruce komunistů a anarchistů, kteří odstraňují socialisty do pozadí.*“²⁰³ Fakt, že vláda podléhá vlivu komunistů, kteří touží po boji za každou cenu, list svým čtenářům často opakuje.

„*Madridská vláda jest si vědoma porážky, která jest nevyhnutelná. Byla by velmi šťastna, kdyby mohla vyjednávat s revolučními formacemi o příměří, ale jest naprostým zajatcem extrémních živelů anarchisticko-komunistických, které chtějí za každou cenu pokračovati v hrůzovládě a v boji všech proti všem. V Madridě a v Barceloně nevládne dnes legitimní vláda, jak ji nazývají levicové listy, nýbrž extrémisté, jimž velmi vyhovuje pustošení země a popravy, vykonávané bez soudu nad desítkami a sty podezřelých lidí.*“²⁰⁴

Zdůrazňuje také na mnoha místech odklon komunistů od socialistů, což považuje za velice nebezpečné.

„*Radikálnější komunisté už se pranic neohlížejí na jednotnou frontu a snaží se všude strhnout moc jedině na sebe. Vyzívají dělníky, aby neposlouchali nikoho jiného, než výkonné sbory komunistické strany. Socialističtí vůdcové jsou proti tomu bezmocní a v zoufalství ustupují komunistům, protože jim nic jiného nezbyvá.*“²⁰⁵

Ve spojení s rudými často noviny vidí doslova rudě. Jejich antipatie k nim je zcela zřetelná. „*Rudá madridská vláda potvrzuje tak jen dávnou zkušenost, že rudí vůdcové dávají povraždit tisíce a tisíce svých naivních stoupců, načež jsou první, kteří utekou do bezpečí a žijí v dobrovolném vyhnanství v blahobytu.*“²⁰⁶

²⁰⁰ Moskva opouští trockistické Španělsko. In Polední list, 19. 2.1937, roč. 11, č. 50, s. 1.

²⁰¹ Tamtéž, s. 1.

²⁰² V Madridě klid před novým bojem. In Nedělní list, 22.11.1936, roč. 10, č. 330, s. 1.

²⁰³ Klíč k Madridu v ruku revolucionářů. In Polední list, 12.8.1936, roč. 10, č. 225, s. 1.

²⁰⁴ Madridská vláda utíká. In Polední list, 19.8.1936, roč. 10, č. 231, s. 1.

²⁰⁵ Bitva rozhodne mezi dvěma diktaturami. In Polední list, 23.7.1936, roč. 10, č. 205, s. 1.

²⁰⁶ Madridská vláda utíká. In Polední list, 19.8.1936, roč. 10, č. 231, s. 1.

Vládu označuje list jako „*korumpovanou*“²⁰⁷, „*rozvrácenou*“²⁰⁸ a zbabělou, neboť si připravuje únikovou cestu v případě, že bude poražena. „*Madridská vláda učinila podle oficiálních zpráv všechna opatření, aby se dostala včas do bezpečí.*“²⁰⁹

Slabošství vlády deník demonstruje informací o tom, že si kromě již zmiňovaného způsobu úniku, zajistili i pohodlnou budoucnost financovanou z připravených prostředků.

„...*madridská vláda poslala do Paříže letadlo s několika bednami zlata. Tato zpráva by naznačovala, že vláda se cítí opravdu velmi nebezpečně stísněna. Už mnohokrát jsme byli svědky toho, že marxisté se především postarali o to, aby si včas ulili za hranicemi peníze, které nebyly jejich, aby si pak vedli v emigraci bezstarostný život.*“²¹⁰

„...*, že madridská vláda, kterou opustili všichni její diplomati, stydí se za její režim a tím spíše za zvěrstva milicionářů, za něž je zodpovědna, je připravena použití v tísní letadel a utéci do Paříže. Tam, kam odeslala již dosti peset a zlatých prutů.*“²¹¹

Polední list vnímání vládní strany brzy omezil pouze na komunisty, proti kterým se ostře postavil a představil je na svých stránkách jako pachatele zločinů nejhrubšího zrna. Zmiňují se o brutálních vraždách, které provádějí na civilním obyvatelstvu.

„*Před dobytím Aznalcollaru nacionalisty, komunisti zahnali asi dvacet osob, z toho čtyři děti, do patra jednoho domu a házeli na ně s poschodí dynamitové patrony. Nikdo nezůstal na živu. Jednoho svého zajatce rudí svlékli, přivázali jej nohama ke kamionu, načez jej vláčeli takto ulicemi města. Když se této zábavy nasytili, polil nešťastníka petrolejem a upálili jej.*“²¹²

Deník neváhá a popisuje zvrácenost tohoto běsnění s děsivým naturalismem, který by slušel spíše senzacechtivému bulvárnímu plátku.

„*Kněží umírali za nepředstavitelných muk, která připomínají zvěrstva, jaká uváděla celý svět v úžas v době habešské války. Některým byly za živa vyloupnuty oči a vyřezávány jazyky, staly se dokonce případy, že byli stahováni z kůže, za živa pohřbíváni, stínání sekýrami, mnozí z těchto trpitelů byli dokonce za živa upalováni, při tom však všichni byli povražděni bez obvinění a bez rozsudku jenom proto, že byli kněžími. Hroby a hřbitovy byli znesvěceny a zprofanovány.*“²¹³

²⁰⁷ *Madridská vláda utíká.* In Polední list, 19.8.1936, roč. 10, č. 231, s. 1.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 1.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 1.

²¹⁰ *Španělstí marxisté si ulili do Paříže zlato.* In Polední list, 27.7.1936, roč. 10, č. 209, s. 1.

²¹¹ *Dny rudého Španělska sečteny.* In Nedělní list, 6.9.1936, roč. 10, č. 249, s. 1.

²¹² *Bestiální činy komunistů.* In Polední list, 27.8.1936, roč. 10, č. 239, s. 1.

²¹³ *Proticírkevní žeň války ve Španělsku.* In Polední list, 6.8.1937, roč. 11, č. 216, s. 2.

Čtenář těchto novin si udělá obrázek komunistů jako tyranů, kteří způsobují obyvatelstvu „strašlivé utrpení“²¹⁴ a vedou „výlučně jen k nenávisti a k hrubosti“²¹⁵. O podobných skutcích na straně povstalců není v novinách žádná zmínka.

V přístupu k válce se list přidal k vládnímu stanovisku o neutralitě a vyžaduje, aby byla důsledně dodržována. „Opakuje se to, co jsme vytýkali – Československo má zůstatí přísně neutrální. A když jednou už oficiální politika se k tomu přiznala – mají tuto linii dodržovati v první řadě poslanci vládní majority.“²¹⁶ Zajímavý je důvod, kterým noviny vysvětlují, proč má být Československo nevyhraněné ke konfliktu a nezapojovat se do něj. Jako jedni z mála hrají u čtenáře na strunu čistě materiální, ve stylu „naše ekonomické zájmy nejsou ohroženy, proto se nás španělská válka nedotýká“. „Nám Čechoslovákům, kteří nemáme ani zájem na moři a přístavech, nebo mořských úžinách, kteří skoro se Španělskem neobchodujeme, sluší jedině úloha neutrálního pozorovatele.“²¹⁷

Polední list poskytl španělské občanské válce na svých stránkách mnoho prostoru. Rodící se konflikt zpočátku reflektoval s jistou mírou nerozhodnosti. Důvodem byl nedostatek zpráv. „Ze Španělska proniká přece jen už víc zpráv.“²¹⁸ Následná informační lavina, která se valila z obou táborů, nejistotu listu jen podpořila. Noviny upozorňují na protichůdné informace, které přicházejí ze Španělska. „Zprávy se dál křížují: povstalci hlásí pochod na Madrid, vláda říká, že jest pánem situace.“²¹⁹ Kriticky tedy hodnotí zdroje a všímají si rozporuplnosti informací, které světu poskytují obě zneprátelené strany. Konstatují, že je nesnadné se v této informační smršti vyznat a zachovat tak nezaujatý postoj.

„Zpravodajsky velmi obtížné je referování o událostech ve Španělsku. Samostatných referentů ve Španělsku naše listy nemají.“...„Obě strany to stále vyhrávají. To je zjev, na který jsme zvykli už ve světové válce. Horší je, že redakce levicových i pravicových listů při otiskování dodaných zpráv - nejsou dost objektivní.“²²⁰

V tomto názoru zašel Polední list ještě dále, když apeloval na československé mediální prostředí, aby změnilo svůj přístup a bylo nestranné.

„Proč naši lidé mají ve Španělsku utráceti životy a proč u nás máme stále válčiti v novinách a vyvolávat „nadšení“. Jediné správné stanovisko československých novin by

²¹⁴ Proticírkevní žeň války ve Španělsku. In Polední list, 6.8.1937, roč. 11, č. 216, s. 2.

²¹⁵ Francouzské řeholnice ztýrány španělskými uprchlíky. In Polední list, 2.7.1937, roč. 11, č. 182, s. 3.

²¹⁶ Čsl. Poslanci přijeli ze Španělska. In Polední list, 17. 4.1937, roč. 11, č. 107, s. 3.

²¹⁷ Jak je to vlastně se Španělskem. In Polední list, 14. 4.1937, roč. 11, č. 104, s. 1.

²¹⁸ Povstalecká vysíláčka v Seville v moci madridské vlády. In Polední list, 21.7.1936, roč. 10, č. 203, s. 1.

²¹⁹ Tamtéž, s. 1.

²²⁰ Jak je to vlastně se Španělskem. In Polední list, 14. 4.1937, roč. 11, č. 104, s. 1.

bylo – střízlivě referovati, zaznamenávati zprávy z obou táborů a umožniti čtenářům, aby si sami utvořili úsudek o situaci na bojišti.“²²¹

Polední list si sám v uvedeném článku stanovil cíl své zpravodajské práce, které se ale nedokázal dlouho držet. Nejprve se sebe i ostatní obyvatele snažil přesvědčit o tom, že Španělsko je tak Československu vzdáleno, že není nutné, aby vzbuzovalo jakékoliv vášně, nakonec ale podlehl tlaku mediálních soupeřů a veřejnosti a zaujal ke španělské občanské válce pevný postoj. Není možné říct, že by noviny stály na straně Franca, jistě ale nesouhlasily s rudými a zpochybňovaly jejich zpravodajství.

„Krásné nedělní zprávy madridské vysílačky splaskly. Je zřejmé, že vláda používá svých stanic k rozšiřování falešných zpráv o úspěších rudých milicionářů, domnívají se, že tímto způsobem vnese nervositu do řad povstaleckých. Tato taktika byla povstalcům hned z počátku odhalena a jsou to obvykle náčelníci povstaleckých armád, kteří sami prostřednictvím svých stanic vyvracejí madridské „informace“.“²²²

Později se noviny v oblasti španělských událostí výrazněji přibližují svému politickému smýšlení a kloní se na stranu povstalců. Tendence Poledního listu nereflektovat na úspěchy vládní strany se plně projevila na začátku srpna prvního roku španělských bojů, kdy nepravavicově orientovaná periodika obšírně informovala o neúspěších povstalců. Polední list s odkazem na nedostatek informací poskytuje svým příznivcům pouze velmi kusé zprávy z vládních zdrojů. *„Z postoje pravického „Poledního listu“ lze usuzovat, že nechtěl veřejně přiznat úspěchy vládních.*“²²³

Polední list byl pravickým periodikem, které se v mnoha svých článcích snažilo problematiku španělské občanské války jaksí zploštit a nevyvolávat paniku, a pokud, tak jedině v tom smyslu, že by bylo nebezpečné, kdyby zvítězili komunisté.

Oficiální neutrální postoj vlády chválí, ale upozorňuje opakovaně na fakt, že povolování sbírek, nedostatečný zásah proti verbířům dobrovolníků atd., je s vládní proklamací v příkrém rozporu. Dobrovolníky neodsuzuje, jen je lakonicky varuje, že jdou odevzdat svůj život na špatný oltář.

Na nadšené příznivce levice, na dělníky a nezaměstnané se zase snaží působit slovy, které je mají zbavit přesvědčení, že pokud se budou mít lépe dělníci a zemědělci ve Španělsku, zlepší se snad i jejich situace.

²²¹ *Jak je to vlastně se Španělskem.* In Polední list, 14. 4.1937, roč. 11, č. 104, s. 1.

²²² *Klíč k Madridu v rukou revolucionářů.* In Polední list, 12.8.1936, roč. 10, č. 225, s. 1.

²²³ REJNUŠOVÁ, Marie. *Občanská válka ve Španělsku 1936-1939 v českém tisku*, Brno, FF MU, 1990, s. 19.

2.1.6 Trautenauer Tagblatt

Trautenauer Tagblatt byly německy psané noviny, určené pro čtenáře ve východních Čechách. Jsou reprezentantem silně pravicově orientovaného tisku určeného pro německou menšinu v Československu. Jejich extrémně pravicová poloha je patrná i v přístupu ke zpracování tématu španělské občanské války. Té si všímají hned od jejího počátku. Informace, které o konfliktu podávají, většinou přebírají ze zahraničních tiskových agentur či významných periodik, ale nevyhýbají se ani prohlášením, které učinili osobnosti z povstaleckých řad, např. generál Franco. Svým přístupem noviny jasně deklarují na čí straně stojí.

Již ze samotných názvů článků je naprosto zřetelně cítit antipatie k vládní straně, kterou noviny zúžily pouze na komunisty. Titulky typu: „*Der Aufstand in Spanien. Ende des roten Terrors?*“²²⁴, „*Der Kommunismus - eine nationale Gefahr*“²²⁵ nenechávají nikoho na pochybách, jakým směrem se ve španělském konfliktu deník vydal. Povstání chápou noviny jako osvobozující cestu, která vymaní španělský národ z rudého nebezpečí, které sužuje zemi. „*Schon fünf Tage dauert der Befreiungskampf vom roten Terror, der einen Umfang angenommen hat, wie ihn Spanien noch nicht erlebt hat.*“²²⁶

Noviny upozorňují na sovětské vlivy, které prosákly do některých částí Španělska a které nejsou pod osvobozující kontrolou povstalců.

„*Der Sonderberichterstatte des Daily Telegraph meldet aus Spanien, dass an verschiedenen wichtigen Punkten des Landes wie Almeria, Cartagena, Malaga und Ronda örtliche Sowjets errichtet worden seien, und das dies so rasch und gleichmäßig durchgeführt worden sei, als ob ein wohlvorbereiteter Plan zu Grunde gelegen hätte.*“²²⁷

List na jedné straně téměř glorifikuje povstalce jako osvoboditele a spásu národa a na straně druhé haní vládní garnituru. O vládních představitelích se Trautenauer Tagblatt nevyjadřuje dvakrát lichotivě. Líčí je jako zbabělce, kteří v závanu hrozící porážky opouštějí zemi, aby se dostali do bezpečí. „*Zahlreiche hohe Staatsbemate und Führer der Volksfront*

²²⁴ *Der Aufstand in Spanien. Ende des roten Terrors?* In Trautenauer Tagblatt, 24.7.1936, roč. 69, č. 166, s. 1.

²²⁵ *Der Kommunismus - eine nationale Gefahr.* In Trautenauer Tagblatt, 12.8.1936, roč. 69, č. 182, s. 1.

²²⁶ Již pět dní trvající osvobozenecký boj proti rudému teroru nabral takového rozsahu, který Španělsko doposud nezažil. *Der Aufstand in Spanien. Ende des roten Terrors?* In Trautenauer Tagblatt, 24.7.1936, roč. 69, č. 166, s. 1.

²²⁷ Zvláštní zpravodaj Daily Telegraph hlásí ze Španělska, že na různých důležitých místech země jako Almeria, Cartagena, Malaga a Ronda byly zřízeny místní sověty, že k tomu došlo tak rychle a rovnoměrně, jako kdyby to bylo provedeno na základě předem připraveného plánu. *Sowjetverfassung für spanische Städte.* In Trautenauer Tagblatt, 5.8.1936, roč. 69, č. 176, s. 1.

verlassen fluchtartig spanischen Boden und versuchen, sich auf französischen Boden zu retten. „²²⁸

Negativní náhled deníku na komunisty graduje na jeho stránkách tím, že jsou rudí čím dál tím více přibližováni čtenářům jako smyslů zbavení vrazi, kteří jsou pro svou věc schopni těch nejhorších činů. Nezdráhají se prý zajít tak daleko a zničit celé Španělsko.

„Einen bezeichnenden Einblick in die Einstellung der spanischen Marxisten und eine Erklärung ihrer Bluttaten gibt ein Aufsatz des in San Sebastian erscheinenden Blattes Frente Popolar. In diesem Aufsatz heißt es unter anderem: Wir befinden uns mitten im Kriege. Allen unseren Anstrengungen kennen nun mehr ein Ziel, den Kampf zur endgültigen Zermalmung des Feindes, wenn es dazu nötig ist. Wenn alles Monumentale und Schöne des Landes, das sich in den Händen des Aufständischen befindet, zerstört werden muss, dann wird es zerstört. Wenn der ganze Heimatboden dem Erdboden gleichgemacht werden muss und die Übrigbleibenden wie die primitiven Iberer leben müssen, so wird er dem Erdboden gleich gemacht werden. „²²⁹

Skutečnost, že noviny podporují povstalce lze vidět i v tom, že poskytly prostor a uveřejnily názory jejich vůdce generála Franca. Ve svém prohlášení generál odvrací názory tvrdící, že povstalci jdou proti pracujícím a naopak říká, že jeho cílem je lepší budoucnost pro celý národ. *„Unsere Bewegung ist nicht gegen Arbeiterklasse gerichtet, wie es die Regierung glauben machen möchte. Unsere Bewegung ist nur einfach spanisch und will das Wohl des Vaterlandes und der Familie.* „²³⁰

Dalším významným povstaleckým generálem, jemuž věnovaly listy pozornost byl Queipo de Llano.

„General Queipo de Llano, der über Nacht zum Montag wieder über den Rundfunksender Sevilla sprach, erklärte, die Ruhe, die augenblicklich herrschte sei die Ruhe vor dem Sturm. Die Lage der Madrider Regierung sei äußerst kritisch und werde noch

²²⁸ Velké množství vysokých státních úředníků a vůdců Lidové fronty opouštějí způsobem podobným útěku španělskou půdu s vyhlídkou záchrany na francouzské půdě. *Der Aufstand in Spanien. Ende des roten Terrors?* In Trautenauer Tagblatt, 24.7.1936, roč. 69, č. 166, s. 1.

²²⁹ Příznačný náhled do postoje španělských marxistů a vysvětlení jejich krvelačných činů přináší článek listu Frente Popolar, který vychází v San Sebastianu. V tomto článku se píše kromě jiného: Nacházím se ve válce. Všechny naše snahy znají již jen jeden cíl, boj vedoucí ke konečnému rozdrčení nepřítele, pokud to bude nutné. Pokud musí být všechno monumentální a krásné naší země nacházející se v rukou povstalců zničeno, bude to zničeno. Pokud musí být celá naše vlast srovnána se zemí a přeživší by museli žít jako primitivní Iberové, pak bude srovnána se zemí. *Wenn nötig, soll Spanien dem Erdboden gleichgemacht werden.* In Trautenauer Tagblatt, 25.8.1936, roč. 69, č. 192, s. 2.

²³⁰ Naše hnutí není zaměřené proti pracující třídě, jak by tomu chtěla věřit vláda. Naše hnutí je prostě jen španělské a chce dobro pro rodnou zemi a rodiny. *General Franco kündigt die bevorstehende Einnahme von Madrid an.* In Trautenauer Tagblatt, 24.7.1936, roč. 69, č. 166, s. 1.

verschärft durch den in den letzten Tagen erfolgten Übertritt verschiebener Einheiten der Guardia Civil zur Militärgruppe.“²³¹

List se ve svém pohledu na španělskou občanskou válku zcela nekompromisně postavil na stranu povstalců. Ti jsou nazíráni optikou osvoboditelů, kteří spasí národ před nebezpečným komunismem, který ovládá vládní stranu. V tomto smyslu se Trautenauer Tagblatt nijak nelišil od česky psaných pravicových periodik. Stejně jako oni, viděl i on, největší pohromu ve vládě komunistů a neváhal to několikrát zopakovat. „*Vom tschechoslowakischen Standpunkt, und das sowohl in staatlicher wie auch in nationaler Hinsicht, ist der Kommunismus eine zersterende, desktruktive Bewegung.*“²³²

2.1.7 Pohled pravicového tisku

Veškerá pravicová periodika, která vycházela v Československu v době španělské občanské války se v jejím počátku oddaně stavěla za oficiální vládní proklamaci. Všechna uznávala rozhodnutí nevměšovat se jakýmkoliv způsobem do španělských záležitostí za jediné možné. O to víc později kritizovala, když vláda nebyla ve svém postoji tak pevná.

Pravicové noviny ale samy neutralitu udržet nedokázaly. Rozvrat Španělska připisovaly výhradně na vrub socialistickým a komunistickým klikám. Naopak ultrapravicový Francův systém byl pro ně vzorem, který se snažily vnutit jako jediný možný i pro Československou politiku. Opakovaně vznášely požadavky na vládu čistě pravicovou a situace ve Španělsku pro ně byla vždycky argumentem, proč to jinak není možné a jak nebezpečná je levice u moci.

Samotný boj na španělském válečném poli byl vždy popisován měřítkem barbarských posluhovačů Sovětského svazu na jedné straně a zachránců suverenity, řádu a někdy i křesťanství ve Španělsku na straně druhé.

Všechny pravicové tiskoviny dávaly španělské občanské válce značný prostor. Chválily politiku nevměšování, ale očividně byly na straně generála Franca, respektive jejich

²³¹ Generál Queipo de Llano, sdělil v rámci vysílání rozhlasové stanice Sevilla v noci na pondělí, že klid, který v tuto chvíli panuje, je jen klid před bouří. Situace madridské vlády je velmi kritická a ještě se zůstí přechodem některých jednotek Guardia Civil k vojenským skupinám. *General Queipo de Llano: „Ruhe vor dem Sturm“*. In Trautenauer Tagblatt, 4.8.1936, roč. 69, č. 175, s. 1.

²³² Podle československého stanoviska, a to jak ze státního, tak národního hlediska, je komunismus ničivé, destruktivní hnutí. *Der Kommunismus - eine nationale Gefahr*. In Trautenauer Tagblatt, 12.8.1936, roč. 69, č. 182, s. 1.

postoj lze spíše charakterizovat jako protikomunistický než propovstalecký. Neznamená to tedy, že by všechna periodika, v jejichž pozadí stála politická pravice, otevírala náruč ultrapravicovým diktaturám. V jejich zorném poli vzdálená válka nehrála prim, šlo jim spíše o to, ukázat československému čtenáři, kam až může zajít levicová vláda. Většina pravicově orientovaných novin se tak vymezením proti komunismu dostala až k sympatiím s povstalcí. Pokud se snad některý seriál k tomuto postoji jasně nepřihlásil, mezi řádkami byly jeho sympatie patrné. V počátcích se periodika odvolávala na nejasné agenturní zprávy, byla dokonce ochotná uznat, že pravdu záměrně překrucují obě strany, později se pro ně ale stal režim Lidové fronty naprosto nevěrohodným, kdežto ve Francových postojích viděla logické kroky někoho, kdo se legitimně ohradil proti komunistické zvlí a dokonce postupuje podle jasné válečné strategie.

V mnoha člancích pravicových novin byla ale španělská občanská válka jen kulisou pro vyřízení si sporů s domácími politickými soupeři. V hledáčku kritiky byla pochopitelně komunistická strana. Její aktivní přístup k podpoře Španělské republiky byl trnem v oku všem pisatelům článků pravicových novin. S otázkou interbrigadistů se ale nepopasovali všichni jednotně. Pro některé autory bylo nutné odsoudit především verbíře, zatímco samotné dobrovolníky nechávali bez povšimnutí. Jiní apelovali na to, že sami dobrovolníci se dopouštějí trestného činu a nejednají tedy správně. Někteří se je snažili v očích veřejnosti zesměšnit s poukazem na to, že jde vlastně jen o zoufalce bez práce, nebo o dobrodruhy bez špetky odpovědnosti. Některé články byly v podstatě určeny těm, kteří uvažují o odchodu do Španělska. Nejen, že v nich byla naturalisticky líčena válečná zvěrstva, ale apelovalo se tam především na pud sebezáchovy slovy o zbytečném položení života za cizí věc.

2.2 „Viva España Roja!“²³³ aneb československá periodika na straně Lidové fronty

Periodika, v jejichž pozadí většinou stály strany klonící se v politickém spektru spíše doleva, se na svých stránkách postavila za vládní stranu, tedy proti povstalcům. Šíře jejich postojů je však velmi široká, neboť i spektrum v zásadě levicových názorů bylo široké. A tak se čtenář těchto periodik může na jejich stránkách setkat se snahou být objektivní a pouze sympatizovat s vládní stranou, neboť ona je legálně zvolená v demokratických volbách, ale i se zcela jasně deklarovanou nenávistí vůči Francovi a jeho povstalcům, na které je nahlíženo jako na fašisty za nimiž stojí světová reakce. Tato škála postojů byla navíc opepřena o špetku vnitropolitické nevraživosti, která na pozadí pohnutých španělských událostí hýbala prvorepublikovými médii. Následující analýza pohlíží na zrcadlení se španělské občanské války na stránkách týdeníku Přítomnost, deníků národních socialistů (České slovo), levicově orientovaného a státem podporovaného seriálu Prager Presse, sociálně demokratického listu Právo lidu a komunistického deníku Rudé právo.

Tyto noviny se v míře své objektivnosti při podávání informací o válce ve vzdáleném Španělsku značně rozcházely. Je zde jak patrná snaha o nezájatost, ale na druhé straně také naprosto nezastírané překrucování faktů, podřízené protifašistické agitaci.

2.2.1 Přítomnost

Přítomnost vzniklá za podpory prezidenta T. G. Masaryka byla jedním z nejvýznamnějších politických periodik své doby. Byl to politicko-kulturní týdeník, který byl liberálně demokratického zaměření a vydával jej v letech 1924-1939 novinář, publicista a spisovatel Ferdinand Peroutka. Přítomnost měla vazby na okruh lidí kolem prezidenta Masaryka a jejich názory i prezentovala. Obsahově se zaměřovala zejména na politické, kulturní a společenské dění v zemi, ale i v zahraničí. Žánrově v týdeníku převažovaly eseje, úvahy, fejetony a reportáže a mezi jejími přispěvateli patřily významné osobnosti československé kultury a politiky, např. T.G. Masaryk, Eduard Bass, Josef Čapek. Těžko lze

²³³ Ať žije rudé Španělsko! Tento nápis se objevil na propagačních odznacích, které distribuovalo španělské velvyslanectví v Praze.

kvalifikovat jejich zaměření, co se týče pravico – levicového zaměření nebo pro a proti Francovského tónu. Protože na stránkách Přítomnosti prezentovali své názory tak individuální lidé, zdá se, že je spíš možné kvalifikovat názor těchto osob. Podpora všech pisatelů jednoznačně vyznívala ve prospěch demokracie, to jediné je spojovalo. Francův ani sovětsko – komunistický režim pro ně demokracii rozhodně nepředstavoval.

Přítomnost poskytla událostem, které se odehrávaly v druhé polovině třicátých let ve Španělsku, značný prostor. Přičemž na rozdíl od deníků neotiskovala žádné agenturní zprávy, ale dávala přednost komentářům a úvahám svých dvorních pisatelů. Vzhledem k faktu, že Přítomnost při svém informování o válečné situaci ve Španělsku nevyužívala žádných agenturních zdrojů, byl její způsob přístupu k válce velmi specifický. Poskytovala totiž prostor výhradně tvorbě svých přispěvatelů. Z tohoto důvodu tato analýza postoje Přítomnosti k španělské občanské válce postupuje od názorů jednotlivých autorů, jejichž řazení je dle frekvence jejich příspěvků, k celkovému sumarizování postoje tohoto týdeníku. Osobitost autorů článku, v Přítomnosti otiskovaných, sebou nese i osobitý pohled na španělskou občanskou válku. Některý se zabýval otázkami čistě humanistickými, jiný šel po linii analýzy vojenské strategie.

Hlavním autorem, který předkládal čtenářům na stránkách Přítomnosti své příspěvky týkající se španělské občanské války, byl Stanislav Yester, což byl pseudonym za nímž se skrýval teoretik válečnictví Emanuel Moravec²³⁴. Není divu, že se právě tento bývalý legionář a učitel válečnictví stal tím, kdo hodnotil obě strany španělského konfliktu po stránce taktiky boje. Ve svých článcích se zabýval zejména rozborů válečné situace ve Španělsku, ve kterých neváhal kritizovat obě válčící strany. Pro jeho články je typické předkládání bilance dosavadních bojů a shrnování vývoje války. Vzhledem k tomu, že během svého života vyslovoval mnohokrát obdiv fašistické Itálii a nakonec se stal v Československu symbolem kolaborace s nacistickým Německem, by se mohlo zdát, že bude sršet obdivem ke straně generála Franca. V článcích uveřejňovaných během občanské války v Přítomnosti se ale často zamýšlí nad oběma zneprátelenými stranami a hodnotí bojeschopnost těchto rivalů. Nestaví se striktně na žádnou se stran, ale objektivně není možné říct, že by se zaměřil jen na technicistní popis válečných událostí. Jisté osobní invenci dává průchod jak v kritice vládní strany, tak při hodnocení pozic Francových. Postup vládních vojsk v prvních měsících války charakterizuje

²³⁴ Emanuel Moravec (*17. 4. 1893 Praha, + 5. 5. 1945 Praha) byl český důstojník a politik, účastník protirakouského odboje a po Mnichovu také čelný představitel kolaborace s nacisty. Byl uznávaným vojenským odborníkem a v letech 1931-1938 působil jako profesor válečných dějin a strategie na Vysoké škole válečné v Praze. Pod pseudonymem intenzivně přispíval do dobových periodik, zejména do Lidových novin a Pestrého týdne.

jako „nespořádané houfy“²³⁵, kdežto jejich odpůrce je daleko lépe organizovaný. „Franco má lepší správní a velitelský aparát, vláda zase oddanější a obětavější zástupy.“²³⁶

Na počátku války tedy Yester nešetří hanou španělskou vládu, která je podle něj naprosto neschopná velet v krizových situacích, přesto ale v jeho slovech není cítit ani náznak podpory nebo prostých sympatií s fašistickým režimem stojícím na druhé straně fronty.

„To co se ukazuje je prostě hrůza. Není divu, že povstalci mají úspěchy. Nepodaří-li se španělské vládě včas pořídit několik vyšších, dobře organizovaných taktických jednotek, může být jista, že s neukázněnými houfy mnoho nesvede.“ „...„ Proto madridská vláda musí se snažit co nejrychleji organisovat válku. To, co tam dnes vidíme, je celkem bezplánovité harcování. Kdyby madridská vláda měla jen trochu kloudné velení nad svými houfy, nemohlo toto dopustit spojení obou povstaleckých operačních skupin...“²³⁷

Konstatuje, že postup vlády v prvních měsících války, díky její organizační neschopnosti, umožnil rychlý náskok Franca.

„Během prvních tří měsíců války na vládní straně se mnoho pro organisování války, výcvik a výzbroj větších taktických jednotek neudělalo. Válka byla vládou vedena diletantsky bídňě, přištipkářsky, neukázněně. K organisaci války a dobrých taktických sil je třeba času. Čtvrt roku nestačilo. Hlavně chyběly velitelské kádry a specialisté. Nejlepší válečný materiál v neobratné ruce se stává haraburdím. Ke kvalitnímu materiálu je třeba kvalitních lidí.“²³⁸

Jeho slova na mnoha místech vyznívají spíš jako vzkaz jeho studentům, které učí správné vojenské taktice, než vzkaz Španělské republice. Druhá strana konfliktu se také dostává do jeho hledáčku, není už k ní ale tak kritický. Yester naopak chválí štáby, které měl k dispozici Franco, jako „dobře pracující“²³⁹. Nicméně velitelské schopnosti Franca nijak nepřeceňuje a bere si je také na mušku.

„Operování generála Franca neprozradilo prozatím ani žádný důmysl, ani zvláštní talent. Všechny operace, které dosud podnikl, trpěly jedním společným nedostatkem: cíl překonával prostředky, to je, s málo penězi se chtělo dělat hodně muziky“²⁴⁰

Postoj autora jakoby nám dával tušit, že se politickému hodnocení vysloveně vyhýbá. Možná právě proto mu byl dán prostor pro prezentaci právě v neutrální Přítomnosti, protože v mnohých jiných tiskovinách té doby by musel jasně ukázat na čí straně vlastně stojí.

²³⁵ YESTER, Stanislav. *Kdo vyhraje ve Španělsku?* In *Přítomnost*, 6.10.1937, roč. 14, č. 40, s. 625.

²³⁶ Tamtéž, s. 625.

²³⁷ YESTER, Stanislav. *Občanská válka ve Španělsku*. In *Přítomnost*, 5.8.1936, roč. 13, č. 33, s. 518.

²³⁸ YESTER, Stanislav. *Pět měsíců války ve Španělsku*. In *Přítomnost*, 30.12.1936, roč. 13, č. 52, s. 818.

²³⁹ Tamtéž, s. 818.

²⁴⁰ YESTER, Stanislav. *Zkušenosti ze španělské války*. In *Přítomnost*, 5.5.1937, roč. 14, č. 18, s. 273.

Přítomnost ale byla platformou, na které se cenila právě ona nezařazenost a v pravém slova smyslu svoboda názoru.

Yester tedy neváhá podrobit ostré kritice oba rivaly a upozorňuje na problémy a nedostatky jak na vládní straně tak i na straně povstalců. Postup vládní strany na počátku bojů posuzuje negativně. Příčiny obratu v doposud velice snadném postupu povstaleckých vojsk spatřuje v zapojení interbrigád do bojů. „*Kvalitním jednotkám generála Franca postavily se do cesty kvalitní jednotky mezinárodní brigády a kvalitnímu materiálu Francovu s kvalitním řízením podobný materiál a řízení na straně vládní.*“²⁴¹ Československé dobrovolníky, respektive jejich zákonnost nebo nezákonnost odchodu do Španělska, nechává autor opět stranou a vyhýbá se tak rozněcování domácích politicko – sociálních neshod. Hodnotí je opět jen z hlediska vojenské strategie. Z tohoto zorného úhlu jim vlastně vyslovuje pochvalu, protože v nich vidí zdroj zlepšování kvality vládního vojska. Oklikou se ale vyhýbá tomu, hodnotit účast československých interbrigadistů. Všimá si sice zahraniční pomoci, které se oběma stranám dostává. „*Dnes obě strany dostávají pomoc od mocných přátel. Pomoc, kterou dostává Franco, umožňuje mu útočení. Pomoc, kterou dostává vláda, dovoluje kladení tuhého odporu.*“²⁴² Nicméně problematiku dobrovolníků, kteří se zapojili do konfliktu na iberském poloostrově, nijak nekomentuje.

Daleko častěji, než nad problematikou dobrovolníků, rozjímá nad budoucím vývojem Španělska a zdůrazňuje, že je důležité, aby se ubíralo demokratickým směrem. Demokratickým Španělskem však rozhodně nemyslí zemi pod diktátem rudé hvězdy. „*V podstatě jde o to, aby zítřejší Španělsko nebylo ani komunistické (pod vlivem III. internacionály), ani fašistické (pod vlivem Itálie a Německa), nýbrž demokratické (své).*“²⁴³ Neopomíná také zhodnotit to, co vývoj konfliktu bude znamenat pro Československo. Na pozadí Československé budoucnosti staví svůj postoj k španělským soupeřícím stranám a přiklání tak se spíše k vládní straně.

„*Nemůžeme si přát oslabení Francie na Středozezemním moři a proto nemůžeme si přát vítězství povstalců ve Španělsku. Nemohli bychom si tam přát vítězství povstalců nepřátelských Francii i kdyby byli levičáky.*“²⁴⁴

Yester se ve svých článcích otiskovaných do října roku 1938 očividně přiklání na stranu Francie, respektive apeloval na to, aby výhrou Franca a růstem jeho moci ve

²⁴¹ YESTER, Stanislav. *Pět měsíců války ve Španělsku*. In *Přítomnost*, 30.12.1936, roč. 13, č. 52, s. 818.

²⁴² YESTER, Stanislava. *Franco neválčí sám*. In *Přítomnost*, 10.2. 1937, roč. 14, č. 7, s. 106.

²⁴³ YESTER, Stanislav. *Pět měsíců války ve Španělsku*. In *Přítomnost*, 30.12.1936, roč. 13, č. 52, s. 820.

²⁴⁴ YESTER, Stanislav. *Občanská válka ve Španělsku*. In *Přítomnost*, 5.8.1936, roč. 13, č. 33, s. 519.

středomoří nezeslábl francouzský vliv, ve kterém ještě viděl svého spojence a obránce proti Německu.

Koncem ledna roku 1939 otiskla Přítomnost úvahu Josefa Pachtu s názvem „*Španělsko vykrvácí?*“²⁴⁵ Autor se ve svém dvoustránkovém příspěvku zamýšlí především nad spojenci republikánského Španělska. „*Tvrdí-li se, že povstání vypuklo proto, aby se Španělsko osvobodilo od Rusů, je to nesporně nepravdivý a tendenční výklad. Rusové přišli do Španělska teprve potom, když tam už byli Italové a Němci.*“ Pachta se ovšem zaměřuje zejména na londýnský výbor vedený lordem Plymothem, kterého nazývá Runcimanem pro Španělsko²⁴⁶ a samotný výbor pak nazývá provazem, jenž měl zardousit španělskou republiku²⁴⁷.

*„Dokud londýnský výbor nevyslal na španělské hranice a do zahraničních přístavů kontrolní orgány, mohla republikánská vláda, disponujíc zlatými zásobami Národní banky, nakupovat v cizině zbraně a střelivo. Nikdo neměl žádné ohledy: prodával každý...“*²⁴⁸

Obsah článků se pochopitelně shodoval s dobou jejich vzniku a se skutečnostmi, které ta která doba nesla. Když Pachta psal svůj příspěvek do Přítomnosti, hořkla mu už na jazyku pachuč francouzské zrady, kterou v jeho očích představovala Mnichovská dohoda. V Londýnském postupu, který de facto znemožňoval oficiální španělské vládě dostatečně zásobovat své vojsko zbraněmi, viděl Pachta paralelu k situaci v Československu, jehož armádě byly také mimo jiné postupem Británie vyrvány zbraně z rukou. Tentokrát nejen ruční zbraně, ale i pevnosti a pohraniční území.

K tématu španělského válečného konfliktu přispíval do Přítomnosti také novinář Gustav Winter²⁴⁹, který byl svým zaměřením socialista a který viděl problém v přílišném příklonu socialistů ke komunistům. V souvislosti s událostmi na Pyrenejské poloostrově si autor všimá španělských komunistů a kritizuje jejich postup jako kontraproduktivní, neboť otevřel dveře vzrůstajícím opozičním hlasům.

„Ve Španělsku pomáhali komunisté rozkládat socialistickou stranu a jejich agitace měla vliv hlavně na socialistickou mládež – ta se již odtrhla od své strany a provedla fusi s mládeží komunistickou. Oslabujíc takto socialistickou stranu, oslabovala španělská strana komunistická zároveň onu „lidovou frontu“, která vyhrála volby letos v únoru a zbavila

²⁴⁵ PACHTA Josef. *Španělsko vykrvácí?* In Přítomnost, 25.1. 1939, roč. 16, č. 4, s. 51-52.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 51.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 51.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 52.

²⁴⁹ Gustav Winter (*17. 4. 1889 Radení u Tábora, + 5. 5. 1943 Londýn) byl výraznou novinářskou osobností spjatou především s Právem lidu, periodikem Sociální demokracie. Winter byl překladatelem z anglického, francouzského a německého jazyka a také uznávaným znalcem francouzského a španělského kulturně-politického prostředí.

*Španělsko vlády klerikálně-fašistické. Nynější otřesy ve Španělsku a odboj generality, vycházejí právě z toho, že reakci roste nová odvaha tímto rozkladem nejsilnější složky lidové fronty.*²⁵⁰

Z jeho slov vyplývá, že je pro odstranění fašizujících vlivů ve španělské společnosti, tedy že nesouhlasí s vítězstvím generála Franca ve Španělsku, ale zároveň varuje před sílícím komunismem. Tento apel bezesporu nepatřil jen španělskému lidu, ale odrážel i jeho postoj k domácí situaci. Autor shledává postup komunistické strany ve Španělsku jako „radikální“²⁵¹ a „chybný“²⁵². To ovšem neznamená, že by se přiklonil na stranu generála Franca. Naopak, v jeho povstání spatřuje boj proti demokracii. „...*Francovo povstání nebylo jen povstáním proti té nebo oné straně, nýbrž povstáním proti parlamentarismu a demokratické politické soustavě vůbec.*“²⁵³

V roce 1937 poskytla Přítomnost několikrát prostor známému legionářskému spisovateli Jaroslavu Kratochvíli²⁵⁴ a otiskla jeho článek „*Barcelona-Valencie-Madrid*“²⁵⁵, který vyšel téhož roku jako samostatná kniha se shodným názvem „*Barcelona-Valencie-Madrid*“²⁵⁶. Spolu s Kratochvílem se čtenáři Přítomnosti ocitli alespoň na chvíli přímo na španělských bojištích. Byl jedním z mála autorů, který na stránkách těchto novin nechal vyrůst španělský konflikt ve své nejniternější podobě. Nepřinášel žádné strategické plány a problematiku řešenou v celoevropském měřítku. Protože však zavítal přímo na frontu a setkal se s mnoha interbrigadisty, zprostředkoval čtenářům nejužší kontakt s válkou, s válkou, kterou vedli i Čechoslováci. Nejprve Kratochvíl čtenáře informuje o problematice interbrigadistů obecně a konstatuje, že jich značně ubylo.

„Mezinárodní brigáda, kterou jsem takto uviděl zblízka, je dnes z větší části španělskou formací. I ostatní mezinárodní brigády nesou už jen svá stará jména, mají snad ještě své staré velitele, ale krev mají už z většiny, a budou mít stále více a více, španělskou.“ „...„*Internacionální brigáda se postupně stává jen symbolem. Španělský voják této brigády se tomu už dnes učí v „Cartilla escolar antifascista“: „Nuestars brigadas extranjerias simbolizan la Solidaridad internacional con el pueblo español.*“²⁵⁷

²⁵⁰ WINTER, Gustav. *Z tajů jednotné fronty*. In Přítomnost, 9.9. 1936, roč. 13, č. 36, s. 565-566.

²⁵¹ Tamtéž, s. 566.

²⁵² Tamtéž, s. 566.

²⁵³ WINTER, Gustav. *Politický vývoj ve Španělsku*. 12.5.1937, roč. 14, č. 19, s. 289.

²⁵⁴ Jaroslav Kratochvíl (*17. 1. 1885 Tučapy u Vyškova, + 20. 3. 1945 Terezín) byl český spisovatel a publicista. Přispíval do časopisů Tvorba, Blok, Přítomnost. V lednu roku 1945 byl zatčen gestapem za účast v odboji, následně byl deportován do Terezína, kde téhož roku zemřel.

²⁵⁵ KRATOCHVÍL, Jaroslav. *Barcelona-Valencie-Madrid*. In Přítomnost, 11.8.1937, roč. 14, č. 32, s. 497-500.

²⁵⁶ KRATOCHVÍL, Jaroslav. *Barcelona – Valencie – Madrid*. Praha, Lidová kultura, 1937, 139 s.

²⁵⁷ KRATOCHVÍL, Jaroslav. *Na španělské frontě*. In Přítomnost, 18.8.1937, roč. 14, č. 33, s. 519.

Poté ale přináší své zkušenosti s Čechoslováky bojujícími na španělských bojištích, se kterými se na svých cestách po Španělsku setkal. Neopomíná informovat čtenáře o tom, jak je pro československé dobrovolníky důležité pochopení jejich důvodu, proč se vydali bojovat do vzdálené války.

„Nejnaléhavější a zřejmě nejpalčivější otázkou pro ně bylo: „Jak o nás soudí doma?“ Stále se ptali také: „Vědí-li doma, že my tu bojujeme za Československou republiku.“ A jako by bylo třeba i mne přesvědčovat, opakovali si, že nebude míru na světě ani svobody, dokud bude na světě tento fašism.“²⁵⁸

Kratochvíl pak samozřejmě nemůže opominout zdůraznit, že naši dobrovolníci mají ve Španělsku výbornou pověst. „Čechy tu znají jako velmi dobré inteligentní vojáky s dobrým výcvikem.“²⁵⁹ V závěru svého příspěvku se již plně soustředí na porovnávání armád obou protivníků. A v jeho komentáři se zcela jasně zrcadlí jeho postoj. Je tak zřejmé na čí straně Jaroslav Kratochvíl stojí, koho preferuje. A tak se čtenář mohl dozvědět, že lidová armáda bojující za republiku je „lidsky krásná“²⁶⁰ a „kamarádká“²⁶¹, kdežto Francovu armádu komentuje s odstupem a čistě pragmaticky jako „pevnou hierarchii válečných odborníků“²⁶². Nemůžeme říct, že by např. Yester a Kratochvíl našli v armádách obou stran faktických rozdílů. Objektivně vzato, Francova strana byla co do válečného umění schopnější. Opět se zde ale podepsali osobnosti pisatelů, které dokázali stejná fakta tak emocionálně zabarvit, že z nich čtenáři mohli mít naprosto protichůdné dojmy. Pro Yestera byla republikánská strana jen neuspořádaný houf, na Kratochvíla působila lidsky krásně, což ale fakticky není s houfem v rozporu. Na tom, že ale Francova strana byla především stranou školených válečníků se shodnou oba. Přesto je z jejich tónu patrné, kdo z pisatelů byl ve svých názorech levicovější, kdo byl ochoten přiznat socialisticko – komunistickému režimu punc demokratičnosti a pro koho to bylo stejné zlo jako fašismus, jen opačně polarizované.

Kromě úvah a esejů publicistů dávala Přítomnost prostor i názorům samotných účastníků španělské občanské války. Jedním z těchto aktérů pyrenejského konfliktu byl i třebíčský lékař, doktor Karel Holubec²⁶³. V březnu roku 1938 vyšel v Přítomnosti jeho článek

²⁵⁸ KRATOCHVÍL, Jaroslav. *Na španělské frontě*. In *Přítomnost*, 18.8.1937, roč. 14, č. 33, s. 519.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 519.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 520.

²⁶¹ Tamtéž, s. 520.

²⁶² Tamtéž, s. 520.

²⁶³ Karel Holubec se narodil 30. ledna 1906 v Pržně, nicméně jeho život je spjat s moravským městem Třebíč, kde i 6. ledna 1977 zemřel. Byl českým lékařem a vědcem. V roce 1937 odjel i se svou ženou Marií do Španělska, aby se jako zdravotnický personál zapojili do občanské války. Ve Španělsku pracoval jako šéflékař v 1. československém polním lazaretu Jana Amose Komenského, který byl součástí kontingentu interbrigád. Karel Holubec je považován ze jednoho z průkopníků transfúzní služby v Československu. Je autorem několika lékařských knih.

s názvem „*Lékařské zkušenosti ze španělské války*“²⁶⁴. A ač se jeho zprávy o lékařských zážitcích nesou v čistě profesionálním duchu, nenechává ani na chvíli nikoho na pochybách o tom, na čí straně stojí. „*Kolektiv lidí, stmelěných myšlenkou boje proti fašismu a citem bojového bratrství, docílil zde pozoruhodných výsledků a vybudoval dobrou zdravotnickou organizaci ze začátků velmi skrovných.*“²⁶⁵

Přítomnost na svých stránkách otevřela dveře i kritice názorů uveřejněných v jiných periodikách. Tento krok byl reakcí týdeníku na článek katolického spisovatele Jaroslava Durycha²⁶⁶, který vyšel 15. března téhož roku v časopise Svítání a ve kterém se jeho autor ostře postavil na stranu generála Franca a boj španělských katolíků proti rudým nazval bojem svatým. Přítomnost se rozhodla upozornit své čtenáře na skutečnost, že ne všichni katoličtí spisovatelé mají shodný názor, a proto na svých stránkách otiskla několik pasáží z knihy „*Les Grands Cimetières sous la Lune*“²⁶⁷ od známého francouzského katolického spisovatele Georse Bernanose. Tento příspěvek vyšel v Přítomnosti pod názvem „*Španělská tragedie*“²⁶⁸. Bernanos prožil předrevoluční období, ale taktéž čistky na Mallorce a z dojmů a zkušeností tohoto prožitku napsal výše zmiňovanou knihu. Mimo jiné zde varuje před hrozbou fašismu.

„*Nenáviděli jste kdysi slovo násilí. A ejhle, jste připraveni k revoluci. Střezte se! Fašismus a hitlerismus vám nabízejí vzory své revoluce. Pochybují, že byste z nich mohli získat...“*...„*Pan Mussolini a p. Hitler jsou, co jsou. Ale nejsou z vás. Mezi námi řečeno, nemají vás příliš rádi.*“...„*Svět nepřijme teror klerikální, měšťácký či vojenský. I kdyby byl stokrát ospravedlněn ve vašich očích hrozbou jiného teroru,*...“²⁶⁹

V závěru příspěvku je pak shrnut postoj tohoto francouzského spisovatele k občanské válce ve Španělsku.

„*Věřím, že španělské tažení je fraškou, v níž se proti sobě tyčí dva shluky straníků, které se již marně pokoušely utkat ve volbách a které se budou dále marně stále utkávat, protože nevědí, co chtějí, a zneužívají síly, kterou si neumí sloužiti. Za generálem Francem nacházíme tytéž lidi, kteří se ukázali stejně neschopnými sloužiti monarchii, již na konec*

²⁶⁴ HOLUBEC Karel. *Lékařské zkušenosti ze španělské války*. In Přítomnost, 30.3.1938, roč. 15, č. 13, s. 198-200.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 200.

²⁶⁶ Jaroslav Durych se narodil 2. prosince 1886 v Hradci Králové, byl básníkem, dramatikem a římskokatolickým teologem. Z církevního semináře byl vyloučen a vystudoval lékařskou fakultu. Působil jako vojenský lékař v Haliči a v armádě dosáhl hodnosti plukovníka. Zemřel v Praze v dubnu 1962.

²⁶⁷ BERNANOS, Georges. *Les Grands Cimetières sous la Lune*. Paris, 1938.

²⁶⁸ BERNANOS, Georges. *Španělská tragedie*. In Přítomnost, 27.7.1938, roč. 15, č. 30, s. 473-477.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 477.

zradili, ani zorganizovati republiku, kterou pomáhali tvořiti, tytéž lidi, to jest: stejně nepřátelské sobě zájmy, na okamžik sehnané vespolek zlatem a bajonety cizinců.“²⁷⁰

Titulní stránka Přítomnosti z července 1938²⁷¹

Lze konstatovat, že Peroutkova Přítomnost se snažila zachovávat objektivní postoj ke španělským událostem. Byla si ale vědoma, že to vzhledem k nedostatku válečných dopisovatelů není vlastně možné. Proto ztotožnila svou objektivitu s tím, že dá na svých stránkách prostor širokému spektru názorů a mnoha zastáncům té které strany.

Pokusila se zpracovávat dané téma nepředpojatě. Na rozdíl od denních periodik však nevycházela z agenturních zpráv, nýbrž dávala na svých stránkách prostor pro úvahy, eseje a komentáře. Tyto formáty je i zpětně mnohem snažší ztotožnit s názorem pisatele než s názorem novin. V těchto literárních formách byl daleko větší prostor pro prezentaci osobních názorů, přesto jejich autoři usilovali o vyvážený postoj. Z příspěvků byla patrná lehká sympatie s vládní stranou, nicméně autoři těchto článků se nenechali strhnout k laciné agitaci jako jiná periodika, ale dokázali kriticky pohlédnout na oba rivaly.

²⁷⁰ BERNANOS, Georges. *Španělská tragedie*. In *Přítomnost*, 27.7.1938, roč. 15, č. 30, s. 477.

²⁷¹ *Přítomnost*, 27.7.1938, roč. 15, č. 30, titulní strana.

Přítomnost byla periodikem demokratů v nejryzejší formě. Znamená to, že nechat prostor k vyjádření opačného názoru bylo samozřejmostí, stejně jako nepoužívat proti oponentům vulgarit a demagogii, ale jen prostých argumentů. Jen tak se mohlo stát, že v týchž novinách si podávali pomyslné pero zastánci socialistických stran i ti, kteří viděli v boji Francových sil oporu ve svém boji klerikálních stran.

Přítomnost dala na svých stránkách španělským událostem mnoho prostoru a rozebírala je z mnoha aspektů. Přinesla tak širokou škálu úvah hospodářského, vojenského a politického charakteru. A nejen to, dokonce nechala své čtenáře nahlédnout i do každodenního života ve válkou se zmítajícím Španělsku. Poskytla totiž i prostor pro zprávy od československých účastníků války, např. ve své rubrice Doba a lidé, pod názvem „*Dopisy ze Španělska*“²⁷².

V prvních letech konfliktu přinesla Přítomnost velké množství příspěvků k občanské válce ve Španělsku. Charakteristické jsou zejména rozbory a úvahy nad příčinami vzniku a vývojem občanské války ve Španělsku. Četnost příspěvků k dané problematice po roce 1937 poklesla. Od roku 1938 je možné sledovat jasný trend ústupu zájmu o toto téma do pozadí. Lze to ovšem snadno vysvětlit dramatickou situací na domácí scéně, která zaměstnávala pozornost novinářů i čtenářů daleko více než vzdálené Španělsko. Do mediálního popředí se tak zcela samozřejmě dostaly aktuální domácí problémy.

2.2.2 Prager Presse

Prager Presse, německy psaný deník, který byl v Praze vydáván československým vládním vydavatelstvím Orbis. Jeho šéfredaktorem byl v letech 1921 až 1938 novinář Arne Laurin.

„Die Prager Presse war eine von März 1921 bis 1939 auf Deutsch erscheinende linksbürgerliche vom Staat geförderte Tageszeitung in der Tschechoslowakischen Republik. Die Zeitung Prager Presse gründete Tomáš Garrigue Masaryk mit dem Ziel der Integration der deutschsprachigen Minderheit, die damals einen Anteil von einem 22,5% hatte. Die

²⁷² *Dopisy ze Španělska*. In Přítomnost. In Přítomnost, 5.5.1937, roč. 14, č. 18, s. 285-286.

*Redaktion leitete Arne Laurin von 1921 bis 1938 als Chefredakteur. Sein Kollege im Feuilleton war Otto Pick von 1921 bis 1939.*²⁷³

Německy psaný list vzplál zájmem o španělské události hned od jejich počátku. K informování o konfliktu používaly noviny jak agenturních zpráv²⁷⁴ a převzatých sdělení ze zahraničních periodik, tak poskytly prostor i pro příspěvky, které na toto téma napsali jejich redaktoři. A tak se na stránkách Prager Presse čtenáři seznamovali s pouhými stroze předkládanými přejatými informacemi, ale také mohli zakusit i komentáře jeho redaktorů, jasně reprezentující postoje listu.

Kromě výše uvedených zdrojů však Prager Presse neváhá a používá i postřehů o španělské situaci, které listu zprostředkovali i náhodní svědci pohnutých chvil odehrávajících se na Pyrenejském poloostrově. V červenci 1937 vychází na stránkách deníku zpráva od jeho nejmenovaného příznivce, který pobýval ve Španělsku na samém počátku nepokojů a jehož dojmy o tomto dění list otiskl. Prager Presse tvrdí, že pisatel se nezajímá o politiku a jeho cíle na jihu Evropy byly pouze kulturně poznávací. Nicméně fakt, že Španělskem v těchto pohnutých hodinách hýbala zejména politika, ho přinutil změnit úhel pohledu.

*„Nur einige Eindrücke! Mehr kann der schreiber dieser Zeilen nicht geben, denn er hat nur wenige Wochen an der spanischen Ostküste, in Madrid, an der Nordküste gewelt, als Sommerreisender mit unbedingter Sympathie für Land und Volk, aber mehr der Herrlichkeit von Natur und Kunst, als der Politik zugewendet, Spanien fiebert schon seit längerer Zeit zu sehr, als daß man nicht auf Schritt und Tritt politische Beobachtungen machen könnte.*²⁷⁵

Líčení o střetu s novou a pro pisatele neznámou situací se na stránkách novin proměnilo v drama, které vtáhlo čtenáře do válečné reality. Ukazuje jak strastiplné bylo válečné španělské území opustit.

„Ubrigens war der Schreiber Sonntag, den 19. d. M., gewiß einer der letzten, die die „internationale Brücke“ zwischen dem spanischen Irun und dem französischen Hendaye passiert haben. Ein spanischer Träger durfte ihm noch das Gepäck hinüberbringen.

²⁷³ Prager Presse byl v Československé republice od března 1921 do roku 1939 německy vycházející občansky levicově orietovaný a státem podporovaný deník. Noviny Prager Presse založil Tomáš Garrigue Masaryk s cílem integrovat německy mluvící menšinu, která tehdy měla podíl 22,5% obyvatelstva. Redakci od roku 1921 do roku 1938 jako šéfredaktor vedl Arne Laurin. Jeho kolega od fejetonů byl v letech 1921 až 1939 Otto Pick. [cit. 2009-11-10] URL: <http://de.wikipedia.org/wiki/Prager_Presse>.

²⁷⁴ Prager Presse vycházeli nejčastěji ze zpráv tiskový agentur DNB, Havas a Reuter.

²⁷⁵ Jenom pár dojmů! Více nemůže autor těchto řádků poskytnout, jelikož přebýval jenom pár týdnů na španělském východním pobřeží, v Madridu a na severním pobřeží. Jako letní turista sice s nezbytnou sympatií pro zemi a národ se však cítí mnohem více osloven krásou přírody a umění, než politikou. Ale na druhou stranu Španělsko je zmítáno boji již příliš dlouho na to, aby nebylo možné pozorovat politické dění na každém kroku. *Spanische Eindrücke*. In Prager Presse, 23.7.1936, roč. 16, č. 200, s. 1.

Die Eisenbahnen gingen nicht mehr, Autos wurden nicht über die Grenzbrücke gelassen. Die erste Nachricht, daß der Zug von Bilbao nicht eingetroffen sei, hatte den Schreiber in einem Ort zwischen Bilbao und San Sebastian bewogen, ein Auto zu mieten, um Frankreich zu erreichen. Er sagte sich sofort, daß er sonst riskiere, viele Tage von Europa abgeschnitten zu sein; daß nun wohl die befruchtete neue Revolution ausgebrochen sei, die viel Blut kosten und nicht von heute auf morgen entschieden werde. Der Garagebesitzer, der die Lage nicht erkannte, verlangte noch den normalen Preis. Glatt ging die Fahrt nur bis an die ersten Häuser von San Sebastian. An einem Neubau war die Straße plötzlich durch Balken, Bretter und anderes Baumaterial abgesperrt. Eine Barrikade! Das erste sichtbare Zeichen der Revolution, Winkende Wachposten, offenbar Arbeiter, unverkennbar Verteidiger des republikanischen Regimes. Die Legitimierung durch den tsechoslovakischen Reisepaß genügt, man räumt die Barrikade soweit ab, daß das Auto durchkommt.“²⁷⁶

Noviny se tedy ponořily do španělského konfliktu hned na jeho počátku. Situaci na Pyrenejském poloostrově vnímají jako každý jiný válečný požár. V první řadě tedy jako tragédii, která postihla španělský lid. V další nicméně neméně podstatné rovině si noviny uvědomují, že jde o boj dvou politických teorií, jejichž praktické nastolení ve Španělsku bude mít zásadní vliv na budoucnost celé země.

„Der Kampf ist erbarmungslos und blutig, da die beiden Parteien sich des Umstandes bewußt sind, daß es ums Ganze geht, daß vielleicht das Schicksal von Jahrzehnten auf dem Spiele steht und daß in diesen Tagen entweder für die Demokratie oder für den Faschismus in Spanien die Würfel falen werden.“²⁷⁷

List neváhá vyřknout soud nad osudem celé Evropy, pokud budou státy zasahovat do vnitrostátních bojů a budovat tak dva nesmiřitelné tábory. V mnohém to byly soudy, které se s realitou shodovaly víc, než si samotní autoři tehdy mohli uvědomit.

²⁷⁶ Konec konců byl autor poslední, kdo v neděli, 19. tohoto měsíce, přešel "mezinárodní" most mezi španělským městem Irun a francouzským městem Hendaye. Španělský nosič mu ještě směl přenést jeho zavazadlo. Vlaky již nejezdí, auta nejsou vpouštěna přes hraniční most. První zpráva, že vlak z Bilbao nedorazí, přiměla autora v jednom místě mezi Bilbao a San Sebastian k pronajmutí auta s jehož pomocí se dostal do Francie. Hned si uvědomil, že v opačném případě riskuje, že zůstane oddělen od zbytku Evropy, jelikož nová, obávaná revoluce, která bude stát mnoho krve a která nebude rozhodnuta ze dne na den, již vypukla. Majitel garáže, který ještě nerozpoznal stav věci, požadoval normální cenu. Bezproblémově cesta ubíhala pouze k prvním domům v San Sebastian. U jedné novostavby byla cesta najednou zatarasena kládou, prkny a jiným stavebním materiálem. Barikáda! První viditelná známka revoluce. Mávající strážci, pracující, zjevné zastánci republikánského režimu. K prokázání totožnosti byl československý cestovní pas dostačující. Barikády byly odklizeny natolik, aby auto projelo. *Spanische Eindrücke*. In Prager Presse, 23.7.1936, roč. 16, č. 200, s. 1.

²⁷⁷ Nemilosrdné a krvavé boje ukazují na vážnost situace, již jsou si obě strany vědomi. Vědomí toho, že v této chvíli je možná určován osud země na několik desetiletí, že v těchto dnech se jazýček vah přikloní buď na stranu demokracie nebo fašismu. *Spanien am Scheidewege*. In Prager Presse, 22.7.1936, roč. 16, č. 199, s. 1.

*„Zur Stunde sind die Positiones bezogen, und meiner Ansicht nach ist die Gefahr internationaler Verwicklungen nicht allzu groß. Damit will ich sagen: In den Beziehungen zwischen Spanien und den Mächten gibt es zwei Faktoren: Die nationale Position und die Doktrin. Denn in unserer traurigen Epoche spielen die Aehnlichkeiten in den politischen Glaubensbekenntnissen eine immer mehr und mehr mißbräuchliche Rolle. Sie sind in Begriffe, die Grundprinzipien jeder gesunden auswärtigen Politik zu erschüttern, die die Könige von Frankreich zur Anwendung brachten, indem sie sich mit der Türkei verbündeten und die Dritte Republik, indem sie sich mit dem Zaren verbündete. Sie werden, wenn man sich nicht dagegen schlützt, dazu führen, daß Europa in zwei Blocks gespalten wird und sie werden in einer viel furchtbareren Form die Dramen des Dreißigjährigen Kriegs wiederaufleben lassen.“*²⁷⁸

Noviny chápou situaci, která nastala ve Španělsku jako vzbouření proti legální vládě. Takový postoj okamžitě odsuzují. Pro ně je vláda vzešlá z voleb jasným nositelem označení dobří nebo legitimní, zatímco povstalci jsou ti, kteří jednají špatně nejen z pohledu práva ale i z pohledu morálky.

*„Mit gespannter Aufmerksamkelt, in die sich tiefe Mitgefühl mit den Opfern des Bürgerkrieges, der schrecklichsten Geißel eines Landes, mischt, beobachtet die europäische Öffentlichkeit den Kampf der spanischen Regierung mit der Revolution. Je nach dem Standpunkt, von welchem man die Ereignisse in Spanien betrachtet, kann man von einem Aufstand oder einer Gegenrevolution sprechen. Tatsache bleibt, daß die Regierung gegen die sich die Bewegung richtet, welche in Span. Marokko ihren Anfaug nahm, eine Regierung ist die den legalen Wahlen entsprungen ist und somit den Willen der Mehrheit der Bevölkerung Spaniens verkörpert.“*²⁷⁹

List také věnuje prostor rozboru sil, ze kterých vykrytalizovali povstalci. Vidí za nimi extrémně pravicové síly tíhnoucí k fašismu promíchané s vlivy feudálně-monarchistickými.

²⁷⁸ V současné době jsou pozice obsazeny a podle mého názoru není hrozba mezinárodní zápletky nijak vysoká. Tím chci říct, že ve vztazích mezi Španělskem a mocnostmi jsou dva faktory: národnostní postavení a doktrína. Neboť v naší smutné době hrají podobnosti a tzv. podobnosti politického vyznání stále více a více zneužitelnou roli. Hodlají otrástit základy každé zdravé zahraniční politiky, jako to učinila Francie, když se spojila s Turky a třetí republika spojením s cary. Tyto podobnosti povedou, pokud se proti tomu nebudeme bránit, k rozdělení Evropy do dvou bloků a nechají nás zažít dramata třicetileté války v mnohem hrůznější podobě. SAUERWEIN, Jules. *Die Mächte und Spanien*. In Prager Presse, 8.8.1936, roč. 16, č. 216, s. 1.

²⁷⁹ Evropská veřejnost sleduje s velkou pozorností a pocitem hlubokého soucitu s oběťmi občanské války, nejhorší pohromou, která může zemi postihnout, boj španělské vlády s revolucionáři. S ohledem na úhel pohledu, kterým na události ve Španělsku nahlížíme, můžeme hovořit o povstání a nebo také kontrarevoluci. Faktum však zůstává, že vláda, proti které je tento boj veden a který byl započat ve španělském Maroku, byla sestavena na základě výsledků pravoplatných voleb a je proto vyjádřením vůle většiny obyvatelstva. *Spanien am Scheidewege*. In Prager Presse, 22.7.1936, roč. 16, č. 199, s. 1.

„Die Träger der Bewegung , die sich gegen diese Rgierung auflehnt, sind wie die Meldungen besagen, Anhänger einer Rechtsideologie, die als faszistich bezeichnet wird. Gewiß werden sie auch von solchen Gruppen und einzelnen unterstützt, die feudal und monarchistisch eingestellt sind und in der Rückkehr der Monarchie auch die Wiederkunft ihrer verloronen Privilegien erhoffen.“²⁸⁰

Noviny se neomezují na drobnohled, kterým pozorují povstalecká vojska, ale podrobují analýze i vládní stranu. Všimají si toho, kdo jí podporuje a také toho, jakým směrem tíhne. Konstatují, že se španělská vláda kloní silně nalevo. Není ale možné říct, že by v tom list viděl to správné řešení.

„Die Regierung wiederum, die sich als Trägerin des demokratisch und sozial radikalen Programmes der spanischen Volksfront deklariert wird ihrerseits von einer Arbeitermasse unterstützt , die zum Kommunismus neigt oder in ihrem Anarchosyndikalismus rein spanischer Abart radikalste Linksmethoden sozialer und wirtschaftlicher Art verteidikt.“²⁸¹

Soupeřící strany nevidí deník pouze politickým pohledem, ale všimá si i jejich vojenských fundamentů, tedy toho, z čeho se formují a jaká je jejich úroveň.

„So wie sich die Regierung auf die Arbeitermassen und die technisch ausgebildeten Truppen stützt in welchen junge Bürger mit höherer Qualifikation deinen basiert die Generalsbewegung auf Kolonialtruppen und einzelnen Infanterieregimenten, in denen sie sich mit führenden Militärpersonen verständigt zu haben scheint.“²⁸²

Konflikt deník sleduje i vzdálenější optikou, do které promítá i eventuality budoucího vývoje. Spekuluje nad budoucností španělské země v případě vítězství povstalců. Konstatuje, že by se výhra útočnicka ve svém důsledku šířila jako kruhy na vodě a že by překročila hranice země a odrazila se na evropském vývoji.

„Ein Sieg der Aufständischen würde in Spanien eine Situation schaffen, in welcher Spanien einem starken italienischen Einfluss und wahrscheinlich auch einem Einfluss

²⁸⁰ Podle dostupných zpráv jsou představitelé tohoto protivládního hnutí stoupenci extrémní pravicové ideologie, označované jako fašismus. Nepochybně jsou také podporovány feudálně či monarchisticky laděnými skupinami, které doufají v návrat k monarchii a s tím spojené znovuzískání ztracených privilegií. *Spanien am Scheidewege*. In Prager Presse, 22.7.1936, roč. 16, č. 199, s. 1.

²⁸¹ Oproti tomu španělská vláda, která sama sebe charakterizuje jako představitele demokratického a radikálně sociálního programu španělské Lidové fronty, je podporována pracující masou, která se přiklání spíše ke komunismu a nebo v rámci anarchosyndikalismu španělského typu zastupuje nejradikálnější levicové metody sociálního a hospodářského způsobu. *Spanien am Scheidewege*. In Prager Presse, 22.7.1936, roč. 16, č. 199, s. 1.

²⁸² Stejně jako se vládní jednotky opírají o pracující masu a technicky vycvičené jednotky mladých občanů s vyšší kvalifikací, může se hnutí generálů spolehnout na jednotky osadníků a jednotlivé regimenty pěšáků s jejichž velením mají, jak se zdá, stejné cíle. *Spanien am Scheidewege*. In Prager Presse, 22.7.1936, roč. 16, č. 199, s. 1.

*Deutschlands unterliegen würde. Das Gleichgewicht der Kräfte im Mittelmeer würde in diesem Falle weitgehend bedroht werden; insbesondere hinsichtlich der Verteidigung der wichtigen Position Gibraltar ist es für Großbritannien unerlässlich, dass ein spanischer Staat besteht, der Großbritannien freundschaftlich gesinnt ist.*²⁸³

Spekulacemi o možné budoucnosti se list zabývá i dále, když řeší případné vítězství dnes napadené strany. Její postavení po případné výhře se stane nelehkým. Vavřínový věnec nebude vůbec snadné udržet. Noviny se zamýšlejí nad možnostmi jak v takovéto situaci zachovat demokratický prvek a kupodivu shledávají, že prostředkem k němu bude muset být ozbrojená moc.

*„Es wird der Leitung der spanischen als Aufgabe gestellt sein, wenn es ihr gelingen wird, den Aufstand der Generale niederzuschlagen, die tatsächliche Volksfront-Linie zu wahren und wieder zur ausgeglichenen Demokratie zurückzukehren, die sich natürlich für eine geraume Zeit auf bewaffnete Kräfte wird stützen müssen. Die Hauptsache ist, daß nach dem - wie es heute scheint - schwierigen Sieg der Volkfront vor allem die anarchistischen Elemente nicht allzusehr in den Vordergrund dringen, damit eine starke und realistisch fundierte Regierung Spanien der Ruhe und der demokratischen Ordnung entgegenführen kann.“*²⁸⁴

Prager Presse, jako k levici tíhnoucí noviny, se postavily k španělské občanské válce již od počátku se zcela jasně deklarovaným postojem. Povstalci na stránkách deníku ožívají jako ti, kteří zaútočili proti vládě vzešlé z legálních voleb a tím napadli demokratický princip. Nicméně lze konstatovat, že se deník ve svém vyjadřování o útočící straně nesnížil k lacinému a hanlivému tónu. Svůj nesouhlas dávají najevo zřetelně, ale nepřekračují rámec korektnosti a nespádají do kategorie bulvární novinařiny. Značný prostor list poskytuje především přepisům zpráv, které přinesla zahraniční periodika či tiskové agentury. Svůj interest pro dané téma noviny podpořily i publikováním názorů a zkušeností svých přispěvatelů či příznivců. Zaujetí, které u deníku konflikt ve Španělsku vyvolal, bylo veliké. Na počátku války, se čtenář o situaci ve Španělsku mohl dočíst téměř denně a téměř vždy hned na titulní stránce, později

²⁸³ V případě vítězství povstalců by Španělsko dospělo do situace, ve které by se dostalo pod silný italský a pravděpodobně také německý vliv. Rovnováha sil ve Středomoří by byla v tomto případě ve velkém ohrožení. Zejména s ohledem na obranu důležité pozice Gibraltar je pro Velkou Británii nezbytná existence španělského státu, který by jí byl přátelsky nakloněn. *Die „Deutschland“ in Ceuta.* In Prager Presse, 5.8.1936, roč. 16, č. 213, s. 1.

²⁸⁴ Pokud se vedení španělské Lidové fronty podaří porazit povstání generálů, bude jejím dalším úkolem chránit skutečnou linii Lidové fronty a navrátit se zpět k vyrovnané demokracii, k jejímuž udržení bude zpočátku zapotřebí ozbrojené síly. Nejpodstatnější faktem zůstává, že po z dnešního pohledu těžkém vítězství Lidové fronty se anarchistické elementy nedostaly natolik do popředí, aby mohly silnou španělskou vládu zbavit jejího klidu a demokratického pořádku. *Spanien am Scheidewege.* In Prager Presse, 22.7.1936, roč. 16, č. 199, s. 1.

tento intenzivní zájem postupně vychladl. Prager Presse vnímal válku z různých úhlů pohledu. List si války všímá primárně jako tragédie. Nicméně nepřehlídí i další rozměr a tím je otázka politická, zejména ho zajímá přesah konfliktu do mezinárodní politiky. Noviny se věnují i spekulativním myšlenkám, když čtenáři malují různé možnosti budoucího vývoje.

2.2.3 České slovo

České slovo, hlavní deník národních socialistů, bylo založeno roku 1907²⁸⁵ a vycházelo ve vydavatelském koncernu Melantrich.

„Od roku 1930 byl jeho šéfredaktorem Karel Zdeněk Klíma, bývalý redaktor Lidových novin. S kulturní rubrikou Českého slova spolupracoval mj. Hugo Haas, do rubriky Soudní síň přispíval texty Karel Poláček a kresbami Josef Lada.“²⁸⁶

Bedlivě sleduje jak samotný konflikt ve Španělsku, tak i jeho příčiny. Čerpá zejména z agenturních informací²⁸⁷, ale využívá i zpráv, které o válce přinášela zahraniční periodika²⁸⁸. Na svých stránkách samozřejmě také prezentovalo názory svých redaktorů a lidí spjatých s politikou národních socialistů.

Noviny nahlížejí nejprve na vzniklou situaci ve Španělsku s jistou dávkou opatrnosti a kritičnosti k záplavám informací, kterými oba rivalové zahlcují média, např. úvaha Emila Synka z července 1936, kde se mimo jiné zamýšlí nad důvodem protichůdnosti a zmatenosti zpráv, jež přicházejí ze Španělska. Příčinu nalézá v tom, že Španělsko je zemí nejméně civilizovanou a jsou zde ubohé spoje. *„V závěru své úvahy nad Španělskem Dr. Synek říká, že nikdo nemůže tušit co bude dál. Východisko z anarchie, do níž Španělsko upadlo, je dosud neznámé.“²⁸⁹*

České slovo chválí statečnost a bojeschopnost obyvatelstva, které se postavilo na vládní stranu a upozorňuje, že španělští generálové nepočítali s mohutnou defenzivou, ke které byl lid vlastně donucen, ale která je překvapivě silná.

²⁸⁵ Za první světové války bylo jeho vydávání zastaveno, poté krátce vycházelo pod názvem Naše slovo. Od roku 1918 opět vycházelo jako orgán národních socialistů. Od března 1939 do roku 1945 vycházelo jako list Národního souručenství a po osvobození na něj navázalo Svobodné slovo.

²⁸⁶ SIROGINOVÁ, Magda. *Prezidentské volby 1935 optikou dobových tištěných médií*. Brno, FF MU, 2008, s. 31.

²⁸⁷ např. DNB, ČTK, Havas, Reuter, Stefani, United Press

²⁸⁸ např. Morning Post, Daily Herald, L'Oeuvre

²⁸⁹ REJNUŠOVÁ, Marie. *Občanská válka ve Španělsku 1936-1939 v českém tisku*, Brno, FF MU, 1990, s. 13-14.

„Domnívali se, že demokratickou vládu odstraní v několika hodinách. Ale lid odrazil útok. Z družin skoro bezbranných dobrovolníků vyrostla půlmilionová armáda, dnes dobře vyzbrojená a vedená.“²⁹⁰

A vyzdvihuje progresivní vývoj vládních bojovníků, vždyť „od chvíle, kdy Franco stojí před branami hlavního města, zlepšil se duch milice. Milice dovede bojovati.“²⁹¹

Zásadní rozdíl noviny spatřují v motivech bojujících stran. „Vojáci bojovali na rozkaz, dav pro svou budoucnost, pro lepší život, který měla uskutečnit tato vláda.“²⁹² Ideály a strach o vlastní budoucnost, to vše dodalo lidu nesmírné odhodlání.

„Lidé rozčileni šli proti kulometům s dlažebními kameny v rukou, ozbrojeni železnými tyčemi, sekyrami, lovecká puška byla již kvalitní zbraň. Nikdo v tom okamžiku nemyslel na vlastní život. Nikoho nezastrašily pokosené řady lidí.“²⁹³

Listy také upozorňují na ukrutnosti, které jsou páčány v režii povstalců. O skutcích podobné povahy z druhé strany se ale nic podobného nedozvíme a pokud přece, je to shovívavě omlučeno jako nutná obrana.

„Mnoho jsme slyšeli o ukrutnostech davu. Ano, byly ukrutnosti. Všude ležely zkrvavené cáry masa v anglických uniformách, bývalé životy důstojníků, kteří chtěli vzít lidu vládu lepší budoucnosti, lépe řečeno víry v takovou budoucnost.“²⁹⁴

České slovo snažilo upozornit, že výsledek války není pouhou vnitřní záležitostí země, ale i celé Evropy. Obává se o budoucnost evropské demokracie a nabádá k jejímu střežení, neboť „pro celou Evropu je občanská válka ve Španělsku varovným naučením, že demokracie musí mít dost iniciativy i síly, aby se zabezpečila včas.“²⁹⁵

Postoj deníku se od vypuknutí konfliktu změnil, přes počáteční snahu o odstup se České slovo později zamýšlí nad vývojem občanské války a dochází k závěru, že od vypuknutí občanské války se evropské mínění rozdělilo. Vznikly tak dva hlavní názorové tábory. Profašisticky orientované země stály na straně španělských povstalců, kdežto „sympatie demokratické veřejnosti je na straně těch, kteří hájí ve Španělsku.“²⁹⁶

I přes účast, kterou cítí se španělským národem, pokládají noviny španělskou občanskou válku za vnitřní konflikt Španělů, do kterého by se třetí země neměla zapojovat.

²⁹⁰ *Boje ve Španělsku do druhého roku.* In České slovo, 17.7.1937, roč. 29, č. 167, s. 1.

²⁹¹ *Německé vojsko do Španělska?* In České slovo, 28.11.1936, roč. 28, č. 277, s. 1.

²⁹² *Tři sta pětadesát dní španělských.* In Večerní České slovo, 27.7.1937, roč. 29, č. 173, s. 1.

²⁹³ Tamtéž, s. 1.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 1.

²⁹⁵ REJNUŠOVÁ, Marie. *Občanská válka ve Španělsku 1936-1939 v českém tisku*, Brno, FF MU, 1990, s. 17.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 16-17.

Nesouhlasí tedy se zasahováním některých států do bojů a odsuzují je jako dobyvatele a spatřují v nich ty, kdo přilévají olej do válečného ohně.

„Ale kdyby se nestalo nic jiného, mohl svět se soucitem a účastí, ale přeci jen bez strachu o vlastní osudy, přihlížet tragédii španělského národa, jež by nikdo nebyl mohl obviňovat, protože každý národ je ve své zemi suverenní, třebaš až do sebevraždy. Naprosto jinou úlohu hrají však v této věci ti, kteří se nemohou omluvit žádnou vášnivostí povahy, žádným ideovým radikalismem a už naprosto ne nějakým donquijotstvím, ti kteří se s chladnokrevnou rozvahou, kalkulující s tužkou na papíře, vmísili do sporu, do něhož jim nic nebylo a není, hnáni touhou po zisku, ať územním, strategickém, hospodářském či jiném. Oni budou před soudem světových dějin odsouzeni jako kořistníci a udržovatelé španělských válečných hrůz.“²⁹⁷

Trnem v oku je Českému slovu zejména subvencování války ze strany Německa.

„A tak povstalcům (říkají jim i u nás nacionalisté) zbývají jen Němci.“...„Španělové se hořce vysmívají, že němečtí oficiři sice neovládli Madrid, ale ovládli Franca.“...„Také mnoho Španělů přechází na druhou stranu, protože nechtějí snášet pánovité komandování Němců.“²⁹⁸

K otázce dobrovolníků se list staví vcelku chápavě, spatřuje v nich „hochy“²⁹⁹, kteří možná v daleké cizině zemřou a ani se nevrátí do vlasti. V souvislosti s dobrovolníky spíše barvitě osočují komunisty.

Velice výmluvný je v tomto smyslu článek s názvem „Dobrovolníci opustí Španělsko – rovnou na věčnost!“³⁰⁰, který deník představil ve svém večerním vydání v červenci 1937. Mimo jiné se zde uvádí, že:

„Zástupci jednotlivých sekcí jsou zároveň jejich generály ve štábu. Čechoslováci, bojující na frontě, by rozhodně zasloužili lepšího generála, než jim byl sem z Prahy dodán. Žižkova rota, přidělená jihoslovanskému praporu Dimitrova, je už 4 měsíce nepřetržitě na frontě v místě, kde jsou nyní rozhořčené boje a mnoho z těch hochů nezůstane k návratu do vlasti. O těchto lidech rozhoduje v generálním štábu člověk, vystupující pod jménem Sláva Dunajovský. Před tím, než se stal náčelníkem Čechoslováků, bojujících za demokracii ve Španělsku, lepil v administraci komunistického listu v Praze známky na noviny a k jinému celkem nebyl. Na toto místo ho poslali, poněvadž se doma u nich stejně k ničemu nehodil, ale politicky byl sekretariátu docela oddaný...“...„A pan Dunajovský rychle zvykl na generálskou

²⁹⁷ MÜNZER, Jan. Rok války ve Španělsku. In České slovo, 17.7.1937, roč. 29, č. 167, s. 1.

²⁹⁸ Němci komandují ve Španělsku. In Večerní České slovo, 24.7.1937, roč. 29, č. 170, s. 1.

²⁹⁹ Dobrovolníci opustí Španělsko – rovnou na věčnost! In Večerní České slovo, 24.7.1937, roč. 29, č. 170, s. 1.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 1.

moc a dovede si ji také udržet. Jeho umění pozůstává v tom, že vypravil každého nového Čechoslováka expresně na frontu, aby mu dlouho v Albacete neokouněl a neohrozil na konec jeho posici. Frontovníci se dívají na Albacete vůbec jako na hnízdo ulejšváků. „...„ České čtenáře bude zajímat jedna maličkost. Před několika měsíci bylo u Gottwaldovy protiletecké baterie za frontou veliké pobouření pro nějaký článek Rudého práva. Ta věc musela být rovnána vyšším zásahem. Někjaký pan Fučík totiž napsal v polemice s časopisem A-Zet velmi dramaticky, jak žalostně se dívá na protější stůl, kde sedával jeho redakční kolega Bieheler, právě těžce raněný na španělské frontě. A za několik dní u Gottwaldovy baterie četl tento článek nesmírně překvapený Bieheler, který po obědě právě odpočíval a ve zdraví kouřil cigaretu. Četli též ostatní a velmi neuctivě se vyjadřovali o těch hrdinech v Praze, kteří si v pražské kavárně vyrobili krev alespoň jednoho aparátníka, zatím co mlčí o prolité krvi lidí neznámých, prostých členů strany a jiných nadšenců. Žádali radikální nápravu a kdyby měli tehdy pana Fučíka po ruce, snad by vytekla nějaká kapka krve vyššího funkcionáře strany. „... „Pro valencijskou vládu není dnes odvolání cizích dobrovolníků žádnou otázkou, poněvadž její dobrovolníci z ciziny byli již odvoláni většinou na věčnost.“³⁰¹

Vzhledem ke skutečnosti, že novináři využívali stránek svých periodik často jako bitevního pole k útokům na politicky jinak orientované plátky i tento vcelku výbušný článek vyvolal odezvu. Reakce kupodivu nepřišla z komunistického Rudého práva, ale z Práva lidu, deníku s vazbami na sociální demokracii.

„Jen >>Večerní České slovo <<, které má sloužit spojení mezi stranou a širokými masami čtenářstva, považuje za nutné místo politického uvědomění vykládat klepa stylem >>Národní politiky<<. I fašistické listy píší o statečnosti mezinárodních brigád - >>Večerník Českého slova << se vypravil hledat ulejšváky do Albecete a vykládat o nich českým pracujícím lidem jako o generálech >>Mezinárodní brigády<<.“³⁰²

Právo lidu neváhalo a rozšířilo svou výtku i na voliče národních socialistů.

„Tato linie nejrozšířenějšího časopisu nár. soc. strany je svou kolísavostí a nedůsledností v nejzákladnějších otázkách demokracie příčinou, proč čtenáři časopisu netvoří pevný kádr stoupenců nár. soc. strany, ale většinou jsou politicky bezpáteční, nejasní a často dokonce reakční.“³⁰³

Informovanost čtenářů Českého slova o španělské občanské válce byla vysoká, protože deník věnoval problematice na svých stránkách mnoho prostoru. Přičemž lze opět

³⁰¹ *Dobrovolníci opustí Španělsko – rovnou na věčnost!* In *Večerní České slovo*, 24.7.1937, roč. 29, č. 170, s. 1.

³⁰² *Španělsko a „Večerní České slovo“.* In *Večerník Práva lidu*, 28.7.1937, roč. 25, č. 193, s. 2.

³⁰³ *Tamtéž*, s. 2.

vypozorovat, že frekvence zpráv se s protahující se dobou války snižovala. Noviny čerpaly zejména z agenturních zpráv, nevyhýbaly se ovšem ani autorským článkům. V prvních dvou letech občanské války lze ve zprávách, které přinášelo České slovo, pozorovat i přes proklamovanou neutralitu sympatie s vládní stranou. S pokračujícím vývojem bojů se pak snaží být úplně neangažované. „...neutrální k oběma válčícím stranám je v roce 1938 i *“České slovo“*. Na rozdíl od předchozích let, kdy více sympatizovalo s republikány.“³⁰⁴ Deník vyžaduje i přísnou neutralitu Československa ke španělské otázce. Nestranné jsou totiž podle něj demokratické státy.

*„České slovo píše, že Německo, Itálie, Portugalsko jsou na straně povstalců. Neutralitu dodržují jen demokratické státy. Je citován španělský ministr letectví Prieto, který znovu opakuje, že občanská válka není jen vnitřní otázkou Španělska, ale otázkou mezinárodní. Vítězství Španělska by bylo pro celou Evropu zárukou míru, porážka – počátkem krvavých konfliktů.“*³⁰⁵

List neodolal a využil, ostatně jako mnoho jiných periodik, pozadí konfliktu ke kritice svých politických konkurentů.

2.2.4 Právo lidu

Seriál Právo lidu má pestrý vývoj. Vznikl roku 1893 v Hradci Králové a původně vycházel každých čtrnáct dní. Roku 1895 se jeho sídlo přemístilo do Prahy, kde se zvýšila i intenzita jeho vydávání, neboť se z něj stal týdeník a později si dokonce jeho čtenáři mohli svůj list kupovat denně. Deník Právo lidu měl i své večerní vydání, které neslo název Večerník Práva lidu.

*„Právo lidu vycházelo v Praze do roku 1938, v roce 1939 bylo nahrazeno deníkem Národní strany práce s názvem Národní práce. Po druhé světové válce bylo Právo lidu na krátkou dobu obnoveno a vycházelo v letech 1945-1948. Poprvé vyšlo Právo lidu 1. října 1897 jako „list hájící zájmy dělníků, maloživnostníků a rolníků“, jak bylo uvedeno v podtitulu a zpočátku bylo opravdu dělnickým listem, který hájil zájmy dělnictva.“*³⁰⁶

³⁰⁴ REJNUŠOVÁ, Marie. *Občanská válka ve Španělsku 1936-1939 v českém tisku*, Brno, FF MU, 1990, s. 68.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 24.

³⁰⁶ SIROGINOVÁ, Magda. *Prezidentské volby 1935 optikou dobových tištěných médií*. Brno, FF MU, 2008, s. 32.

Československá sociální demokracie Právo lidu, jako svůj tiskový orgán, hojně využívala. Vždyť v jeho redakci působil politik Bohumil Šmeral. Vedle této osobnosti se deník hemžil i dalšími slavnými lidmi, působil zde Ivan Olbracht, politik Rudolf Bechyně, právník a politik František Soukup³⁰⁷ atd.

V době španělské občanské války působil na postu šéfredaktora Práva lidu Josef Stivín, prvorepublikový publicista a politik, ve Vídni vyučený typograf. V režii Československé sociálnědemokratické strany dělnické vycházel ještě list Přítel lidu a na Moravě Moravský přítel lidu. Obě periodika se zaměřovala především na venkov.

Španělské události vnímal deník velmi intenzivně již od jejich počátků. Při představování informací z válkou postižené části Evropy využíval jak agenturních zpráv³⁰⁸, tak velkého množství zahraničních periodik³⁰⁹. List dokonce podnikl v prvních dnech bojů pokus o jakousi kritiku pramenů a došel k závěru, že tiskové agentury oplývají sympatiemi s povstalci. Tudíž zpochybnil jejich hodnověrnost. „*Tiskové agentury, podávající světu zprávy o situaci, jsou nakloněny spíše fašistickým povstalcům, a proto jejich zprávy nepodávají správný obraz situace.*“³¹⁰ Nicméně deník se od nich neodklonil a používal je i nadále jako jednoho ze svých zdrojů informací, které svým čtenářům předkládal.

Právo lidu se také zamýšlí nad faktem, že sdělení, která přicházejí ze země zmítané chaosem, mohou být sama takto zmatená, nepřesná a hlavně přizpůsobená cílům válečných stran.

„*Zprávy o situaci, docházejí ze Španělska, ovšem oklikou a z různých pramenů, jsou hodně nepřesné a navzájem si odporují. Vláda prohlašuje, že je pánem situace, ale současně připouští, že se stále bojuje, že celý jih španělský je bitevním polem, v němž na obou stranách se používá všech válečných prostředků, od děl až do leteckého bombardování.*“³¹¹

Samozřejmě se deník nevyhýbal ani příspěvkům, které analyzovaly pyrenejský konflikt a které pocházely z pera jeho redaktorů. A tak se neomezil pouze na zprávy z tiskových agentur či mezinárodních periodik, ale poskytoval prostor pro vyjádření názoru i svým novinářům. Mezi přispěvatele Práva lidu k otázce občanské války ve Španělsku patřil novinář a sociálně demokratický politik Jan Vaněk, který mimo jiné řídil Iberskou agenturu,

³⁰⁷ František Soukup (22.8.1871-11.11.1940) byl výraznou politickou osobností zejména dvacátých a třicátých let minulého století. Jako sociální demokrat vstoupil do politiky roku 1896 a působil v ní až do zániku první republiky. Pole své působnosti však neomezil pouze na politickou dráhu, ale byl aktivní i v jiných oborech. Působil jako advokát, a literát.

³⁰⁸ Právo lidu nejčastěji vycházelo z informací agentur Fabra, Havas a Reuter.

³⁰⁹ Deník vycházel ze zpráv zahraničních seriálů např. Daily Herald, Economist, El Socialista, Frankfurter Zeitung, Het Volk, Manchester Guardian, Petit Parisien, Petite Gironde.

³¹⁰ *Boj o svobodu španělského lidu.* In Večerník Práva lidu, 24.7.1936, roč. 24, č. 171, s. 1.

³¹¹ *Útok na španělskou republiku.* In Právo lidu, 21.7.1936, roč. 45, č. 187, s. 1.

vzniklou z popudu Jiméneze de Asúa. „*Jejím úkolem bylo šířit informace o válečných událostech.*“³¹²

Jako moderní periodikum se list nevyhýbal ani možnosti zapůsobit na čtenáře nejen slovem, ale i obrazem. Proto na svých stránkách otiskoval nákresy, které měly za cíl mapovat postupy vojsk ve Španělsku, ale válku dokumentoval i mnohými fotografiemi, např. „*Z občanské války ve Španělsku*“³¹³, „*Jdou hrdinové po ulici...*“³¹⁴. Osmnáct let od skončení velké vojny nebylo tolik, aby si lidé nedokázali hrůznost války sami vyvolat ze své paměti.

Na city jim mohl zapůsobit nejen syrový popis skutečnosti, ale i s básnickou invencí vyobrazená pohroma bojů mezi občany stejné země. Právu lidu nebyl tento formát cizí, a tak hned v létě roku 1936 otiskl na svých stranách verše reagující právě na španělskou občanskou válku.

*„Nešťastná zemi,
kde kastaněty zní a září luna,
v krvi se topí
Burgos, Malaga i Paupeluna.*

*Sevillo stará,
ty město paláců a květů,
vražda a odboj
dnes za tebe mluví světu.*

*Vějířem zastří
krásko, svůj obličej žalem zchladlý,
a plač a plač a vzlykej
pro ty, kdož pro svou svobodu padli!*“³¹⁵

³¹² FORBELSKÝ, Josef. *Československá zahraniční politika a španělská občanská válka 1936 – 1939*. In *Střední Evropa* 13, 1997, č. 71, s. 26.

³¹³ *Z občanské války ve Španělsku*. In *Večerník Práva lidu*, 23.7.1936, roč. 24, č. 170, s. 1.

³¹⁴ *Jdou hrdinové po ulici...* In *Večerník Práva lidu*, 1.8.1936, roč. 24, č. 178, s. 1.

³¹⁵ *Španělská rapsodie 1936*. In *Večerník Práva lidu*, 23.7.1936, roč. 24, č. 170, s. 1.

Již od počátku bojů deník negativně nahlíží na povstalce a hovoří o nich jako o pučistech, kteří měli vše dopředu naplánováno a kteří jdou proti demokracii a tudíž i proti občanům Španělska.

„Sociální a kulturní reakce zorganizovala proti zákonné vládě vojenský puč. Podle způsobu jak vystoupila, je jasno jako den, že tato vzpoura byla připravena dávno; že byla organizována od té chvíle, kdy španělský lid se podruhé u volebního osudí rozhodl pro republiku a demokracii.“³¹⁶

A již od počátku je postoj deníku charakterizován nezlomnou vírou v porážku povstalců a tvrdí, že *„bude to republika, která v tomto urputném zápase se zběsilostí zpátečnických fašistických živlů zvítězí.“³¹⁷ „Vláda je absolutním pánem situace ve Španělsku a koloniích.“³¹⁸*

Popisuje, jak je třeba proti povstalcům postupovat. *„..., ale jedno třeba říci: že španělská republika, jakmile potře tyto fašistické elementy, musí ukázati tvrdou ruku, aby zabránila opakování nynější války v budoucnosti.“³¹⁹*

A zmiňuje, jak už také vůdci španělské republiky postupují. *„Vládní agenti pátrají v celém Španělsku po vůdcích fašistů a příslušnících krajní pravice, kteří jsou obviňováni z kontra revoluce.“³²⁰*

Sociálnědemokratický deník si všímá úlohy dělnictva ve vzplanutém válečném ohni, které se postavilo za vládu proti povstalcům. *„Španělské dělnictvo, vědomo si vážnosti okamžiku, se postavilo na stranu vlády a aktivně zasáhlo se zbraní v ruce do boje proti odbojovým oddílům.“³²¹ Svým aktivním postojem dokazuje svou touhu po demokracii, kterou si proto podle listu zaslouží. „Španělský proletariát představuje se světu jako lid hodný svobody...“³²²*

I když se podle prvních zpráv zdálo, že deník půjde v duchu pevného přesvědčení ve vítězství republikánské strany ve Španělsku, krátce po vypuknutí války se na jeho stránkách objevují slova varující před vítězstvím povstalců.

³¹⁶ *Oč jde dnes ve Španělsku?* In Večerník Práva lidu, 1.8.1936, roč. 24, č. 178, s. 1.

³¹⁷ *Dělnictvo v jednom šiku na obranu republiky.* In Večerník Práva lidu, 23.7.1936, roč. 24, č. 170, s. 1.

³¹⁸ *Část španělské armády se vzbouřila proti republice.* In Právo lidu, 19.7.1936, roč. 45, č. 187, s. 1.

³¹⁹ *Dělnictvo v jednom šiku na obranu republiky.* In Večerník Práva lidu, 23.7.1936, roč. 24, č. 170, s. 1.

³²⁰ *Část španělské armády se vzbouřila proti republice.* In Právo lidu, 19.7.1936, roč. 45, č. 187, s. 1.

³²¹ *Útok na španělskou republiku.* In Právo lidu, 21.7.1936, roč. 45, č. 187, s. 1.

³²² *Boj o svobodu španělského lidu.* In Večerník Práva lidu, 24.7.1936, roč. 24, č. 171, s. 1.

„Není to lehký boj, jak svědčí dosavadní zprávy. V sázce je snad vše. Kdyby se reakci podařilo zvítězit, nastal by ještě větší zmatek, protože široké masy, zejména dělnictva, by nesnesly na dlouho diktaturu fašistů či monarchie.“³²³

Mezi republikánské zřízení a osobní svobodu dávají autoři písíci pro Právo litu rovnítko, „... lid, který tak neohroženě se zbraní v ruce a s nasazením životů podstupuje boj o svou svobodu a čest Španělska.“³²⁴

Stejně tak, jako jde pro ně ruku v ruce republika a kulturnost národa, kdežto ostatní zřízení je jen bořičem a ničitelem. *„Ale i v dobách nejtěžších bojů, kdy lid se zbraní v ruce stál proti svému vnitřnímu nepříteli, Španělská republika pamatovala na potřebu šířit kulturu.“³²⁵*

Právo lidu na svých stránkách dalo prostor reprezentantům vládní strany. V létě 1938 například představilo svým čtenářům řeč prezidenta republiky k výročí vypuknutí války. Ten válečnou vřavu chápe jako obranu svobody národa, do které se musela republika vrhnout, aby zachránila zemi proti „rozkladné vůli“³²⁶. *„Španělská válka je obraná válka a ne nějakým obrazem pýchy nebo plané marnosti. Vítězství republiky nebude vítězstvím nějaké strany, nýbrž vítězstvím celého španělského národa a nastolením jeho svobody.“³²⁷*

V plamenném textu nepřipouští španělský prezident jinou variantu než Španělsko, které zastupuje on. *„Španělsko není frontami rozděleno ve dvě pásma, poněvadž všude tam, kde jenom jeden Španěl trpí pro záchranu své španělské vlasti, je Španělsko.“³²⁸*

Deník nepohlíží na povstalce pouze jako na anonymní masu, ale všímá si i těch, kteří jsou v jeho čele. O samotném Francovi hovoří jako o zdatném ekvilibristovi, který umí číst situaci a využít jí pro své záměry. I přes tato tvrzení se nejedná o nějaké pozitivní hodnocení jeho osoby.

„..., typ dobrodruha, který sice hrál význačnou roli při pádu monarchie, ale od té doby prodělal mnoho přemetů. A z někdejšího revolucionáře se stal časem reakcionář nejhrubšího kalibru, který se >>proslavil<< zejména při potlačování revolučního hnutí asturských dělníků a nyní využil napjaté situace, aby uskutečnil své dávné plány.“³²⁹

Statečnost Francovy armády hodnotí noviny značně ironicky. *„Ta se beztoho omezovala na vraždění civilistů za frontou, na frontu byli posíláni Marokánci a katoličtí*

³²³ Útok na španělskou republiku. In Právo lidu, 21.7.1936, roč. 45, č. 187, s. 1.

³²⁴ Boj o svobodu španělského lidu. In Večerník Práva lidu, 24.7.1936, roč. 24, č. 171, s. 1.

³²⁵ Kulturní dílo Španělské republiky. In Právo lidu, 8.4.1938, roč. 47, č. 34, s. 7.

³²⁶ Španělsko do třetího roku války. In Právo lidu, 20.7.1938, roč. 47, č. 168, s. 3.

³²⁷ Tamtéž, s. 3.

³²⁸ Tamtéž, s. 3.

³²⁹ Útok na španělskou republiku. In Právo lidu, 21.7.1936, roč. 45, č. 187, s. 1.

karlisté.³³⁰ Do oka jim zrovna nepadla ani Francova hra na nacionální strunu. „*Takový jsou ti patentovaní vlastenci fašistické značky: Matičku Vlast by samou láskou snědli, ale s nimi zle, neváhají jí kouskovat!*“³³¹ Civilní obyvatelstvo na Francově území list lituje, protože se stane bezejmenným a podrobeným houfem. „*Ono má být prostě stádem, poslouchajícím cizích pánů.*“³³²

Negativní náhled na povstalce gradoval na stránkách deníku v souvislosti s líčením ukrutností, jichž se dopouštějí. List je představil jako vrahy, neboť „*pobíjejí lid jak dobytek*“³³³ a „*systematicky vraždí všechny dělníky*“³³⁴. Často již ze samotných názvů článku je zřejmé, komu list fandí a koho pokládá za sprosté zabijáky, tak je tomu i v případě příspěvku s titulkem „*Povstalci vraždí španělské ženy a děti*“³³⁵. A jako sociálnědemokratický list se Právo lidu prostě nemohlo nezmínit o agresivitě povstalců vůči levicovým politikům. „*Povstalci postříleli všechny levicové poslance a jiné významné osobnosti, které se jim padly do rukou.*“³³⁶

S posměšným výrokem, že „*takové je >>hrdinství<< Francových letců*“³³⁷ pak list komentuje letecké bombardování Barcelony, které po sobě zanechalo mnoho mrtvých, spoušť a zkázu. Je patrné, že odsuzuje povstalce za to, že se obrátili proti vlastnímu národu a že ničí svou vlastní zemi.

Pokud se již na stránkách listu objeví nějaký případ podobné ukrutnosti za kterou nestojí povstalci, ale jejich protivník, deník tyto skutky omlouvá jako oprávněnou reakci.

„*Na mnoha místech se postavili v čela povstalců kněží. Lid je tím velmi rozezlen a nelze se divit, že pak postupuje proti kněžím, kostelům i klášterům s největší přísností. Četně kostelů bylo zabaveno a proměněno v nemocnice. Několik kněží bylo popraveno.*“³³⁸

Na stránkách Práva lidu jsou projevy násilí z vládní strany opomíjeny a pokud jsou zmíněny, tak jako skutek, který měl oprávněnou příčinu.

Sympatie deníku s vládní stranou jsou čitelné i z výzev určených svým čtenářům, aby pomohli válkou zasaženému Španělsku. „*Nestačí říkat, že jsme dělali, že jsme dávali. Je nutno dále dělat, dále sbírat a dávat.*“³³⁹ V souvislosti s humanitárním apelem prosvítá

³³⁰ *Zklamání španělských reakcionářů.* In Právo lidu, 5.8.1938, roč. 47, č. 182, s. 3.

³³¹ *Vlastenci, kteří kusy vlasti nabízejí cizincům.* In Večerník Práva lidu, 4.8.1936, roč. 24, č. 180, s. 1.

³³² *Zklamání španělských reakcionářů.* In Právo lidu, 5.8.1938, roč. 47, č. 182, s. 3.

³³³ *Lži a pravdy o Španělsku.* In Právo lidu, 18.4.1937, roč. 46, č. 92, s. 4.

³³⁴ *Úžasná zvěrstva španělských fašistů.* In Právo lidu, 2.10.1936, roč. 45, č. 178, s. 2.

³³⁵ *Povstalci vraždí španělské ženy a děti.* In Večerník Práva lidu, 26.9.1937, roč. 25, č. 225, s. 3.

³³⁶ *Úžasná zvěrstva španělských fašistů.* In Právo lidu, 2.10.1936, roč. 45, č. 178, s. 2.

³³⁷ *V Barceloně zavražděno 150 dětí.* In Večerník Práva lidu, 1.2.1938, roč. 26, č. 36, s. 3.

³³⁸ *Kněží v čele povstalců?* In Večerník Práva lidu, 23.7.1936, roč. 24, č. 170, s. 1.

³³⁹ *Akce pro Španělsko v plném proudu.* In Večerník Práva lidu, 13.4.1938, roč. 26, č. 87, s. 4.

i otázka dobrovolníků. Právo lidu se k ní nestaví odmítavě, ač Československá sociální demokracie jako vládní strana, měla prosazovat neutrální postoj ke španělským událostem. Pravdou ovšem je, že deník spíše volá po solidaritě a projevech podpory, než že by vyzýval ke vstupu mladých lidí do interbrigád.

„Účelem je, aby každý mladý Čechoslovák si uvědomil, že ve Španělsku jde také o jeho svobodu a jeho budoucnost. Je proto jeho mravní povinností, obětovat ve prospěch dětí obránců evropské a světové demokracie a kultury aspoň několik korun.“³⁴⁰

Této problematice se deník spíše vyhýbá a moc jí nekomentuje.

A jak se list postavil k vládní politice neutrality? Ač by měl jako periodikum jedné ze stran, které se podílely na vládě, stát za vládním názorem a propagovat jej, nestalo se tak. List mimo jiné poznamenává, že *„politika nevměšování je na prospěch povstalcům“³⁴¹* a ještě přiostrňuje svou kritikou demokratických států v Evropě, protože si neuvědomují životní důležitost španělského problému pro celý kontinent.

„....., že španělská demokracie byla Společností národů opuštěna, jako by šlo o nějakou ztracenou a izolovanou africkou kolonii, a že světové demokracie si dodnes neuvědomily, že tu přece již dávno a dávno nejde o Španělsko a jeho poloostrov na periferii Evropy, nýbrž že tu ve skutečnosti jde o všechny demokratické státy evropské a o světovou demokracii ve svém celku.“³⁴²

Občanská válka ve Španělsku byla bezpochyby velkým tématem téměř všech velkých periodik, která neváhala a v souvislosti se zahraničním konfliktem začala přepírat domácí špinavé prádlo. Nejinak tomu bylo i na stránkách Práva lidu, které prostřednictvím pyrenejské války útočilo na své politické konkurenty v mediálním světě. Nejčastějším terčem se stalo České slovo národních socialistů, jehož Večerní list označuje jako příliš bulvární. *„Po celý rok španělských bojů setkáváme se občas v jeho sloupcích s nehoráznostmi, které snad dobře pobaví ty, kdo mají rádi >>hec <<, ale nevychovávat a neuvědomují.“³⁴³*

Na stránkách Práva lidu nejsou kritizováni jen autoři a vydavatelé, ale zaobaleně také jejich čtenáři.

„Tato linie nejrozšířenějšího časopisu nár. soc. strany je svou kolísavostí a nedůsledností v nejzákladnějších otázkách demokracie příčinou, proč čtenáři časopisu

³⁴⁰ Akce pro Španělsko v plném proudu. In Večerník Práva lidu, 13.4.1938, roč. 26, č. 87, s. 4.

³⁴¹ Politika nevměšování je na prospěch povstalcům. In Večerník Práva lidu, 6.4.1938, roč. 26, č. 21, s. 3.

³⁴² SOUKUP, František. Hruzy Španělska. In Právo lidu, 21. 3.1937, roč. 46, č. 69, s. 3.

³⁴³ Španělsko a „Večerní České slovo“. In Večerník Práva lidu, 28.7.1937, roč. 25, č. 193, s. 2.

netvoří pevný kádr stoupců nár. soc. strany, ale většinou jsou politicky bezpátevní, nejasní a často dokonce reakční.“³⁴⁴

Neochota spolupracovat, tu si zase list pro změnu bere na mušku při kritice komunistů. Jako příklad je jim ukazován španělský bojový zápal, který donutil hodit za hlavu všechny rozeprě a sjednotil všechny, kteří chtějí bojovat za republiku.

*„Při tom je třeba zvláště konstatovati, že jsou to dělníci, kteří, vycítivše nebezpečí hrozící republice, odložili všechno stranictví a svorně – socialista vedle komunisty a anarchisty – chápou se zbraní a hájí republiku. Tento krásný příklad měl by býti následován také jinde, a to nejen ve chvíli krajního nebezpečí, ale i v době, kdy se nebezpečí připravuje. Povšimnou si toho naši gottwaldovci?“*³⁴⁵

Odsuzujícímu komentáři v souvislosti s postojem k válce neunikl ani pravicový Venkov a jeho sympatie s povstalci. *„U nás agrární >>Venkov<< sympatisuje vřele s těmi katolíky, kteří >>zachraňují<< vlast a náboženství s pomocí mohamedánských Marokánců.*“³⁴⁶

V březnu roku 1937 seznamuje list své čtenáře s československou delegací, která pobývala téměř tři týdny ve Španělsku a která podává *„spravedlivé posouzení skutečných poměrů“*³⁴⁷. *„Byla to hrůza, která nás objala při spatření bestiality, s jakou fašističtí generálové ničí španělskou zemi.*“³⁴⁸

Vůdce skupiny sociálně demokratický poslanec František Němec dokonce poskytl Právu lidu rozhovor, ve kterém mimo jiné ostře odsuzuje tisk. *„..., špinavým perem dělají ze statečných španělských žen prostitutky,...*“³⁴⁹ Ve své kritice upozorňuje také na fakt, že mnozí novináři neznají španělské poměry a přesto si dovoluují činit závěry.

„Zatímco si české měšťanstvo a sedláci počínají ve svém tisku takto hystericky, zmateně, neznajíce a nepoznávající Španělska, ale tím více je pomlouvající novinářskými útoky a jedinou pamfletickou, zavile urážlivou brožurkou, na kterou se u nás zmohli, vychází zásluhou demokratického tábora plno dobrých informativních knih o Španělsku, o příčinách jeho nynější války a stavu na frontách i v zázemí.“³⁵⁰

Němec při rozhovoru neváhal omlouvat současné počínání vládních sil tím, co museli Španěle skutečně nebo domněle vytrpět v minulosti.

³⁴⁴ Španělsko a „Večerní České slovo“. In Večerník Práva lidu, 28.7.1937, roč. 25, č. 193, s. 2.

³⁴⁵ Dělnictvo v jednom šiku na obranu republiky. In Večerník Práva lidu, 23.7.1936, roč. 24, č. 170, s. 1.

³⁴⁶ Španělští katolíci rozdvojeni. In Večerník Práva lidu, 5.11.1936, roč. 24, č. 257, s. 1.

³⁴⁷ Navštívili jsme Španělsko. In Večerník Práva lidu, 31.3.1937, roč. 25, č. 75, s. 1.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 1.

³⁴⁹ Lži a pravdy o Španělsku. In Práva lidu, 18.4.1937, roč. 46, č. 92, s. 4.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 4.

„V reakčním tisku píše se také o zvěrstvech, prováděných prý stoupenci legální vlády, vládním vojskem a dělnickou milicí, jež byla ozbrojena vládou. Republikáni španělští jsou líčeni jako banda lupičů a lhářů, které je cizí všechno lidské a která se skládá z bestíí v lidské podobě. Ani slova však při tom o martyriu, které bylo španělskému lidu údělem za diktatury gen. Primo de Rivery do roku 1932!“³⁵¹

Sociálnědemokratické Právo lidu se vrhlo do španělské občanské války přímo střemhlav. Po krátkém zaváhání, kdy hodnotilo své zdroje a přemýšlelo o jejich objektivitě, se brzy s takovými pochybnostmi rozloučilo. A plně využívalo dostupných pramenů, ať již to byly agenturní informace či příspěvky ze zahraničních periodik k přesvědčování o svém názoru. Jaký byl tento názor? Optika pohledu, kterou deník nabízel, byla nepochybně černobílá. Var, do kterého se Španělsko dostalo, by mohl mít fatální následky.

„Boj o republiku ve Španělsku vzrůstá. Jsou to opravdové osudové chvíle Španělska. Španělský lid, který se již jednou vyrval ze drápů monarchistické diktatury, nechce do nich pochopitelně znovu upadnout. Poslední volby ve Španělsku ukázaly, že lid si přeje republiku a demokracii a že si nepřeje návrat diktátorského režimu.“³⁵²

Postoj Práva lidu ke španělské občanské válce byl tedy zcela zřejmý. Svými informacemi jasně deklaroval na čí straně stojí. List projevoval své sympatie vládní straně a byl v opozici vůči povstalcům. *„Zprávy nutno hodnotit jako výrazně levicově orientované. Soudě podle jiných periodik, nebyly zprávy vždy objektivní...“³⁵³* Noviny vždy upozorňovaly na sebemenší úspěch vládní strany, kdežto vítězství povstalců, pokud o nich vůbec informovaly, považovaly za naprosto bezvýznamné. Větší prostor otevřely povstalcům pouze v případě, kdy bylo potřeba seznámit čtenáře s odpornými skutky, kterých jsou schopní a se zkárou, kterou za sebou zanechávají. *„Byla to hrůza, která nás objala při spatření bestiality, s jakou fašističtí generálové ničí španělskou zemi.“³⁵⁴* Pokud byl představen podobný náznak brutality na vládní straně, byl náležitě omluven jako exces, o jehož nutnosti není pochyb.

Postoj mezinárodní politické scény sleduje list velmi bedlivě. V konfliktu spatřuje hlavně pokus fašistických států nakazit svou ideologií i jihozápadní kout Evropy. *„Na španělské půdě se pokusily fašistické státy o důkaz všemohoucnosti svého dynamismu a současně o získání Španělska jako cenného opěrného bodu evropského fašismu...“³⁵⁵* Postoj neutrality, kterou zaujaly některé Evropské státy ke španělské otázce, nehodnotí příliš

³⁵¹ *Oč jde dnes ve Španělsku?* In Večerník Práva lidu, 1.8.1936, roč. 24, č. 178, s. 1.

³⁵² *Osudové chvíle Španělska.* In Večerník Práva lidu, 22.7.1936, roč. 24, č. 169, s. 1.

³⁵³ REJNUŠOVÁ, Marie, *Občanská válka ve Španělsku 1936-1939 v českém tisku*, Brno, FF MU, 1990, s. 69.

³⁵⁴ *Navštívili jsme Španělsko.* In Večerník Práva lidu, 31.3.1937, roč. 25, č. 75, s. 1.

³⁵⁵ VANĚK, Jan. *Rok války ve Španělsku.* In Právo lidu, 18.7.1937, roč. 46, č. 133, s. 1.

kladně, neboť válečné vzplanutí neomezuje pouze na jeden stát, ale vidí v něm nebezpečí pro celou Evropu. Z tohoto postoje logicky vyplývají apely listu na pomoc demokratickému Španělsku a kritiky, kterými nešetří noviny, jež tyto akce solidarity kritizují.

2.2.5 Rudé právo

Roku 1920 byl v Praze založen deník Rudé právo, který se stal ústředním orgánem Komunistické strany Československa. V roce 1938 bylo vydávání deníku úředně zastaveno, poté vycházel v ilegality a jeho vydávání bylo obnoveno v květnu 1945.

„Od počátku byl šéfredaktorem listu Bohumír Šmeral, redakční práci však řídil Ivan Olbracht. V roce 1936 se šéfredaktorem stal Jan Šverma, který už dříve do listu přispíval. Spolu s ním byl přispěvatelem listu např. i Klement Gottwald či Julius Fučík.“³⁵⁶

Noviny měly své denní a večerní vydání. To však bylo samostatným listem s vlastním šéfredaktorem. Rudé Právo, jako deník extrémně levicově orientovaný, si nenechalo ujít takovou mediální kauzu, jakou bylo možné vytvořit ze španělské občanské války. Pro své informace vycházel deník z podkladů, které přinášely jak agentury³⁵⁷, tak i zahraniční tisk³⁵⁸, přičemž jeho výběr je zajímavý, neboť se neopíral o největší a neznámější zahraniční seriály, ze kterých čerpala ostatní československá periodika. Mnohdy byly informace, které noviny přinášely, v tak ostrém rozporu s tím, jak informovala ostatní periodika, že se s jistou mírou nadsázky dá říct, že kauzu tvořily na čistém papíře. Přesto ne všechny noviny postupovaly v zájmu o problematiku na Pyrenejském poloostrově tak velkoryse jako právě Rudé právo, které do válkou stíženého Španělska poslalo svého reportéra. Byl to Václav Sinkule, který pravidelně podával přehledy dění ve Španělsku. *„Je však nepochybné, že republikánská armáda je početně silnější. Má více mužů – a to je vše. Technické vybavení obou armád je tak rozdílné, že srovnání je prostě zdrcující.“³⁵⁹*

Mezi další autory, kteří se na stánkách komunistického deníku zaobírali situací ve Španělsku, patřil mimo jiné Michal Kolcov, Zdeněk Nejedlý, Ivan Sekanina atd.

³⁵⁶ SIROGINOVÁ, Magda. *Prezidentské volby 1935 optikou dobových tištěných médií*. Brno, FF MU, 2008, s. 35.

³⁵⁷ Nejvíce Rudé právo využívalo informací z agentur ČTK a Havas.

³⁵⁸ List uváděl informace i ze zahraničních periodik, např. Daily Express, El Syndicaliste, Figaro, Heraldo de Madrid, Informaciones, L'Humanité, Manchester Guardian, Mundo Obrero, News Statesman, Populaire, Pravda atd.

³⁵⁹ SINKULE, Václav. *6 neděl na frontách občanské války*. In Rudé právo, 1. 11.1936, č. 254, s. 6.

Jako řádný stranický list dávalo Rudé právo často na svých stránkách prostor projevům svého lídra Klementa Gottwalda. Citovalo i několik jeho projevů na téma španělské občanské války, které nezapomnělo prokládat informacemi o tom, jak emotivně jeho slova posluchači přijali. Z řeči Klementa Gottwalda uveřejněné na stránkách listu v srpnu 1936:

„Vy hrdinní borci tam za Pyrenejemi – jsme s vámi! Vaše věc je naší věcí! Žeňte a drťte vaše odvěké nepřátele a mučitele, očistěte svou krásnou zemi od tohoto nečistého zvrhlého hmyzu, vybojujte svobodné, mocné a šťastné Španělsko! (Nadšený potlesk)“ „...„Španělským pučistům a jejich mezinárodním pomocníkům – zmar! Španělskému lidu, španělské demokratické republice – zdar! (Potlesk a volání.)“³⁶⁰

Články listu o španělské občanské válce se nevyhnuly zásahům cenzury a občas se na jeho stránkách neobjevují celé pasáže. Místo textu na čtenáře civí ohromný bílý prostor, který ovšem sám o sobě má také vypovídací hodnotu, neboť otevírá dveře pro hru spekulací. Co asi bylo důvodem cenzorova zásahu?

Komunistický deník využíval i zhusta možností, které mu nabízela moderní fotografie. Na mysl svých čtenářů tak působil nejen údernými slovy, ale i bohatou obrazovou dokumentací války, která znázorňovala velice realisticky hrůzy španělských bojů. K nejpůsobivějším patří série fotografií ukrytá za titulkem *„Krev dětí volá vás do boje proti fašismu!“*³⁶¹. Pod tímto názvem se skrývaly tři děsivé fotografie rozstřílených dětských obličejů, které nemohly nechat nikoho netečným.

Zápal pro dění ve Španělsku se u Rudého práva objevil již v předvečer povstání. Noviny zpočátku věnovaly situaci ve Španělsku celé titulní strany, později tento zájem ustupuje před palčivější domácí tematikou do pozadí a tak se španělský problém propadá někdy až na zadní stránky novin, nicméně referováno je o něm stále stejně plamenně.

Už od prvních dnů bojů má Rudé právo naprosto jasno. Nepochybuje o vývoji války, nepřipouští, že by mohla skončit jinak. Povstalci budou zatlačeni a vláda zvítězí. Neváhá ani čtenáře zmást informacemi o tom, že se tak již stalo.

„Španělský lid rozdrtil dobrodružný puč spojené španělské reakce a zasazuje právě poslední rány té fašisticko-monarchistické hydře, která zvedla své hlavy zároveň na několika místech. Musilo to tak dopadnout jako všude, kde proti fašismu stojí a bude stát ozbrojená jednota lidu. Jen to mohlo zachránit Španělsko od krvavé reakce a nových strašných zmatků, jen to mohlo obnovit ve Španělsku klid a pořádek, když už se levicová vláda přes naléhání komunistů, dopustila té chyby, že se k fašistickým organizacím i k fašistickým živlům v armádě

³⁶⁰ Španělsko a ČSR. In Rudé právo, 15.8.1936, č. 190, s. 1.

³⁶¹ Krev dětí volá vás do boje proti fašismu! In Rudé právo, 11.11.1936, č. 262, s. 1.

a ve státním aparátě chovala s neoprávněnou blahovůlí a nerozehnal je dříve, než se mohly odhodlat k činu.“³⁶²

Víc než oslava španělské vládní strany a jejího (domnělého) vítězství, vystupuje ze slov v článku varování pro všechny, kteří „nedbají rad“ komunistické strany. Tentokrát se levicová vláda přes naléhání komunistů nevypořádala s fašistickým živlem včas ve Španělsku, ale jak by to dopadlo v Československu? Noviny se tak v podstatě nijak neliší od těch, které na svých stránkách v závoji španělské občanské války halily domácí problémy.

Ač zpočátku konfliktu noviny neustále předkládaly zvěsti o tom, že je již rozhodnuto, nebo že zakrátko bude, a povstalci budou poraženi, se skutečným vývojem situace na španělských bojištích tento tón utichá.

Ve svém hodnocení situace na Pyrenejském poloostrově a informování o ní se deník nechová nezaujatě. Dokonce se ani nenamáhá o jakékoli pokusy být objektivní. Nestranný přístup tedy rozhodně není jeho pracovní metodou. Naopak, používá vyloženě agitačního tónu, přičemž je jasně dáno, kdo jsou ti zlí a kdo ti dobří. Noviny dokonce zpochybňují všechna ostatní média a zahraniční agentury a obviňují je z předpojatosti a sympatií s povstalci. *„Velké zahraniční agentury vydávají zprávy zřejmě tendenční, projevující jisté sympatie s pučisty.*“³⁶³

Rudé právo by nemohlo snad ani být komunistickým listem, kdyby si v konfliktu nevšimalo svých španělských kolegů. V očích listu jsou komunisté ve Španělsku často vyzdvihováni a chváleni jako pevný bod ve válečném chaosu. *„Komunisté jsou nejspolehlivější silou Lidové fronty, jsou páteří protifašistického boje, jsou nejpevnější oporou španělské republiky v tomto krvavém zápase s reakcí.*“³⁶⁴

Deník stojí na straně španělského lidu, který pod taktovkou komunistů bojuje proti povstaleckým agresorům. *„Španělský lid stojí pevně za republikou, ...“*...*„A všude v čele tohoto hrdinského zápasu, jako jeho organisátoři, stojí komunisté.*“³⁶⁵

Také proto, že podle Rudého práva jsou komunisté hlavní silou bojů, nemohli autoři článků váhat v soudech, kdo nakonec vzejde z bojů jako vítěz. List nenechal nikoho na pochybách o svém pevné přesvědčení, že povstalci budou poraženi. Přesto se údernost jeho slov poměrně rychle vytrácí. Tak např. zatímco 22. července 1936 už *„reakce dostává*

³⁶² *Pučisté a panikáři.* In Rudé právo, 22.7.1936, č. 169, s. 1.

³⁶³ *Sovětský dar Madridu.* In Rudé právo, 19.7.1936, č. 167, s. 1.

³⁶⁴ *12 španělských „Potěmkínů“.* In Rudé právo, 23.7.1936, č. 170, s. 1.

³⁶⁵ *Tamtéž,* s. 1.

*poslední rány*³⁶⁶, o týden později už si tím není tak jistý a píše jen o své víře ve vítězství napadené strany. „*Jsmo přesvědčeni, že španělští bratři zvítězí.*“³⁶⁷

Na svých stránkách vychvaluje kvality vládních oddílů a milic, kteří sice nemají tak silné technické zázemí, ale oplývají takovým zanícením a vírou pro svůj boj, že nepochybně zvítězí. „*Pučisté měli nespornou technickou převahu. Ale na druhé straně bylo nesmírné nadšení a nezměrná obětavost obhájců zájmu lidu.*“³⁶⁸ O přednostech složek vládního vojska se mimo jiné dozvídáme: „*Duch dělnické milice a vládních oddílů je skvělý, Lidová fronta je pevná, jednomyslná a disciplinovaná.*“³⁶⁹

Na rozdíl od nadšení pro vládní stranu, podléhají povstalci na stránkách novin zcela zdrcující kritice. K jejich označování používá list silně expresivních výrazů, které mají jednoznačně negativní nádech. Čtenář komunistického deníku se pak o nich může dočíst, že jsou to „*katové lidu, černá zrada národa, reakční elementy a španělští pučisté*“³⁷⁰. Jindy v nich spatřuje „*fašistické rozvratníky*“³⁷¹ a v jejich čele stojí „*mordýř španělského lidu, pirát našeho století a věrný žoldněř Třetí říše*“³⁷², takovými výrazy totiž Rudé právo častuje samotného Franca.

Obraz povstalce na stránkách novin osciluje od hrůzy nahánějícího žoldáka, schopného naprosto bestiálních činů až po naprosto neschopného opilce. „*Fašista je šílený a mimo to ještě pijan.*“³⁷³ Přívrženci Franca jsou jen „*vrahové kultury a národa pod nacionálními vlajkami*“³⁷⁴.

Jindy list na svých stránkách alarmuje čtenáře a představuje jim povstalce jako pámbíčkáře, kteří se pro nezdary v bojích vrhli na výrobu religiózních inscenací, jež mají zahrát na náboženskou strunu u zbožných Španělů.

„*Pučisté v nedostatku úspěchů na bojištích věnují se vyrábění zázraků. V saragorské kathedrále byla prý za slavnou sochou Panny Marie nalezena bomba. Položili prý ji tam anarchisté. Ale bomba byla nalezena v pravém okamžiku, v poslední chvíli před explosí. Zřejmě ten, kdo ji tam položil, věděl kdy jí má nalézt. Pučisté ovšem mluví o zázraku a organizují děkovná procesí k soše Panny Marie.*“³⁷⁵

³⁶⁶ *Krev dětí volá vás do boje proti fašismu!* In Rudé právo, 11.11.1936, č. 262, s. 1.

³⁶⁷ *Španělský lid zvítězí!* In Rudé právo, 31.7.1936, č. 177, s. 3.

³⁶⁸ *Lidová milice vítězně postupuje.* In Rudé právo, 26.7.1936, č. 173, s. 1.

³⁶⁹ *V patnáctý den bojů španělského dělnictva nová ofensiva proti pučistům.* In Rudé právo, 2.8.1936, č. 179, s.1.

³⁷⁰ *Na soud celé civilizace s fašistickými pučisty.* In Rudé právo, 31.7.1936, č. 177, s. 1.

³⁷¹ *Španělský lid žádá rozhodný útok!* In Rudé právo, 13.8.1936, č. 188, s. 1.

³⁷² *Kdyby tu generál Franco rozhodoval....* In Rudé právo, 23.12.1936, č. 298, s. 3.

³⁷³ *Uprostřed bitevní vřavy pracuje španělský rolník.* In Rudé právo, 6.9.1936, č. 208, s. 6.

³⁷⁴ *Největší španělský básník Garcia Lorca zavražděn španělskými fašisty.* In Rudé právo, 22.9.1936, č. 221, s. 4.

³⁷⁵ *Pučisté vyrábějí >>zázraky<<.* In Rudé právo, 5.8.1936, č. 181, s.3.

Neslavně pak v deníku vyznívá i bojová morálka povstalců. Povstalecký voják je listem nastíněn jako potencionální zběh, neboť jeho odhodlanost k boji je nízká, a to dokonce tak, že musí být násilím přinucen k válčení.

„V posledních dnech desertovalo na francouzské území mnoho povstaleckých vojáků. Vyprávějí, že důstojníci tak málo věří mužstvu, že se pochoduje v takovém pořádku: V čele musí jít vojáci, za nimi fašističtí dobrovolníci; konec oddílu tvoří důstojníci s odjištěnými revolvéry v rukou. Každého vojáka o němž se domnívají, že chce uprchnout, ihned zastřelí, aby zastrášili ostatní. Desertéři dále potvrzují, že zajatí milicionáři jsou vesměs odstřelováni.“³⁷⁶

Rudé právo používá často ve spojení s povstalcí slovo podlost. *„Podlí a zvrhlí jsou fašističtí letci, podlí a zvrhlí tak jako všichni fašisté, jako celý fašismus.“³⁷⁷* Nečestné je dle listu i to, že povstalci nedokáží přiznat neúspěch a místo toho přesvědčují svět, že jde vlastně o taktiku a promyšlený tah.

„Povstalci se vymlouvají, že jejich vojska potřebují odpočinek a hlásí, že podniknou rozhodující útok na Madrid až koncem listopadu. Je jasné, že pučistům, po krachu dosavadní ofensivy, nejde o odpočinek, ale o vojenské posily z Německa a Itálie.“³⁷⁸

I na tomto místě je pro noviny o vítězi rozhodnuto, i když tomu faktický vývoj boje nenaznačujeme. Ale je to linka, které se pisatelé v Rudém právu drželi. *„Třebaže boje ve Španělsku se ještě protáhnou, je možno říci, že je již rozhodnut.“³⁷⁹*

Jasně stanovisko zaujaly noviny také k oficiálnímu postoji československé vlády ve španělské otázce, tedy k jejímu neutrálnímu přístupu. Kategoricky s tímto přístupem nesouhlasí a mnohokrát zdůrazňují proč. V této politice vidí blokování španělské vládní strany, kdežto povstalci mají dveře ke svým zahraničním podporovatelům stále otevřeny. *„... politika neutrality. Je to politika, která neprávem blokuje legální vládu, nezabraňuje však tomu, aby fašistická armáda byla zásobena vším,“³⁸⁰*

Postoj kabinetu chápe list jako příliš měkký a naprosto nevhodný pro budoucnost státu. *„Neutrální stanovisko k španělským událostem ze strany Československa jest sebevražedným slaboštvím.“³⁸¹*

Z výroku listu o tom, že podporovatelé povstalců svými aktivitami definitivně dali vale neutralitě, se zdá, jako by byl ochoten tolerovat ji, ale pouze takovou, která by byla

³⁷⁶ Strach z vlastních vojáků. In Rudé právo, 27.8.1936, č. 199, s. 1.

³⁷⁷ Za porážku u Teruelu mstí se vražděním dětí. In Rudé právo, 21.1.1938, č. 17, s.1.

³⁷⁸ Z Madridu. In Rudé právo, 15. 10.1936, č. 240, s. 1.

³⁷⁹ Lidová milice vítězně postupuje. In Rudé právo, 26.7.1936, č. 173, s. 1.

³⁸⁰ Na frontě u Toleda. In Rudé právo, 11. 10.1936, č. 237, s. 6.

³⁸¹ Proti fašistické intervenci! In Rudé právo, 4. 10.1936, č. 231, s. 1.

všemi striktně dodržována. „*Neutralita, ..., je mrtva. Byla zabita fašistickými státy. Bez ohromné pomoci německého fašismu by dnes situace vypadala zcela jinak...*“³⁸² Avšak vzhledem k faktu, kdo stojí na druhé straně barikády, noviny samy aktivně vyzývají k činnostem na podporu vládního Španělska a tím opět důrazně odmítají nestranný postoj a znovu za něj kritizují československou politickou reprezentaci. „*Co zabrání Hitlerovi přejít do další ofensivy, k dalším válečným provokacím, nebude-li dnes přeražen jeho krvavý dráp, natažený do Španělska? Vláda patrně nechce vidět, schovává hlavu do písku.*“³⁸³

S poukazem na hrozící rozšíření fašismu v Evropě Rudé právo apeluje na své čtenáře, aby nebyli nečinní, vždyť jde i o jejich životy.

„*Fašisté, kteří chtějí dobýt španělsko pro svou diktaturu, ohrožují nejen španělskou demokracii, ale také mír celé Evropy.*“ „...„*A znovu opakujeme: my se nesmíme jen dívat, my mu nemůžeme být jen vděční, my mu musíme pomáhat, neboť toho nepřítel, kterého on nyní bije, máme i my přímo v zemi, přímo před svýma očima.*“³⁸⁴

Výzvy, které upozorňují na fašistické nebezpečí a které se obracejí přímo na svědomí čtenářů, se v komunistickém listu stále opakují. „*Ve Španělsku se rozhoduje o osudu pracujících celé Evropy, celého světa.*“ „...„*Ale je také naší povinností, abychom pomohli španělskému lidu zvítězit.*“³⁸⁵

Redundantní charakter mají i provolání, vybízející k projevům nesouhlasu s politikou nezasahování. „*Protestujte proti blokádě legální španělské vlády a žádejte plnou volnost pro opatření všech prostředků k obraně pro španělský lid! Vybojujte zbraně pro Madrid!*“³⁸⁶

Důvodem negativního postoje listu proti neutralitě ve španělské otázce je ohrožení demokracie a svobody v podobě Lidové fronty.

„*Už nemůže být nikdo, kdo by neviděl, že španělské boje se týkají přímo také nás. Týkají se nás proto, že to je boj obrovské demokratické většiny proti puči fašistů, týkají se nás také proto, že to je boj o mír, boj lidové fronty míru proti fašistické frontě války.*“³⁸⁷

Rudé právo ve svém vnímání neomezilo občanskou válku ve Španělsku pouze na lokální konflikt, který nepřekročí Pyreneje, naopak vzdálený zápas vidělo jako palčivou otázku života a smrti samotného Československa. „...„*že porážka španělského lidu by otevřela vrata Hitlerovským útočným kolonám proti republice Československé.*“³⁸⁸

³⁸² *Zbraně Madridu!* In Rudé právo, 30.9.1936, č. 228, s. 1.

³⁸³ *Nejvyšší příkaz dne.* In Rudé právo, 19. 11.1936, č. 269, s. 1.

³⁸⁴ *Proti reakci.* In Rudé právo, 23.7.1936, č. 170, s. 1.

³⁸⁵ *Solidaritě se španělským lidem.* In Rudé právo, 31.7.1936, č. 177, s. 2.

³⁸⁶ *Proti fašistické intervenci!* In Rudé právo, 4. 10.1936, č. 231, s. 1.

³⁸⁷ *Proti reakci.* In Rudé právo, 23.7.1936, č. 170, s. 1.

³⁸⁸ *Nejvyšší příkaz dne.* In Rudé právo, 19. 11.1936, č. 269, s. 1.

Z tohoto důvodu je pochopitelné, že stránky listu hýřily nepřeborným množstvím apelů na podporu a pomoc vládnímu Španělsku. „Nestačí jen projevovat sympatie, nestačí jen prohlašovat své přátelství ke španělskému lidu, nestačí sebe krásnější slova o příchylnosti k míru a demokracii. Tady je nutno jednat, tady je bezpodmínečně třeba činit.“³⁸⁹

Sílicí tón této agitace o fašistickém nebezpečí brzy přiblížil vzdálené Španělsko natolik, až bylo čtenáři Rudého práva zcela jasné, „že se u Madridu bojuje o osud Prahy“.³⁹⁰

V souvislosti s touto optikou, která zkrátila vzdálenost mezi jihozápadní a střední Evropou, komunistický list odsuzuje ty, kteří se kloní k povstalecké straně, jako osoby uvádějící v nebezpečí budoucnost vlastní republiky. „Kdo chce, aby ve Španělsku zvítězil Franco a Molla, ten zároveň pracuje k zesílení Hitlera a tím ohrožuje mír a existenci Československa.“³⁹¹

Od těchto postojů je pak již jen krůček k problematice dobrovolníků. Otázka interbrigadistů se pro Rudé právo stala bezpochyby silným tématem. Vždyť komunisté byli hlavními organizátory při jejich získávání a plánování jejich odjezdů. Vzhledem ke skutečnosti, že nábor dobrovolníků byl policií bedlivě sledován, nevystoupil list s jednoznačnou kampaní pro získávání mladých lidí do Španělska. Nicméně nesouhlasný postoj listu s vládní politikou neutrality, jeho provolání o ohrožení samotné československé demokracie a v neposlední řadě barvitě líčení hrůz a zmaru, za kterými stojí fašisté ve Španělsku, jistě silně zapůsobilo na nejednoho čtenáře.

„Nenechte se zastrašovat štvanicemi fašistů a reakce! Umlčte československé reakcionáře, kteří se těší, že po vítězství Franců budou moci potlačit demokracii v Československu a stejně krvavě rdousit svobodu lidu Československa!“³⁹²

Vzhledem k faktu, že dobrovolníci svou účastí v zahraniční armádě porušovali platné československé zákony, nemohl komunistický tisk své náborové inzeráty veřejně. Omezil se tedy alespoň na propagaci solidárních akcí na pomoc vládnímu Španělsku. Apeloval na československé úřady, aby povolily dodávky zbraní španělské republice. Tento postoj je čitelný již ze samotných názvů článků deníku. Titulky typu: „Solidární akce pro španělský lid vyžaduje finanční prostředky. Posílejte dary“³⁹³, „Lid republiky žádá důrazně: >>Zbraně pro

³⁸⁹ *Plňte i vy svou povinnost!* In Rudé právo, 10. 10.1936, č. 232, s. 1.

³⁹⁰ *Pomoc španělskému lidu důvod k persekuci?* In Rudé právo, 21.4. 1937, č. 94, s.1.

³⁹¹ *Španělsko a ČSR.* In Rudé právo, 15.8.1936, č. 190, s. 1.

³⁹² *Proti fašistické intervenci!* In Rudé právo, 4. 10.1936, č. 231, s. 1.

³⁹³ *Solidární akce pro španělský lid vyžaduje finanční prostředky. Posílejte dary.* In Rudé právo, 3.10.1936, č. 230, s. 1.

Madrid! <<³⁹⁴, „*Pražské závody žádají: Zbraně Madridu!*“³⁹⁵, „*Povolte sbírky pro Španělsko!*“³⁹⁶, „*Vše pro španělský lid!*“³⁹⁷ už ani nepotřebují komentáře. Odpovědí na tyto výzvy, byly projevy účasti Čechoslováků se španělským lidem, které se hojně množily po celé republice. A v návaznosti na ně se deníku komunistů otevřel další prostor pro agitaci. Proto si jeho redaktoři nenechali ujít jakoukoli zmínku o projevech dobré vůle svých spoluobčanů a pravidelně o nich psali, což je patrné i z názvů článků: „*Velký projev solidarity se španělským lidem v Táboře*“³⁹⁸, „*Skutečtí kameníci pro Španělsko*“³⁹⁹, „*Lid v Československu na pomoc demokratickému Španělsku*“⁴⁰⁰ atd.

Více však Rudé právo oficiálně činit nemohlo. Tak se alespoň na svých stránkách vymezilo vůči krokům policie v otázce dobrovolníků.

„Celá tato kampaň při níž až dosud všichni zatčení museli býti pro nedostatek důkazů propuštěni, je zřejmým persekucním tažením reakce proti komunistické straně. Současně ale znamená ostrý zásah do práv všech demokratů a protifašistů.“ „...„*Musí býti učiněn konec reakčním kampaním a pronásledování protifašistů, která se kryje se záminkou >>verbířství<<.*“⁴⁰¹

List kritizoval postup policie proti dobrovolníkům a verbířům jako celek. Typické je, že tento krok vztahovalo Rudé právo na komunistickou stranu, jako boj proti ní, nejen jako boj proti porušování zákona. V mnoha člancích se pak list zabýval konkrétními případy, které souvisely s kroky policie ohledně náboru dobrovolníků.

*„Včera provedli tři četníci a 2 strážníci prohlídku v sekretariátě komunistické strany a v bytech několika dělníků. Ohlásili, že hledají doklady o >>verbování<< pro Španělsko. Prohlídky byly úplně bezvýsledné.“*⁴⁰²

Silná slova v člancích Rudého práva nevolala jen po odchodu „uvědomělých“ do Španělska, vybízela i k domácímu boji, který by měl za cíl změnu postoje vlády.

„A tu je věcí všech dělníků, kteří se nechtějí státi bezprávními otroky ve fašistickém režimu, věcí všech demokratů, kteří nechtějí, aby se hordy fašistických intervenčníků proháněly po naší zemi a vraždily a pálily, jako to dělají dnes ve Španělsku, tu je věcí všech

³⁹⁴ *Lid republiky žádá důrazně: >>Zbraně pro Madrid!<<.* In Rudé právo, 4. 11.1936, č. 256, s. 1.

³⁹⁵ *Pražské závody žádají: Zbraně Madridu!* In Rudé právo, 5. 11.1936, č. 257, s. 1.

³⁹⁶ *Povolte sbírky pro Španělsko!* In Rudé právo, 23.9.1936, č. 222, s. 3.

³⁹⁷ *Vše pro španělský lid!* In Rudé právo, 12. 11.1936, č. 263, s. 1.

³⁹⁸ *Velký projev solidarity se španělským lidem v Táboře.* In Rudé právo, 15.8.1936, č. 190, s. 2.

³⁹⁹ *Skutečtí kameníci pro Španělsko.* In Rudé právo, 28. 11.1936, č. 277, s. 3.

⁴⁰⁰ *Lid v Československu na pomoc demokratickému Španělsku.* In Rudé právo, 8.6.1937, č. 133, s.1.

⁴⁰¹ *Kdy už bude konec >>verbířských<< afér?* In Rudé právo, 9.3.1937, č. 58, s. 1

⁴⁰² *Zatýkání pro pomoc Španělsku.* In Rudé právo, 5.2.1937, č. 31, s. 1.

skutečných republikánů, aby rozpoutali obrovské masové hnutí, které by donutilo vládu ke zrušení dnešní blokády madridské vlády.“⁴⁰³

V situaci v jaké byla Československá vláda, vzhledem k tomu, k jakým mocnostem se tou dobou upínala, bylo nereálné, že by se kurz oficiální politiky změnil. Museli si toho být vědomi i komunisté, přesto neustávali v rozdmýchávání vášní mimo jiné i na stránkách Rudého práva.

„Oficiální evropská demokracie zradila boj španělského lidu. Ti, kteří dnes pláčí nad tím, že v Mezinárodní brigádě bojují i komunisté a dělníci z Československa, měli by se zamyslet i nad touto skutečností. Kolik statisíců lidských životů musil obětovat již španělský národ ve svém boji proti mezinárodní fašistické kontrarevoluci, ...“⁴⁰⁴

Komunisté na stránkách svého deníku nepřestávali agitovat za otevřenou podporu španělské vlády.

„Ruce pryč od Španělska! Z celého světa přicházejí zprávy o účinné solidaritě všech pracujících se španělskými hrdinnými bojovníky za svobodu. Postarejme se, aby se mezi těmito zprávami stále častěji a častěji ozývalo jméno Československa!“⁴⁰⁵

Nejen přímé výzvy k domácímu obyvatelstvu, list upozorňuje i na doklady o pomoci, která se dostává napadenému španělskému lidu z celého světa⁴⁰⁶. Akce solidarity a pomoci hýbou celými národy, např. Mongolsko⁴⁰⁷, Sovětský svaz⁴⁰⁸.

Politiku nevměšování kritizuje list i u ostatních zemí, např. v článku s názvem *„Dělníci zasílají do Španělska zbraně. Belgická policie zabavila pušky pro Madrid*“⁴⁰⁹. A logicky vyzdvihuje státy, které se k neutrálnímu postoji nezapojily. *„Madrid děkuje sovětskému lidu za neustálou pomoc – Moskva zdraví hrdinné obránce Madridu.*“⁴¹⁰

List také reflektuje mínění konkurenčních periodik v otázce dobrovolníků. Všímá si jejich postojů k dané otázce a kritizuje je, neboť informace, které poskytují, hodnotí Rudé právo jako pouhé *„špinění a pomlouvání*“⁴¹¹.

„Jestliže jedni chtěli poštvat veřejnost v ČSR proti španělské republice lžemi o >>rudém teroru<< a pomluvami o >>prostitutkách<<, jako označovali některé přední

⁴⁰³ *Plňte i vy svou povinnost!* In Rudé právo, 10. 10.1936, č. 232, s. 1.

⁴⁰⁴ *Čechoslováci ve Španělsku.* In Rudé právo, 12.2.1937, č. 37, s. 1.

⁴⁰⁵ *Na soud celé civilisace s fašistickými pučisty.* In Rudé právo, 31.7.1936, č. 177, s. 1.

⁴⁰⁶ *Na celém světě se organizuje pomoc španělským dělníkům.* In Rudé právo, 1.8.1936, č. 178, s.1.

⁴⁰⁷ *Mongolsko na pomoc Španělsku.* In Rudé právo, 22.9.1936, č. 221, s. 3.

⁴⁰⁸ *Sověťští pracující španělským: Pamatujte, že nejste sami!* In Rudé právo, 24.9.1936, č. 223, s. 3.

⁴⁰⁹ *Dělníci zasílají do Španělska zbraně. Belgická policie zabavila pušky pro Madrid.* In Rudé právo, 24.9.1936, č. 223, s. 3.

⁴¹⁰ *Mezi Madridem a Moskvou.* In Rudé právo, 23.4. 1937, č. 96. s. 3.

⁴¹¹ SINKULE, Václav. *Mezinárodní brigády.* In Rudé právo, 25.4.1937, č. 96. s.7.

*bojovnice španělského národa, pak jiní nízce psali o členech Mezinárodní brigády a dobrovolnících z Československa jako o lidech, kteří šli do Španělska dělat za peníze kariéru.*⁴¹²

V neposlední řadě nezapomíná deník i na poskytování prostoru samotným dobrovolníkům a otiskuje jejich dopisy, např. v příspěvku s názvem „*Naši ve Španělsku*“⁴¹³.

Nejen s problematikou dobrovolníků sleduje Rudé právo konkurenční seriály, ale všímá si postojů, jaké zaujala ostatní média ke španělské otázce. A osočuje český tisk ze lži.

„A podívejte se teď do českého tisku! Uvidíte ihned to podzemní spojení mezinárodní reakce, které se raduje z nových nadějí, protože její spojenci ve Španělsku si troufali ještě jednou zvednout hlavu. A uvidíte ihned, kdo je tady na jejich straně. Ani listy Stříbrného, ani listy agrární strany, které jsou v rukou nejkrajnější pravice, se nesnaží zakrýt, že drží oba své palce španělským kontrarevolucionářům. A i u Stříbrných i ve >>Večeru<< křičí o překot: >>Nešťastné Španělsko, v jakých zmatcích se zmítá! Takhle to dopadá, když se v zemi ujme vlády zbolševizovaná levice!<<“⁴¹⁴

Ve své kritice politických stran a jejich reprezentantů v postoji ke Španělsku se list nedíval pouze napravo, nýbrž se rozhlédl po celém politickém spektru a v hledáčku mu uvízla také levicově orientovaná sociální demokracie.

„Sociálnědemokratický sjezd přijal s nadšením delegátů pozdrav španělským dělníkům a demokratům, ujistil je svojí solidaritou. Souhlasíme jistě s tímto pozdravem, ale znovu se ptáme: jak to vypadá ve věcech španělských právě v Československu, které má přece existenční zájem na vítězství španělské demokracie, neboť Praha je mezinárodním fašismem ohrožována stejně jako Madrid? Všichni víme, že poměry vypadají tak, že československo nepodpořilo vystoupení Sovětského svazu ve prospěch Španělska, že u nás jsou zakazovány sbírky ve prospěch Španělska, že jsou pronásledováni dobrovolníci. A tyto nemožné a neslýchané poměry jsou sociálnědemokratickou stranou trpěny, neboť sociální demokracie stále odmítá jednotné vystoupení dělnictva, které by tomuto skandálu rázem udělalo konec.“⁴¹⁵

Sociální demokracii je na stránkách Rudého práva vytýkáno, že jako strana zastoupená ve vládě nezasahuje a nebrání trestání akcí ve prospěch vládního Španělska.

⁴¹² SINKULE, Václav. *Mezinárodní brigády*. In Rudé právo, 25.4.1937, č. 96, s.7.

⁴¹³ *Naši ve Španělsku*. In Rudé právo, 1.5.1937, č. 103, s.1.

⁴¹⁴ *Paliči*. In Rudé právo, 20.7.1936, č. 168, s. 1.

⁴¹⁵ *Na falešné koleji*. In Rudé právo, 19.5.1937, č. 116, s.1.

„...nejenom že se sami dosud nerozhodli pro širší pomocnou akci, ale jako účastníci vlády trpí, aby pomocné akce byly stíhány a potlačovány.“...„Ve všech nefašistických státech se konají pomocné akce pro republikánské Španělsko veřejně a svobodně. Jen v Československu, kde jsou ve vládě čtyři soc. dem. ministři, zatlačují vládní orgány pomocné akce do ilegality, jak je tomu v Německu, Itálii a Portugalsku. Za těchto poměrů ovšem drzost reakcionářů a fašistů stoupá.“⁴¹⁶

Komunistický tisk také jako jeden z mála reagoval na přítomnost španělských aristokratů v lázních Sedmihorky. V květnu 1937 sem byli evakuováni z budovy československého velvyslanectví v Madridu, kde jim poskytl útočiště chargé d'affaires Zdeněk Formánek.

„Krátce po zahájení ozbrojeného střetu Formánek částečně zkomplikoval diplomatické vztahy s republikánskou vládou, když v budově velvyslanectví poskytl asyl několika desítkám monarchistických odpůrců vlády Lidové fronty. Své rozhodnutí, které nekonzultoval s Prahou, odůvodnil tím, že se jednalo o záchranu osob, které se v minulosti angažovaly v československo-španělských kulturních a obchodních vztazích.“⁴¹⁷

Epizodní působení osob, které nesympatizovaly s vládou Lidové fronty, na československém území vyvolalo u Rudého práva silnou negativní reakci.

„Lázně Sedmihorky se okamžitě staly také dostaveníčkem národněsjednocené a >>vlastenecké << smetánky.“... „Tuhle drzou provokaci nelze trpět. Španělští fašisté musí zmizet nejen z lázní, ale i z Československa. A pracující lid neustane, dokud je nevyprovodí...“⁴¹⁸

Terčem kritiky se stal způsob života těchto osob v azylu.

„A tím větší pobouření zachvátilo veřejnost v Sedmihorkách a na Turnovsku, protože zde právě byla možnost nahlédnout do jejich fideleho káznivé života. Povstalci si zde skutečně žijí jakoby dosud seděli na svých španělských zámcích a velkostatech, týmž provokativním >>aristokratickým << způsobem španělských grandů. Jezdí si v automobilech po okolí a zvláště do Turnova, ale ovšem vůbec ne s nějakými turistickými úmysly, ale proto, aby mohli vytloukat kdejaký bar, opíjet se, vyhledávat dobrodružství a obtěžovat pak po cestě každou ženu, kterou potkají. Jednou si také zajeli až do Prahy a zde nakoupili spousty

⁴¹⁶ Zakázali i soc. dem. přednášku o Španělsku. In Rudé právo, 5.2.1937, č. 31, s. 2.

⁴¹⁷ NÁLEVKA, Vladimír. Československo-španělské vztahy v letech občanské války. In Dvacáté století. Ročenka Semináře nejnovějších dějin Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 2004, s. 88-88. ISBN 80-7308-094-X .

⁴¹⁸ Španělští povstalci v českých lázních. In Rudé právo, 14.5.1937, č. 113, s.1.

různého šatstva, pravděpodobně proto, aby se svým příznivcům a při dobrodružstvích po barech líbili.“⁴¹⁹

V neposlední řadě je zajímavé, že v souvislosti se Španělskou občanskou válkou se na stránkách Rudého práva objevuje i reflexe probíhajícího Moskevského procesu. A zcela v pod sovětskou taktovkou píše, že:

„Jasně bylo dokázáno, že Trocký, Zinověv, Kameněv a jejich banda stáli na druhé straně barikády, ve stejném táboře s těmi, kteří posílají povstaleckým generálům proti španělskému lidu letadla, pušky a granáty, s těmi, kteří provádějí kontrarevoluční intervenci ve Španělsku.“⁴²⁰

Lze konstatovat, že komunistický deník se na svých stránkách jasně vymezil vůči španělským událostem. Zdroje, ze kterých vycházel, přizpůsoboval zcela svým agitačním potřebám. A tak se na stránkách Rudého práva vynořil bestiální povstalec, masakrující bez rozmyslu vše kolem sebe a napojený na světové fašistické hnutí zla a hrdinný komunista, který vede španělský lid v boji proti této nebezpečné stvůře. Články vyzývají čtenáře k projevům solidarity se španělským obyvatelstvem a ostře odsuzují vše, co by tomuto konání bránilo. V centru kritiky se také ocitají ostatní periodika napříč celým politickým spektrem, ať za svůj příklon k povstalcům, či za své nicnedělání a alibistické postoje. Oficiální vládní postoj, proklamující neutralitu, je hodnocen také velmi negativně jako politika dvojí tváře, neboť nezasahování chápe deník jako otvírání dveří Hitlerovi.

„Vždyť i vláda Československa, která má existenční zájem na porážce hitlerovských žoldáků ve Španělsku, připojila se bez jediného projevu k úmluvě o neutralitě, trpí řádění fašistických pučistů na španělském vyslanectví v Praze, odmítla svolati parlament, nebo alespoň zahraniční výbor, mlčí k tomu, jak představitelé největší vládní strany se stali nadšenými propagátory pro věc generálů Moly a Franca. – pro věc Adolfa Hitlera.“⁴²¹

⁴¹⁹ *Celé Kladensko jednotně na pomoc Španělsku.* In Rudé právo, 15.6.1937, č. 139, s.1.

⁴²⁰ *Soudr. Dimitrov o procesu.* In Rudé právo, 27.8.1936, č. 199, s. 1.

⁴²¹ *Uprostřed bitevní vřavy pracuje španělský rolník.* In Rudé právo, 12.9.1936, č. 213, s. 1.

2.2.6 Pohled levicového tisku

Mnohé levicové tisky v počátku španělské občanské války rozprostřely stejné mimikry jako noviny pravicové. Za okázalé přikyvování vládnímu postoji nevměšování se schovala jejich skutečná sympatie k vládní straně ve Španělsku. Mnohdy stála ale za slovní podporou vlády Lidové fronty jen jejich sympatie s domácí levicovou scénou. Některé levicové noviny se totiž proti jakékoliv účasti ostře stavěly, i když později pomáhaly tvořit obraz československých dobrovolníků – hrdinů.

Opět i levicové noviny, stejně jako ty z pravého spektra, dávaly španělskému problému velký prostor. Informace čerpaly z agenturních zpráv, stejně jako od dopisovatelů. Dávaly také značný prostor přímým účastníkům, dobrovolníkům i lékařům. Jako viník celé situace byl líčen generál Franco, zatímco druhá strana byla popisována jako oběť, která se hrdinně vzdmula.

Vzhledem k tomu, jak se levice v Československu zapojila do aktivní pomoci Španělské republice, musely i levicové noviny opakovaně čelit útokům, že podporují činnost, která není slučitelná s postojem Československé republiky. Mnoho článků v levicovém tisku bylo často tištěnou obhajobou. Jednou hájily činnost komunistické strany, jindy Sovětského svazu. Obhajovaly odchody Čechoslováků do Španělska stejně jako válečné neúspěchy španělské vládní strany.

Jedním z často se opakujících témat článků bylo předkládání paralely mezi španělskou situací a mezi domácími problémy. Varování před vznikem přílišných vazeb Německa a Itálie, které se maskují podporou Španělska. Levicové noviny ale nebyly jednotné v tom, která strana by mohla v tomto domácím zápase přinést řešení. Jejich manévrovací prostor byl širší než u pravicových novin. Některé se stavěly vysloveně za komunistickou stranu. Jiné trvaly na demokracii v podobě socialistických stran nebo vlády Lidových front.

2.3 Postoje československého tisku

S trochou dovolené nadsázky je možné říct, že španělská občanská válka dala vzniknout, alespoň v prvním roce své existence, poměrně silné mediální válce československých novin. Bylo to kolbiště silných filosofických myšlenek, ostrých politických hesel, apelů na morálku, bezpečnost i selský rozum. Některá periodika byla navenek jednotná a bylo tak možné zhodnotit jejich postoj k válce. U jiných ale dostávaly prostor pro vyjádření svého názoru tak různorodé osobnosti, že je jen těžko, soudě dnešními měřítky, můžeme někam zařadit.

Kromě článků, které byly otiskovány především v počátku války a které neobsahovaly vlastně nic víc, než přetlumočenou zprávu ze zahraniční tiskové agentury, dostávalo se na stránkách novin velkého prostoru kritice názorů konkurenčních novin. K osočování docházelo z obou stran, proto neobsahovalo mnoho článků, které se zdánlivě zajímaly o Španělsko, žádné důležité nebo alespoň nové informace, ale jen ostrou reakci na slova toho kterého novináře.

Postoje novin ke španělské občanské válce se do značné míry shodovaly s tím, jaký měly vztah k domácí komunistické straně. Takže není možné říct, že by se noviny dělily jen do dvou táborů, ale jejich postoje vyplňovaly celou škálu od jasné proklamace podpory až po ostré odsouzení. Tak i ti, kteří ve svých článcích souhlasili se stranou generála Franca, nacházeli často motivy svého obdivu ve snaze kritizovat kroky komunistů.

3. ŠPANĚLSKÁ OBČANSKÁ VÁLKA OČIMA INTERBRIGADISTŮ

V čem spočívala dobrovolná účast československých mužů a žen na španělské občanské válce? Bylo to jejich politické přesvědčení, jak se snažila prosadit poválečná historiografie? Jistě u mnohých ano, ale! Někteří sice po návratu působili na důležitých státních a stranických místech. Na druhou stranu se jich řada stala posléze obětmi režimu, za který se bili. Ono ALE je proto doposud v české historiografii přehlíženo, a o důvodech účasti, o osudech dobrovolníků a jejich rodin se jen pozvolna rodí nové práce.

Téma interbrigadistů tak nebylo v českém tisku živé jen koncem třicátých let. Byli jakousi ozvěnou tehdejší doby i mnohem později, jak píše Jiří Nedvěd:

„Historický obraz československého dobrovolníka ve Španělsku tak prošel nevidaně krkolomným vývojem – českoslovenští interbrigadisté byli označováni za vojáky svobody, rudé žoldáky a vrahy, slavné hrdiny, demoralizované dobrodruhy, kosmopolity a trockisty, agenty Kominterny atp.“⁴²²

Zoufale protichůdný byl už samotný postoj československého tisku k zahraniční účasti dobrovolníků. Z pochopitelných důvodu především komunistický tisk líčil interbrigadisty takřka jako rozhodující sílu v boji. Vyzdvihoval jejich osobní statečnosti i strategický význam.

„Slova díků, napsaná v ohni velikého španělského boje, jsou a vždy zůstanou chloubou KSČ, chloubou revolučních dělníků Československa, kteří nejen slovem, ale i činy dokázali, že jsou skutečnými bojovníky proti fašistickému barbarství...“⁴²³

Naopak pravicová periodika se věnovala pouze očerňování a obviňování novodobých „verbířů“ z nejrůznějších zločinů.

„Čin našich komunistických agitátorů, kteří nedbají výstrah, je tím trestuhodnější, že verbují mladé muže do Španělska, ačkoliv je jim známo, že vývoj událostí ve Španělsku v poslední době je pro rudou vládu stále nepříznivější.“⁴²⁴

⁴²² NEDVĚD, Jiří. *Dobrovolníci svobody, trockističtí agenti nebo žoldáci Kominterny? (Interbrigadisté českýma očima)*. In České, slovenské a československé dějiny 20. století. 2. Sborník z mezinárodní konference mladých vědeckých pracovníků. Univerzita Hradec Králové, 7.-8. března 2007, Ústí nad Orlicí, Ofis 2007, s. 160-161. ISBN 978-80-86845-81-4.

⁴²³ *Pozdrav a dík Komunistické strany Španělska pracujícím v Československu*. In Rudé právo, 14. 2.1937, č. 39, s. 1.

⁴²⁴ *160 kandidátů smrti do Španělska*. In Polední list, 17. 2.1937, roč. 11, č. 48, s. 1.

Polarita mezi československou levicí a pravicí se v otázce dobrovolníků zesilovala. „Toto názorové rozdělení v následujících letech dále vyostřoval pro španělskou republiku neúspěšný průběh občanské války a rostoucí politická krize ve střední Evropě, s níž se situace ve Španělsku stále častěji porovnávala“⁴²⁵

Na stranu dobrovolníků se postavily i tiskoviny, které začaly vycházet až v souvislosti se španělskou krizí. Jako tiskový orgán Výboru pro pomoc demokratickém Španělsku začal vycházet i ilustrovaný časopis s názvem *Španělsko*. Na jeho stránkách se dostalo interbrigadistům značné podpory, stal se jejich fórem a platformou, na které se mohl realizovat československý verbální boj s fašismem.

„Mnozí litujeme, kamarádi, že tam nemůžeme být s vámi, ve vašich řadách, na barikádách cesty k jediné opravdově cenné a nezanikající slávě. Snažíme se aspoň doma pomáhat demokracii španělské i československé a věřte, že lépe v ohni boje se vám žije, nežli zde v moři nepochopení, urážek, štvání, zlomyslnosti, nelaskavosti a prázdnoty.“⁴²⁶

**Titulní stránka časopisu Španělsko
z prosince 1937⁴²⁷**

⁴²⁵ NEDVĚD, Jiří. *Dobrovolníci svobody, trockističtí agenti nebo žoldáci Kominterny? (Interbrigadisté českýma očima)*. In České, slovenské a československé dějiny 20. století. 2. Sborník z mezinárodní konference mladých vědeckých pracovníků. Univerzita Hradec Králové, 7.-8. března 2007, Ústí nad Orlicí, Ofis 2007, s. 161. ISBN 978-80-86845-81-4.

⁴²⁶ VOSKA, Václav Emanuel. *Naši dobrovolníci ve Španělsku*. In *Španělsko*, 1.8.1937, roč. 1, č. 4, s. 2.

⁴²⁷ *Španělsko*, 1.12.1937, roč. 1, č. 8, titulní strana.

3.1 Náborová činnost

Osobní účast československých občanů ve vojsku demokratického Španělska lze pokládat za nejangažovanější formu podpory ze strany naší tehdejší veřejnosti. I přes jistou organizovanost odchodu dobrovolníků je dnes jejich skutečný počet předmětem odborných diskusí.

„Počty československých interbrigadistů ve Španělsku jsou v různých zdrojích udávány odlišně. Podle zprávy kádrové komise Komunistické strany Španělska, kterou v Moskvě v roce 1940 zřejmě vypracoval někdejší politický sekretář kádrového oddělení interbrigád Jaroslav Hošek, přijelo do Španělska celkem 2171 československých dobrovolníků, z toho přinejmenším 1322 přímo z Československa“⁴²⁸

Vzhledem k oficiálnímu postoji Československa k situaci ve Španělsku se náborovým akcím nedostávalo úředního posvěcení. Tyto tajné akce byly v režii zejména Komunistické strany Československa ve spolupráci s dalšími evropskými komunisty.

Díky této rudé spolupráci se dobrovolníci dostali do Francie různými cestami. Nejčastější tranzitní zemí bylo Rakousko a Švýcarsko, dále Německo, Dánsko a Belgie.

„Z taktických důvodů se nepřiznal skutečný důvod odjezdu, ale často byl zdůvodňován návštěvou pařížské světové výstavy, sezonní prací ve francouzských dolech atd. Z Francie do Španělska přepravu dobrovolníků zajišťovala Komunistická strana Francie.“⁴²⁹

I když se k účasti ve španělské občanské válce odhodlali někteří dobrodruzi na vlastní pěst, odchod většiny dobrovolníků byl převážně pod komunistickou taktovkou.

Náborová činnost byla prvorepublikovou policií sledována, protože dobrovolníci porušovali svou účastí v cizí armádě platné zákony.

„Pochopitelně šlo o ilegální činnost v rozporu s §§6 a 40 branného zákona, zakazujícími nábor a vstup do armády cizího státu bez povolení vlády a především překračovala § 176 zákona na obranu republiky (trestní sazba od 6 měsíců až do 5 let vězení).“⁴³⁰

Zájemci o odchod na pomoc Španělské republice si nezákonnost svého počínání plně uvědomovali. Často v dopisech své blízké upozorňovali na to, ať se o jejich pobytu ve

⁴²⁸ MAJTENYI, David - RAJLICH, Jiří. *Legenda o republikánském leteckém esu Janu Ferákovi (1. část)*. In *Historie a Vojenství* 57, 2008, č. 1, s. 21.

⁴²⁹ PASÁK, Tomáš. *Český fašismus a kolaborace 1939-1945*. Praha, Práh 1999, s. 174. ISBN 80-7252-017-2.

⁴³⁰ MAJTENYI, David - RAJLICH, Jiří. *Legenda o republikánském leteckém esu Janu Ferákovi (1. část)*. In *Historie a Vojenství* 57, 2008, č. 1, s. 21.

Španělsku nikomu nesvěřují. Rozpor se zákonem je ale nedokázal zastavit. Svou matku v psaní varoval např. Josef Oberhel: „*Jedu za budoucnosti tak o mě neměj strach a buď chytrá moc nemluv.*“⁴³¹

Úřady se tuto činnost snažily nejen monitorovat, ale i perzekuovat. Výsledkem byla i řada zatčení. „*Dne 14.12. 1936 uskutečnila policie prohlídku v sekretariátu ÚV KSČ. V souvislosti se získáváním dobrovolníků byli zatčeni Rudolf Vetiška, komunistický senátor Karl Dresl a krajský tajemník KSČ v Hradci Králové Josef Tesla.*“⁴³²

Postup policie v otázce pronásledování komunistických organizátorů sledovala i média. „*Dne 14. 3. 1937 oznámilo Rudé právo, že bylo zatčeno policejními orgány 150 stranických funkcionářů, obviněných ze získávání dobrovolníků na pomoc demokratickému Španělsku.*“⁴³³

Pravicové noviny většinou nekritizovaly samotné účastníky, kteří byli de iure porušovateli zákona, ale odsuzovaly zejména komunistické verbířské akce. „*Čin našich komunistických agitátorů, kteří nedbají výstrah, je tím trestuhodnější, že verbují mladé muže do Španělska,...*“⁴³⁴

Komunistická strana se bránila policejním akcím tím, že mobilizovala veřejnost. Už na začátku roku 1937 zorganizovala řadu demonstrací, jejichž účastníci projevovali podporu zatčeným funkcionářům.

Nebyla to ale jen policie, která jevila zájem o odchody dobrovolníků. Přímo ze Španělska o dobrovolnících podávalo informace vládě ministerstvo zahraničí respektive vyslanec.

„*Podle toho co slyším na všech stranách, jest v Madridě v cizinecké brigádě daleko více Čechoslováků než jsem se původně domníval.*“⁴³⁵ Svě tvrzení znovu opakuje v hlášení ze začátku ledna roku 1937. „*O československých dobrovolnících ve vojsku t zv. Vládním mluví se v diplomatickém sboru v číslicích velmi vysokých.*“⁴³⁶

Obecně lze opět shrnout, že odchod dobrovolníků byl protizákonný. Přesto např. Vladimír Nálevka upozorňuje na skutečnost, že vzhledem k tlaku veřejnosti a neúspěšnosti politiky nevměšování, se změnil i přístup československé vlády, které přivírala oči nad výrazy solidarity se Španělskem.

⁴³¹ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 497, k. 13, dopis Josefa Oberhela z 27.10.1936.

⁴³² PASÁK, Tomáš. *Český fašismus a kolaborace 1939-1945*. Praha, Práh 1999, s.174. ISBN 80-7252-017-2.

⁴³³ Tamtéž, s.175.

⁴³⁴ *160 kandidátů smrti do Španělska*. In Polední list, 17. 2.1937, roč. 11, č. 48, s. 1.

⁴³⁵ AMZV, fond *Politické zprávy 1918-1977*. Politické zprávy 1936 St. Jean de Luz, PZ č. 1, Španělsko-Občanská válka- Čechoslováci, č.j. 276/36, 9.12. 1936, s. 1.

⁴³⁶ Tamtéž, č.j. 3/37, 4.1.1937, s. 2.

„Protesty levicové veřejnosti – spolu s poznáním faktické neúčinnosti politiky neintervence – však přispěly ke zmírnění tlaku vůči konkrétním formám podpory republikánského tábora.“⁴³⁷ „Tak čs. vláda nezasáhla proti vzniku a aktivitě „Výboru na pomoc demokratickému Španělsku“, tolerovala pořádání sbírek či solidárních podniků a dr. Edvard Beneš souhlasil i s odjezdem „Polního lazaretu Jana Amose Komenského“.“⁴³⁸

Tato na tehdejší dobu mimořádně dobře vybavená⁴³⁹ polní nemocnice, přišla Výbor na pomoc demokratickému Španělsku, který ji zakoupil ze svých sbírek, na půl milionu korun.⁴⁴⁰ Vedli ji lékaři, např. MUDr. Karel Holubec, kterého později vystřídal Bedřich Kisch⁴⁴¹.

„V roce 1937 vybavil Výbor pro pomoc demokratickému Španělsku polní nemocnici a obrátil se na mne, abych v této nemocnici převzal funkci vedoucího chirurga. Tehdy jsem této výzvě nemohl uposlechnout, jelikož má matka byla těžce nemocná, umírala a nechtěl jsem jí v posledních chvílích opustit. Teprve po jejím úmrtí, když se výbor opět na mne obrátil, abych se ujal funkce vedoucího lékaře v Komenského nemocnici, kde se dr. Holubec vzdával své funkce souhlasil jsme a 2. srpna 1937 jsem přes Brusel, Paříž, Toloun odletel do Valencie.“⁴⁴²

Fotografie bratří Kischů⁴⁴³

⁴³⁷ NÁLEVKA, Vladimír. *Československo-španělské vztahy v letech občanské války*. In Dvacáté století. Ročenka Semináře nejnovějších dějin Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 2004, s. 91-92. ISBN 80-7308-094-X .

⁴³⁸ Tamtéž, s. 88- 89.

⁴³⁹ Polní nemocnice měla svůj operační sál, lékárnu, rentgen, zubní ambulanci.

⁴⁴⁰ PASÁK, Tomáš. *Český fašismus a kolaborace 1939-1945*. Praha, Práh 1999, s.176. ISBN 80-7252-017-2.

⁴⁴¹ Bedřich Kisch (1894-1968) byl chirurg, který ve španělské občanské válce působil v polním lazaretu Jana Amose Komenského. Bratr známého spisovatele Egona Erwina Kische.

⁴⁴² VHA Praha, fond *Českoslovenští interbrigadisté*. č.i. 297, k. 7, Kisch Bedřich, životopis, nedatováno.

⁴⁴³ Tamtéž.

V tiskovinách pravicově orientovaných stran často zaznívá kritika náborů dobrovolníků s poukazem na to, že se nechají zlákat především nezaměstnaní a ti, kteří ve Španělsku hledají zdroj svých příjmů. Národní listy uvádějí: „*Zatím bylo možno z výsledků dosavadního vyšetřování zjistiti, že komunističtí agitátoři vyjednávali s nezaměstnanými vysloužilými vojáky z celého Písecka o vstup do vojenských řad španělských.*“⁴⁴⁴

Polední list v roce 1937 píše např.: „*V Teplicích – Šanově byli zatčeni dva muži, kteří byli v podezření, že verbují do Španěl nezaměstnané příslušníky komunistické strany,...*“ „*..., Oba jsou obvinění, že všemožnými prostředky lákali mnoho nezaměstnaných komunistů, aby šli bojovat do Španělska.*“⁴⁴⁵

Odchod do Španělska jako řešení problému s nezaměstnaností bezděky potvrzují i někteří účastníci ve svých dopisech. Antonín Kymlička sám zmiňuje své pocity z bezvýchodné situace v dopise z listopadu 1936. „*...nemusíte to nijak rozšiřovat, že jsem jel do Španělska, vždyť jsem Vám byl na obtíž – bez práce...*“⁴⁴⁶

Tyto názory se snažila vyvracet periodika příznivě nakloněná účasti Čechoslováků v boji. Např. na stránkách měsíčníku Španělsko je otištěn dopis dobrovolníka jehož jméno není uvedeno. Nabízí se tak otázka, jestli nešlo jen o propagandistický tah, pod heslem účel světí prostředky.

„*Je podivuhodné, co se všechno u vás píše v novinách!*“ „*..., Smrt jistě může přijít. Já ale šel dobrovolně, nenechal jsem se naverbovat, ani jsem nebyl bez zaměstnání.*“ „*..., Jsme rád, že jsem jel za španělsko bojovat, jsme hrdý na své kamarády, se kterými jsem bojoval. Padnu-li přijdou jiní, kteří budou pokračovat v započatém díle. Není to fráze, ale přesvědčení.*“⁴⁴⁷

⁴⁴⁴ *Verbování pro Španělsko v Písku.* In Národní listy, 3.1.1937, roč. 77, č. 3, s. 3.

⁴⁴⁵ *Verbují do Španělska v Teplicích.* In Polední list, 15.1.1937, roč. 11, č. 5, s. 2.

⁴⁴⁶ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 389, k. 10, dopis od Antonína Kymličky, listopad 1936.

⁴⁴⁷ *Je lépe padnout, než žít neplodným životem.* In Španělsko, 1.1.1938, roč. 1, č. 9, s. 5.

3.2 Motivace k odjezdu

„Tyto lidi přivedlo do Španělska převážně přirozené antifašistické cítění; byla to „zásluha“ komunistické propagandy v padesátých letech, že se vytvářela představa o komunistech jako o jediných bojujících při obraně republiky ve Španělsku. Ano, byli zde komunisté, ale naprostá většina interbrigadistů komunisty nebyla. Faktem zůstává, že se někteří v průběhu občanské války ve Španělsku komunisty stali.“⁴⁴⁸

Pro utváření veřejného mínění nebyla rozhodující osoba Franca, ale především fakt, kdo jej podporuje. Obava z nárůstu moci Itálie a zejména Německa se dotýkala Čechoslováku palčivěji než strach z vítězství povstalců ve Španělsku.

„Značná popularita, kterou si zápas republikánské vlády proti pučistům získal také v Československu, byla mj. dána i Frankovými spojenci. Levicové i demokratické strany se postavily za stanovisko, že události ve Španělsku nejsou jen vnitřní záležitostí Španělska samotného, ale že jde o akci evropských fašistických sil proti demokracii a míru.“⁴⁴⁹

Podobnou obavu vyjadřovali po zkušenostech z bojů i sami interbrigadisté. Antonín Honek ve svém dopise ze Španělska píše:

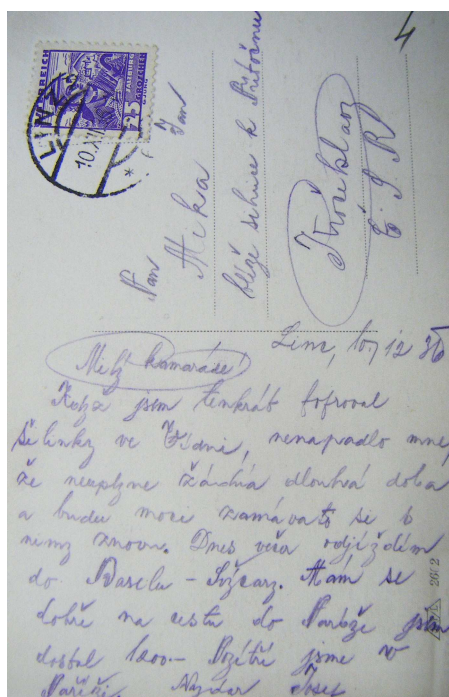
„Ptáš se, jak je možné, že Franco mohl tak dalece postoupiti? Ano postoupil a mi museli jsme ustoupiti. Ale ani to nás nezmáhá, já, i ti ostatní u baterie jsme stále stejní bojovníci proti fašismu. Franco mohl postoupiti díky čerstvé dodávce italských a německých vojáků. Ale kdyby to byli jen vojáci tak je poženeme odkud přišli. Ale s vojskem bylo posláno sta těžkých nových bombardáček, tanků, děl munice a všeho ostatního, jen aby Franco pomohl italskému fašismu k moci nad Španělskem, které by bylo ohromně bohatou zásobnicí surovin pro další vyrábění zbraní a tím příprava pro další válku.“⁴⁵⁰

⁴⁴⁸ PAVLÍČEK, Jaromír. *Španělská občanská válka (1936-1939)*, Ostrava, Scholaforum 1996, s. 21. ISBN 80-86058-16-6.

⁴⁴⁹ Tamtéž, s. 16.

⁴⁵⁰ VHA Praha, fond *Českoslovenští interbrigadisté*. č.i. 215, k. 5, dopis od Antonína Honeka, 7.4.1938.

Je možné, že některé dobrovolníky motivovala mimo jiné i jejich nelehká sociální situace, jiné však lákala i touha po dobrodružství, jak vyplývá z korespondence, např. z pohlednice zaslaná Josefem Bendou⁴⁵¹ zaměstnancům garáže ČSD v Kladně. „Srdečný pozdrav z dobrodružné cesty zasílá Josef. Dnes odjíždím na frontu.“⁴⁵²

Pohlednice zaslané Josefem Bendou⁴⁵³

Přes tato fakta nelze žádný z uvedených důvodů pokládat za hlavní. Za primární důvod je možné označit boj proti fašizující se společnosti. Španělsko bylo pro dobrovolníky ohništěm, které je nutné uhasit dřív, než plameny sežehnou i křehkou demokracii ve střední Evropě, což lze demonstrovat i ukázkou z dopisu Vladimíra Ráže zaslaného rodičům v únoru 1937.

„Děkuji za Váš milý dopis, který jsem jen náhodou obdržel a který mě mnoho nepotěšil neboť píšete že babička pláče ačkoliv by měla mít naopak radost, že její syn se čině zúčastní na osvobození od jha fašistického, který je horší než smrt. Bojovat proti takovému zvrstvu

⁴⁵¹ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 33, k. 1, pohlednice od Josefa Bendy, 12.12.1936.

⁴⁵² Tamtéž.

⁴⁵³ Tamtéž, 10.12.1936 a 8.3.1937

*může být jenom ctí a je veliká škoda, že všichni protifašisté nemohou na vlastní oči vidět co to fašismus je.*⁴⁵⁴

Ačkoli organizátorem odchodu byla zejména komunistická strana, není možné generalizovat ve stylu interbrigadista rovná se propagátor komunismu. Společným cílem všech bylo zašlapat fašismus, nikoliv vybudovat komunistické Španělsko. „*A říkám, jen co se vypořádáme s fašismem zde, ona jim přejde chuť, hrát si s demokr. v jiných zemích.*“⁴⁵⁵

*„Boj je i bude úporný, mi však jej vyhrajem. Kdyby tento boj neměl velikého mezinárodního významu tak bych sem nešel. Demokraté celého světa jsou na straně Demokratického Španělska.“*⁴⁵⁶

Dobrovolníci se tedy nerekrutovali jen z voličů komunistické strany, do Španělska odcházeli zkrátka antifašisté.

*„Přihlasila jsem se na vyzvu „Vyboru pro pomoc demokratickem Spanelsku“ jako osetrovatelka lazaretu J. a. Komenskeho, který mel odjeti do Spanelska. Kratce po přihlaseňi jsme odjeli s peynym presvedcenim pomahati demokratickemu spanelsku co mozna nejvice. Jsem clenem Socialnedemocraticke strany a pracovala jsem jako clen socialniho sboru magistratu hlavniho mesta Prahy. Muj muz jest statnim zamestnancem definitivnim, avsak nerozmyslela jsem se opustit pohodlny zivtot a odjeti do Spanelska pomoci tem, kteri trpi v boji za demokracii.“*⁴⁵⁷

Boj s fašismem povýšili mnozí na své poslání. Neváhají jej líčit jako svatou věc, takřka jako novodobou křížovou výpravu. „*A proto jsme sem přišli i mi, neb víme a věříme, že bojujeme za krásnou a svatou věc, za věc pokroku všeho lidstva.*“⁴⁵⁸

⁴⁵⁴ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 586, k. 15, dopis od Vladimíra Ráže, 6.2.1937.

⁴⁵⁵ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 389, k. 10, dopis od Antonína Kymličky, 22.1.1937.

⁴⁵⁶ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 590, k. 15, dopis od Václava Reňáka, 4.12.1937.

⁴⁵⁷ VESELSKÁ, Marie. *Vse pro demokraticke Spanelsko*. In AMI, 18.1.1938, č. 8, s. 8.

⁴⁵⁸ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 215, k. 5, dopis od Antonína Honeka, 7. 4. 1938.

3.3 Cesta do Španělska

Na náročnou cestu z Čech až na Pyrenejský poloostrov vzpomínají účastníci španělské občanské války ve svých dopisech, jako např. Václav Ráž, který působil ve Španělsku ve 13. brigádě.

„Po dlouhý cestě překážek dostal jsem se konečně až na místo kde budu přidělen k určité části, která pojede na frontu. Zde bude částečný výcvik, který každý potřebuje proto že sme většinu zapoměli a potom jsou zde jiné zbraně než u nás. Popsat cestu, kterou jsme prodělal, nemá pro Vás ceny, mohu Vám popsat jenom částečně. Když sem přijel do Prahy, věděli ta, že na hranicích Němec-Franc. všechny zadrželi, že jedou do Španělska, proto jsem jel přes Švýcarsy. Když sem přijel na hranice Švýcar. Francouskou tak už byli informováni a proto že nás bylo 7 tak nás taky zadrželi a dále nepustili. Museli jsme se spojit s lidmi kteří se vyznají a přešli jsme hranice na černo. Přes Francii jsme přešli lechce a dostali jsme se bez překážky až sem to je do [v dopise začerněno], kde proděláme částečný výcvik a už pojedem.“⁴⁵⁹

Z podobně silných dojmů z cesty do válečného Španělska se v dopisech vyznávají i další účastníci. Václav Reňák píše: *„Cesta byla velice zajímavá, měl jsem příležitost viděti různé země, města a národy. Až se sejdem, tak Ti o tom všem pívím.“⁴⁶⁰*

U některých nad dramatickostí cesty zvítězilo okouzlení cizími zeměmi a jejich exotičnost. Jejich vzpomínky pak mají až poetický nádech. *„Viděl jsem po cestě zasněžené vrcholky Alp, viděl jsem sních i u kolejích vlaku, viděl jsem však pomerančové háje obalené ovocem, jeli jsme celý den podél moře.“⁴⁶¹*

⁴⁵⁹ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 586, k. 15, dopis od Vladimíra Ráže, 6.2.1937.

⁴⁶⁰ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 590, k. 15, dopis od Václava Reňáka, 4.12.1937.

⁴⁶¹ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 339, k. 9, dopis od Karla Krále, 21.11.1936.

3.4 Pod pomerančovníky

Po příjezdu do Španělska byli českoslovenští dobrovolníci soustředěni většinou v hlavní základně mezinárodních brigád v Albacete. Ještě než byli příchozí rozděleni do jednotlivých bojových formací, stačili napsat svým blízkým první dojmy.

„Sdělují Vám, že se mám tak dobře, že bych se tak chtěl mít stále, jídla dost, práce dosud žádná, srdečné ostatní obyvatelstvo i vojsko, až na to, že jsem srdce nechal doma jest všechno fajn. O nějakém hladu nebo nepořádku ani slechu, naopak kázeň a pořádek se zlepšuje den ode dne.“...„V poledne máme polívku, potom maso, víno a pomeranče nebo melouny. Večer jest totéž, ráno lepší káva než v armádě ČSR.“⁴⁶²

Působivé bylo i první setkání s místními lidmi. Václav Ráž v dopise z listopadu 1936 zmiňuje silné emoce, které příjezd dobrovolníků u obyvatel vyvolal.

„Přijetí které se nám dostalo zase není možno vylíčit, to se musí vydět. Musí Vám stačit, když řeknu že na nádraží plakali když se dověděli, že jdeme bojovat za jejich demokracii. Většinou totiž nejsou politicky vyspělí aby věděli že se vlastně bojuje světově, a že je to boj mezi fašismem a antifašisty.“⁴⁶³

Z důvodů, že po nelehkém cestování půlkou Evropy, nebyli dobrovolníci zařazeni hned do bojů, jsou první dopisy ze Španělska plné vesměs pozitivních reakcí. Nemalý podíl na tom má samozřejmě i snaha uklidnit své blízké, od kterých mnozí odešli tajně, bez rozloučení.

„My jsme nyní na krátkém odpočinku a doplnění. Při tom si žijeme kavalírsky. Na frontě totiž nebylo možno peníze utratit, takže když sme přijeli sem byli jsme přímo boháči. Ted' si můžem koupit co nám hrdlo ráčí. Ráno spíme do 9 hodin jdeme do kavárny na býlou kávu (při které Vám píší) potom se projdem po městě a jdem na oběd většinou zase do restaurace neboť na to máme. Po obědě si deme prohlídnout hrázi města večer na večeri a zase do kavárny kde sedíme do 12 hodin v noci. Když je nový program v bio tak se deme též podívat. Skrátka život tu máme fešácký až hubujem že nás tady nechávají hnít, zatímco na frontě je nás potřeba. Vedení ale jistě ví co dělá, až přijde naše chvíle jistě nás zavolají.“⁴⁶⁴

⁴⁶² VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 339, k. 9, dopis od Karla Krále, 23.11.1936.

⁴⁶³ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 586, k. 15, dopis od Vladimíra Ráže, 20.11.1936.

⁴⁶⁴ Tamtéž, 6.2.1937.

Ne všechno ve fungování mezinárodních brigád si zasloužilo pochvalnou odezvu z řad dobrovolníků. „Protože nás tady spousta nemůže ta organizace klapat jak by sme si přáli, přitom ale musím přiznat že všechny překážky se rychle odstraňují a půjde to rychle ku předu.“⁴⁶⁵

Dobrovolníky také trápilo špatné fungování pošty, tedy pro ně jediného spojení s domovem. „A jsou li někteří kamarádi nespokojení a tak i já, tak jest to jenom kvůli té naší poště, že naše pošta nám nedodává všechny dopisy, balíky a noviny. Budeme se na patřičných místech stěžovati a snad se to zlepší.“⁴⁶⁶

3.5 Na frontě

Mladí lidé, kteří se dostali do Španělska, aby zde bojovali proti povstalcům, byli zařazeni do mezinárodních brigád. Na 35 000 dobrovolníků v letech 1936-1938 působilo v sedmi brigádách.⁴⁶⁷ Interbrigadisté z Československa působili v brigádě a praporech A. André, E. Thälmann, A. Mickiewicz, Kl. Gottwald, K. Liebnecht, J. Dimitrov, K. Świerczewski-Walter.⁴⁶⁸ Vzpomínky na oddíly, do nichž byli zařazeni, otiskli mnohokrát do dopisů svým blízkým, které informovali o svém zařazení. „Mám se stále dobře, jenom bych si přál jít na frontu, jsme Čecho – slováci stále ve výcviku a za řazení batalionu mez. brig. s. Dimitrova.“⁴⁶⁹

Z úryvků je často cítit i hrdost na své brigády, prapory, roty atd. Tento pocit je pochopitelný, neboť po strastiplné cestě se mladí lidé konečně dostali ke svému cíli a mohli se zapojit do boje proti povstaleckému nepříteli. Tento boj uskutečňovali po boku stejně smýšlejících mužů a žen, jejichž přítomnost a společné ideály začaly pomalu suplovat chybějící rodinu. „Žižkováci toje aspoň rota jak to začne řečtat ty kulometry, tak to jen kosí. Kde jsme a vkerych mystech, to psát nemohu poněvác máme fašisty všude a já jako proletář musím dělat svoje povinosti, aby nedostali materyjal.“⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 586, k. 15, dopis od Vladimíra Ráže, 20.11.1936.

⁴⁶⁶ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 215, k. 5, dopis od Antonína Honeka, nedatováno.

⁴⁶⁷ PASÁK, Tomáš. *Český fašismus a kolaborace 1939-1945*. Praha, Práh 1999, s.175-176. ISBN 80-86058-16-6.

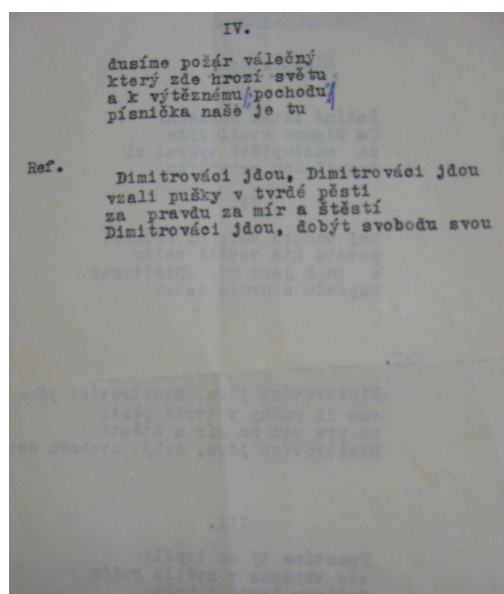
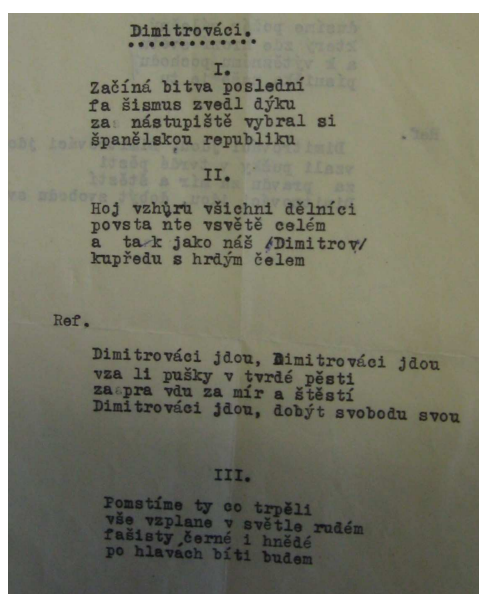
⁴⁶⁸ Tamtéž, s.175-176.

⁴⁶⁹ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 389, k. 10, dopis od Antoníny Kymličky, 3.2.1937.

⁴⁷⁰ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 109, k. 3, dopis od Františka Donátha, 28.2.1938.

K posilujícímu pocitu sounáležitosti přispěly i písně, které zajisté povzbudily morálku dobrovolníků a jejich odhodlání bojovat za správnou věc. To je cítit například i refrénu písničky *Dimitrováci*:

„*Dimitrováci jdou, Dimitrováci jdou*
vzali pušky v tvrdé pěsti
za pravdu za mír a štěstí
Dimitrováci jdou dobýt svobodu svou“⁴⁷¹

Strojopis písně *Dimitrováci*⁴⁷²

Vojenské útvary nebyly organizovány jako nacionální ostrůvky. Brigády byly opravdu mezinárodní. Spolu s Čechoslováky v nich sloužili Maďaři, Poláci atd. O národnostním složení své baterie informuje např. Antonín Honek: „*U baterie nejsme všichni Češi. Jsou zde kamarádi ze Slovenska a maďaři, poláci, jugoslavci, češi s Kanady, s Francie, Belgie a od jinut.*“⁴⁷³

První setkání s válečnou realitou bylo velice emotivní. Z otřesných zážitků se mnozí vypsalí v dopisech svým blízkým. Václav Ráž své rodině své rodině píše o zvěrstvech fašistů.

⁴⁷¹ VHA Praha, fond *Českoslovenští interbrigadisté*. č.i. 704, k. 18, František Šimek, píseň *Dimitrováci*.

⁴⁷² Tamtéž.

⁴⁷³ VHA Praha, fond *Českoslovenští interbrigadisté*. č.i. 215, k. 5, dopis od Antoníny Honeka, nedatováno.

„Kraje které procházíme jsou nejlepším měřítkem jak takový Franko který hlásá do světa že chce osvobodit národ od bolševismu si počíná. V tomto městečku kde nyní jsme byli též fašisté. Zdejší lidi nás zavedli do kostela, kde ve vykopané jámě bylo spousty mrtvol, hlavně žen a dětí. Bylo vidět že některý tam byli naházeny ještě za živa. Tomu říkají osvobození národa a to není jenom zde, to je všude kam vkročíme.“⁴⁷⁴

3.6 Naše rozhodnutí bylo správné!

Hruzy, které sebou válka přinesla, dobrovolníky jen znovu utvrzovaly ve správnosti jejich rozhodnutí aktivně se zapojit do španělského konfliktu. *„Nejsem žádným politikářem, ale zde každý otevře oči, neboť má možnost vše spatřit osobně, vraždění dětí a žen. To dokáže jenom fašismus, ale čestnému boji se vyhýbají. Takové lidské hyeny patří postavit ke zdi.“⁴⁷⁵*

Vylíčenými prožitky tlumili obavy a výčitky těch, které nechali doma, přesvědčovali o nezbytnosti svého odchodu, vždyť bojují i za jejich budoucnost! *„Je mojí povinností, jako táty našeho dítěte abych Ti zdělil, že jsem na Španělských bojištích hájit lepší zítřek a budoucnost, né jen dítěte které bych rád viděl na fotografii, ale i všech dětí na světě.“⁴⁷⁶*

„Asi jsi si někdy tak mimochodem povzdechla, že já vás nemám rád a že pro to nejsem s vámi, a ona to slyšela, zapamatovala si to, a pak to řekla sama. Mám vážnou obavu, že taková mysl se může zahnízditi i v Tobě. Nevíce škodilo by to našemu společnému boji, neboť na jedné straně všichni poctivý lidé jsou hrdi na dobrovolníky proti-fašisty, statečně bojující po boku Španělského lidu proti fašizmu a na druhé straně mám vštěpovati dětem do hlavy mysl, že otcové od nich odešli do Španělska, bojovati proti fašizmu proto že nemají své děti a své rodiny rádi? A že jsou to tedy dobrodruzi? Zbolelo mě v duši když jsem četl tvé: “Nemohla jsem jí na to ani nic odpověděti“. Po tolika létech společného života a společné úporné práce, Aničko, měla jsi míti co ji odpověděti, žádám Tě snažně ještě to napravit a jsem přesvědčen, že to napravíš.“⁴⁷⁷

„Jenom si dělám hlavu, zda se tím maminka netrápí, že jsem ani neřekl kam jedu a to proto, že jsem věděl jaké by bylo loučení těžké. Tatínek ten uzná, že to bylo mou povinností

⁴⁷⁴ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 586, k. 15, dopis od Vladimíra Ráže, 6.2.1937.

⁴⁷⁵ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 109, k. 3, dopis od Františka Donátha, 9.12.1937.

⁴⁷⁶ Tamtéž, 10. 11.1937.

⁴⁷⁷ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 590, k. 15, dopis od Václava Reňáka, 24.2.1938.

pomoci Španělským dělníkům. Neboť uzná jako dělník, že nemá cenu živořit v mládí a ve stáří jít žebrat nýbrž pomáhat všem kdož trpí a tím být užitečný děl. třídě.“⁴⁷⁸

„Proto musí býti heslo každého poctivého dělníka, bojovat do posledního muže proti tomuto zvířeti za osvobození nejen zde ale na celém světě. Všechno pro vítězství socialismu. Nemějte proto obav ne každá kule trefí a já se k Vám vrátím, jenom bych si přál bych se vrátil do vlasti již osvobozené, neboť i u nás je mnoho takových fašistů, kteří chtějí národ osvobodit podle vzoru Franka.“⁴⁷⁹

Podle tónu dopisu je možné rozpoznat, komu byl určen. Jinak se dobrovolníci vyjadřovali v dopisech svým kamarádům, ženám, jinak svým dětem a mladým příbuzným.

„Španělská města, vesnice, zámky, hrady a jiné krásné a krásnější věci a věcičky a tolik vody na hromadě tady je, že je to nepřehledné. Po té vodě plují lodě, také se v ní koupeme. Víš Božo, že ta voda je ale hodně slaná? To by maminka nemusela solit polivku.“⁴⁸⁰

Neváhají informovat i o hrůzách války. Zážitky ale předkládají s ohledem na citlivou dětskou duši. Neznamená to ovšem, že by se vyhýbali informacím o mrtvých.

„Bomby pouští na města kde žijí takové holčičky jako jsi Ty, nebo kde žijí maminky a tatínkové, dědové i babičky. A taková bomba když vybuchne usmrcuje vše kolem. A když někdy projíždíme takové města a vesnice kde právě ty aeroplány pouštěli ty bomby a viděl jsem takové holčičky jako jsi ty usmrcené nebo maminky zabité, tak všichni i Tvůj strejda dostanou vztek a tak teprve potom na ty aeroplány střílíme ještě větší silou a chutí chtěli bychom všechny aeroplány sestřelili najednou, aby již vícekrát nepouštěli bomby a ty nezabíjeli dětičky nejenom zde, kde jsem ale i tam doma, aby jednou ty aeroplány nepouštěly bomby a náš krásný Hradeček nám nerozbili. Proto Boženko Tvůj strejda odjel daleko od Hradečka, aby tam v té dáli ten krásný Hradeček hájil a aby ten Hradeček byl krásnější...“⁴⁸¹

⁴⁷⁸ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 389, k. 10, dopis od Antoníny Kymličky, 22.1.1937.

⁴⁷⁹ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 586, k. 15, dopis od Vladimíra Ráže, 6.2.1937.

⁴⁸⁰ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 215, k. 5, dopis od Antonína Honeka, psáno pod stanem u moře mezi pomeranči 2. 5. 1938 pro neteř Boženku.

⁴⁸¹ Tamtéž.

3.7 Pod vlivem propagandy

Nejen setkání s hrůznou tváří války se podepsalo na postojích dobrovolníků. Jistě děsy, které na své cestě španělskou zemí spatřili, se jim nesmazatelně vryly do paměti a jenom utvrzovaly jejich přesvědčení, že zapojením do interbrigád udělali jedinou správnou věc. Válečné zkušenosti nelze mírovou realitou dostatečně pochopit, ale jisté je, že pod vlivem dojmů z bitevních polí, víra v boj proti povstalcům jen sílila, neboť pohled na soupeře se brzy generalizoval. Již to nebyla válka proti Francovi, ale zápas proti fašismu obecně. A pokud by tomu snad tak nebylo, propaganda, ať již ve formě politicky laděných přednášek nebo časopisů distribuovaných mezi interbrigadisty, by to rozhodně nepřipustila.

Pro mladé Čechoslováky, kteří se aktivně zapojili do španělského konfliktu, byla zvláště palčivá otázka utahující se fašistické smyčky, proto byli dostatečně rozžhaveni pocitem ohrožení vlastního státu. Olej do ohně pak přilily španělské události, o nichž se dozvídali prostřednictvím médií. Do horkého Španělska se již dostali přesvědčení, že v Madridu budou vlastně bojovat za současnou a budoucí svobodu Československa. I zde byli dále ovlivňováni novinami a časopisy. Do rukou se jim dostávala různá periodika, jak tisk domácí, který byl posílán z Čech do Španělska, tak noviny na místě vydávané.

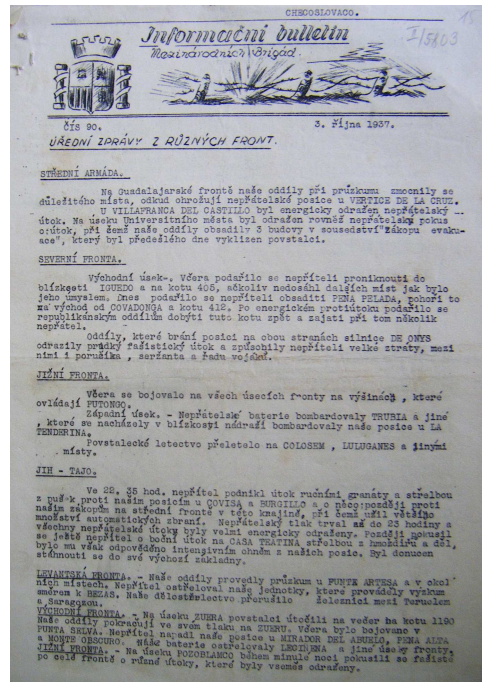
Lidé v Československu byli ovlivňováni novinami a časopisy, které zpočátku informovaly o španělském konfliktu, později přinášely i zprávy o činnosti dobrovolníků. Ti, kteří se rozhodli bojovat za demokratické Španělsko, ale mediálnímu tlaku také neunikli. Vždyť bylo důležité dobrovolníky stmelit a znovu a znovu je utvrzovat ve správnosti jejich cílů.

Takovéto tiskoviny není možné chápat jen jako politikum, není v nich možné spatřovat pouze nástroj šíření ideologie nebo podněcování k boji. Co bylo hlavní motivací vydavatelů je sporné. Čtenář je ale bral do ruky motivován touhou po rozptýlení, zábavě, vzdělání a čtení v mateřštině.

Cílem tedy není generalizovat tyto noviny jako nástroje propagandy, ale připustit, že jimi mohly být. Vždyť podobná slova můžeme číst v časopise *Ami*, jen těžko snesou označení zábavná.

„Nuestra organización sanitaria lleva el carácter antifascista de lucha, y su misión era y es prestar ayuda moral y materialmente, al pueblo español que lucha contra el fascismo.“⁴⁸²

Podoba časopisů vycházejících přímo ve Španělsku byla různá. Můžeme najít časopisy s profesionální úpravou jako byl např. Ami nebo Salud. Jiné vznikaly jako strojopisy, některé byly dokonce malované a psané ručně. Některé byly vydávány centrálně, v různých jazykových mutacích. Jejich úroveň nijak nezaostává za časopisy, které byly v té době čtenářům běžně dostupné. Jiné však vznikaly jako výsledky aktivity kreativnějších spolubojovníků, někdy takřkajíc na koleně. Spektrum jejich zpracování bylo široké, jednalo se o strojopisy, jindy o ručně psaná a svázaná dílka doplněná originálními kresbami.

Titulní stránky časopisů Salud⁴⁸³ z prosince 1937 a Informačního bulletinu⁴⁸⁴ z října 1937

⁴⁸² Naše zdravotnická organizace má antifašistický charakter, a její poslání bylo a je poskytovat morální i materiální pomoc španělskému lidu bojujícímu proti fašismu. *¿Qué es nuestra organización?* In AMI, 15.9.1937, č 1, s. 1.

⁴⁸³ Salud, prosinec 1937, č. 2, titulní strana.

⁴⁸⁴ Informační bulletin, 3.10.1937, č. 90, titulní strana.

Dobrovolníci se nesetkávali pouze s tiskem pro ně určeným, který byl vydávaný ve Španělsku, ale měli kontakt i se svou domovinou a to i přes periodika československá, která se různými cestami dostala až za nimi na frontu.

„...ale mohu podotknouti, že jsem četl Čes.slovo z července z 37roku a není o nic lepší, ba horší. Domáci nepravdivých udavačů chtějí zostudit čsl.vedení dobrovolců, vedení které fungovalo a funguje bezvadně. Škoda, že se jim to v redakci nedá říct do očí, ji by to ale bylo jedno, zítra by klidně napsali že to, co psali včera jest jinak.“⁴⁸⁵

Téma významu protifašistického boje ve Španělsku ve jménu budoucnosti bez války se pro většinu interbrigadistů stalo hlavní náplní dopisů. Není pochyb o tom, že prožitky v nich tento postoj roznítily, ale nelze opomenout vliv propagandy, kterou je možné vysledovat v používaných slovních obratech jako je „jho fašismu“, „boj za budoucnost všech dětí“, „rána mezinárodnímu fašismu“. *„La importancia internacional de la lucha en España aparece más que nunca. Toda resistencia aquí es un freno al desencadenamiento de las agresiones fascistas. Cada éxito obtenido aquí es un golpe contra el fascismo mundial.“⁴⁸⁶*

3.8 Hořké konce

Na podzim roku 1938 započalo přemísťování dobrovolníků směrem na sever Španělska, aby mohli být odsunuti. Mladí muži a ženy, kteří si sami zvolili španělskou cestu a zakusili tak válečné zkušenosti, byli přepraveni po moři až do Katalánie, kde byli koncentrováni v okolí Barcelony, aby mohli být odvezeni ze země.

„Jozsi kurz gebe ich dier bekant unsere ereignisse und die jezige lage. Jozsi, ich habe dier schon in Oktober bekant gegeben über die Internationale front kömpfer das wier fon den Spanischen genossen apgelöst worden siend.nach unserrer aplösung sind wier nach Valencia und siend eingeschibt worden nach Barcelona. Von Barzelona nach figueras das ist dier ach bekant. Ien Figueras waren wier den 20.I.39 schon Demobielisiert. Und hetten wier nachause fahren sollen. Wier siend nich dazukomen in dem am 24.I.39 ein neuer befäl komen

⁴⁸⁵ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 339, k. 9, dopis od Karla Krále, nedatováno.

⁴⁸⁶ Mezinárodní význam boje ve Španělsku se projevuje více než kdy předtím. Veškerý odpor brzdí rozpoutání fašistických agresí. Každý zde vybojovaný úspěch je rána pro mezinárodní fašismus. GALLO, Luigi. *Heroica resistencia para nuevas victorias*. In El Voluntario de la Libertad, 29.8.1938, roč. 1, č. 14, s. 3.

ist. Das sich die Internationale kamaraden wieder freiwielig an die Front melden sollen. Ess haben sich fast alle gemeldet.“⁴⁸⁷

Zde však ještě zakusili dramatický záchvěv bojů, neboť v té době probíhal mohutný atak povstalců na Katalánii a jejich jednotky se pomalu blížily k Barceloně.

„Navzdory chaotické a dramatické situaci však interbrigadisté nepodlehli panice a organizovaně ustupovali k francouzským hranicím. To se již psal únor 1939. Mnoho Čechoslováků zde padlo, nebo se dostalo do zajetí. Celek však spořádaně a za neustálých bojů ustupoval k hranicím, za nimiž je čekaly francouzské internační tábory.“⁴⁸⁸

„Bies auf einen gleinen teil. Wier haben nicht fiel mehr erreicht. In dem die katalaner die fronten ferlassen haben nicht alle aber der grösteil. Und wier Internationale waren zuwenig die fronten zuhalten. Den 10.II.39. haben wier die Francözische grence überschritten und sofort ien das konzentrations lager eingeliefert worden.“⁴⁸⁹

Dobrovolníci původem z Československa byli většinou internováni ve francouzských koncentračních táborech. Kromě nejznámějšího tábora Gurs byli českoslovenští dobrovolníci roztroušeni po koncentracích v Auvans, Brisy, Montbard, Romblas, Vierzon, Villers a dalších.⁴⁹⁰ Vzpomínky na neslavný konec jejich cesty byly bolestné, vždyť byli plni elánu a síly bojovat a skončili za ostnatým drátem, hlídání francouzským dozorcem.

„Ich habe dainen brief den 12.III.39 mit freuden erhalten bien gesund was ich fon dier auchhofs. Joszi ich konte sofort nicht andworten auf deinen brief, in den wier das konzentrationslager, gewekselt haben. Wier sind 6000 Internationalle hienter dem dratgitern, aber troztehm geben wier Unserem mut nicht auf, wier lassen Uns nicht brechen so wie ess die Francosischen Reakterner ess wolten.“⁴⁹¹

⁴⁸⁷ Jozsi, již v říjnu jsem ti oznámil, že naše mezinárodní fronta bojovníků byla vystřídána španělskými soudruhy. Po našem vystřídání jsme se dostali do Valencie a potom nás nalodili do Barcelony. Z Barcelony do Figueras. Ve Figueras jsme byli 20. 1. 39. již demobilizováni a měli jsme jet domů. Nedostali jsme se k tomu, neboť 24. 1. 39 přišel nový rozkaz, že se internacionální kamarádi mají zase dobrovolně hlásit na frontu. Až na malou část se přihlásili se skoro všichni. VHA Praha, fond *Českoslovenští interbrigadisté*. k. 2, dopis Berchy Fedora, nedatováno.

⁴⁸⁸ VÁVRA, Vlastimil. *Na pomoc Španělské republice (1936-1939)*. Praha, Federální ústřední výbor Československého svazu protifašistických bojovníků 1981, 33 s.

⁴⁸⁹ Již jsme mnoho nedosáhli. Katalánci ztratili fronty. Ne všechny, ale větší část. A nás internacionálů bylo moc málo, než abychom je získali zpět. 10. 2. 39 jsme překročili francouzskou hranici a ihned nás umístili do koncentračního tábora. VHA Praha, fond *Českoslovenští interbrigadisté*. k. 2, dopis Berchy Fedora, nedatováno.

⁴⁹⁰ FRIEDL, Jiří. *„Španěláci“ z tábora Gurs. (Ke vstupu čs. interbrigadistů do naší armády ve Francii 1939-40)*. In *Historie a Vojenství* 49, 2000, č. 4, s. 809.

⁴⁹¹ S radostí jsem obdržel tvůj dopis z 12.3.39. Jsem zdrav, což doufám, že i ty. Jozsi, nemohl jsem ihned odpovědět na tvůj dopis, neboť jsme měnili koncentrační tábor. Je nás 6000 internacionálů za ostnatým drátem, ale přesto se nevzdáváme odvahy, nenecháme se zlomit, jak to chtěli francouzští reakcionáři. VHA Praha, fond *Českoslovenští interbrigadisté*. k. 2, dopis Berchy Fedora, 26.4.1939.

Život Čechoslováků v táborech nebyl zrovna ideální, bez prostředků, které jim do vypuknutí druhé světové války zasílaly komunistické a krajanské organizace, se jejich situace ještě zhoršila.⁴⁹²

„Das essen ist schelcht, zu Rauchen bekommen wier auch nichtz, so macht man ess mit dem Freiheitz kämpfer in der Franzosieschen demokratie.“⁴⁹³

„Jozsi neme es nicht fuhr übel das ich meinen brieft onne marke schiken muss in dem wier keinen heller gelt und keinen staub tabak haben.“⁴⁹⁴

Ani pohled přes drátěná oka koncentračních táborů, jim však nedokázal zabránit v touze pokračovat v boji, vždyť nyní válečný požár nespaloval pouze Španělsko, situace v okleštěném Československu naznačovala, že Aresova jiskra přeskočí a zachvátí brzy Evropu. *„Čechoslováci internovaní ve francouzských táborech projevíli zájem o vstup do budoucí čs. armády krátce po okupaci českých zemí v březnu 1939.“⁴⁹⁵*

Stereotyp života za plotem si dobrovolníci zpestřovali různými aktivitami. Vzdělávání, výuka cizích jazyků, psaní časopisu, hra v šachy atd., tím vším se snažili rozptýlit, aby neupadli v letargii jednotvárné činnosti omezenou prostředím koncentračního tábora.

Z uvedeného vyplývá, že postoje Čechoslováků byly po celou dobu občanské války konstantní. Mohutná vlna zájmu Čechoslováků o dění ve vzdáleném Španělsku vyústila u mnohých v rozhodnutí aktivně se zapojit do bojů. Tento interes byl motivován domácí politickou situací, proto byl španělský konflikt najednou tak blízký. Dramatičnost zpráv, které přinášela některá česká periodika, donutila lidi k odchodu. Líčené hrůzy vybičovaly jejich fantazii natolik, že byli po příjezdu až zklamáni. *„Nevypadá to ani z polovice tak zle, jak si to mnozí představují a v zahraničí líčí.“⁴⁹⁶* To se však brzy změnilo, stačilo k tomu setkání se zvěrstvy, která mnohé naprosto paralyzovala hrůzou. *„Franco se stal skutečným mistrem v nahánění hrůzy.“ „...“, V Andalusii i v Extramaduře jeho moros (Arabové) mrzčili a zabíjeli zajatce, znásilňovali ženy, rabovali dobyté vesnice a města po způsobu zdivočelých žoldnů z časů třicetileté války. Franco se tomu nepokoušel bránit, neboť to považoval za užitečné.“⁴⁹⁷*

⁴⁹² FRIEDL, Jiří. "Španěláci" z tábora Gurs. (Ke vstupu čs. interbrigadistů do naší armády ve Francii 1939-40). In Historie a Vojenství 49, 2000, č. 4, s. 811.

⁴⁹³ Jídlo je špatné, ke kouření také nic nedostáváme, tak se tu zachází s bojovníky za svobodu ve francouzské demokracii. VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. k. 2, dopis Berchy Fedora, 26.4.1939.

⁴⁹⁴ Jozsi, neměj mi za zlé, že musím poslat své dopisy bez známky, neboť zde nemáme ani halíř peněz a ani prach tabáku. Tamtéž, nedatováno.

⁴⁹⁵ FRIEDL, Jiří. "Španěláci" z tábora Gurs. (Ke vstupu čs. interbrigadistů do naší armády ve Francii 1939-40). In Historie a Vojenství 49, 2000, č. 4, s. 808.

⁴⁹⁶ VHA Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté. č.i. 339, k. 9, dopis od Karla Krále, 23.11.1936.

⁴⁹⁷ CHALUPA, Jiří. Zápisky o válce občanské. Studie o vybraných aspektech španělské občanské války 1936-1939. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2002. s 97-98. ISBN 80-7106-431-9.

Nikdo se necítil podvedený domácí propagandou, připadali si důležití a jejich boj smysluplný. V tom byli utvrzováni nejen válečnou realitou, ale i účinnými agitacemi v podobě kurzů, výuky, periodik. Jakkoliv silné bylo politické působení, mnozí se pro účast rozhodli nikoliv ze stranických nebo třídních zájmů, ale z důvodů čistě lidských, humanitárních. Zde je na místě připomenout účast mnohých lékařů a zdravotnického personálu. Ale ani řadoví dobrovolníci nebyli jen ti politicky uvědomělí. Řada z nich měla v dopisech největší zájem o to, co se děje mezi domácí dělnickou třídou. Pro jiné nehrála politická otázka takovou roli.

Nejen váleční dopisovatelé byli zdrojnicí zpráv o průběhu bojů, ale i přímou účastí Čechoslováků se vzdálené Španělsko zase o kus přiblížilo. Vždyť už tam neumíral jen Pedro a José, ale tekla i Vaškova a Tondova krev.

3.9 Dobrovolníci po druhé světové válce

Oč bouřlivější bylo informování o začátku války a o příchodu dobrovolníků do Španělska, o to víc stranou stál vrchol španělské občanské války a stahování mezinárodních dobrovolníků. V roce 1938 měl totiž domácí tisk mnohem jiné starosti. Hlavně po 30. září, kdy do konce španělské války zbýval ještě celý půl rok, byla českými médii věnovaná Španělsku pozornost jen okrajově. Ovzduší protektorátu už vůbec nenahrávalo tomu, spojit československé dobrovolníky s poraženou španělskou stranou.

Mohlo by se zdát, že po skončení druhé světové války byl ten správný čas na to, odsoudit fašistické Španělsko a vyzdvihnout zásluhy českých interbrigadistů bojujících proti tomuto režimu. Jejich oslava ale netrvala dlouho. Během druhé světové války se mnozí účastnili francouzského domácího odboje, jiní okamžitě ze Španělska nastoupili cestu nové pomoci a za podpory norského červeného kříže se dostali až do Číny. Např. František Krigel, který v poúnorových stranických strukturách dosáhl až na velitele Lidových milicí, neunikl vyšetřování z vlastní strany v padesátých letech. Na interbrigadistech začala vadit jejich minulost, spolupráce s Francií z dob odboje, spolupráce s Jugoslávci ještě z dob španělské občanské války, k nechuti byla i jejich znalost cizího prostředí a jazyků. Nejčastěji byli obviňováni ze špionáže a vlastizrady.

„Již počátkem 50. let se v souvislosti s čistkami probíhajícími v lidových demokraciích ocitli mezi prvními zatčenými z řad komunistů a byli veřejně vláčeni...“ „...„ Z hrdinů se takřka přes noc stali zločinci, zaprodanci a sabotéři. Někteří interbrigadisté byli s tímto cejchem následně odsouzeni v řadě veřejných i neveřejných procesů k vysokým trestům, ...“⁴⁹⁸

„Změnu v pohledu na účast mezinárodních brigád ve španělské válce přinesl až 20. sjezd KSSS a následné uvolnění poměrů v zemích východního bloku. V roce 1956 se shodou okolností připomínalo dvacáté výročí vypuknutí španělské občanské války i založením mezinárodních brigád, a tak se toto jubileum stalo vítanou příležitostí k rehabilitaci československých dobrovolníků „Byli proto postaveni do řad tzv. „národně-revolučních bojovníků proti fašismu.“⁴⁹⁹

V době, kdy politické klima nahrávalo tomu vyzdvihovat vítězství socialismu nad třídně nespravedlivou společností, se stali interbrigadisté vděčným tématem. Jak poukazuje Jiří Nedvěd, byl jejich boj vykládán jako první dějství celosvětového zápasu proti fašismu a československým dobrovolníkům byl přiznán titul prvních bojovníků za svobodu Československa. V proudu těchto myšlenek se nesly všechny práce vznikající o interbrigadistech až do lehkého uvolnění kulturního života v polovině šedesátých let. K velkému průlomů v historickém bádání ale nestačilo dojít. Invaze vojsk a normalizace se postaraly o to, že výklad tohoto tématu ustrnul na verzi předkládané veřejnosti na počátku šedesátých let. „Zároveň se téměř zastavil jakýkoliv historický výzkum tohoto tématu – během 70. a 80. let vzniklo pouze několik dílčích, především regionálně orientovaných studií, které svůj materiál čerpaly výlučně z domácích zdrojů ...“⁵⁰⁰

Vzhledem k tomu, jak vypadají doposud publikovaná díla o československých dobrovolnících ve španělské občanské válce, je možné s jistou nadsázkou tvrdit, že pravdu o sobě znají jen oni sami. Historiografie druhé poloviny 20. století byla totiž zcela ve vleku stranické podoby skutečnosti, a proto se nemůžeme na její obsah příliš spolehnout. Po skončení války ve Španělsku měla Evropa a svět jiné starosti a domácí prostředí jistě nepřálo vzniku publikací o interbrigadistech, o československém boji proti fašistickému vůdci.

⁴⁹⁸ NEDVĚD, Jiří. *Dobrovolníci svobody, trockističtí agenti nebo žoldáci Kominterny? (Interbrigadisté českýma očima)*. In *České, slovenské a československé dějiny 20. století. 2. Sborník z mezinárodní konference mladých vědeckých pracovníků*. Univerzita Hradec Králové, 7.-8. března 2007, Ústí nad Orlicí, Ofis 2007, s. 161. ISBN 978-80-86845-81-4.

⁴⁹⁹ Tamtéž, s. 162. .

⁵⁰⁰ Tamtéž, s. 165.

A než se v poválečném Československu španělští dobrovolníci stali předmětem historického výzkumu, byli z nich nepřátelé a zrádci, zhusta obviňovaní v politických procesech. Do řad zasloužilých bojovníků s fašismem se směli vrátit až po uvolnění stranického a společenského života na konci padesátých let. Rok 1956, jakožto dvacáté výročí vypuknutí španělské občanské války, byl vhodnou dobou na to, jak znovu vyzvednout význam mezinárodní pomoci a československé účasti.

„Popud k tomu dalo zasedání ÚV KSČ ve dnech 29.-30. března 1956, na němž byli oficiálně vráceni do řad protifašistických bojovníků. Jako odezva na tento impuls vyšlo o interbrigadistech vzápětí velké množství nejrůznějších prací, z nichž nejvýznamnější byly tři jejich vzpomínkové sborníky – Bojovali jsme ve Španělsku, Dobrovolníci svobody a Viva la vida. “...„Nestačilo však pouze odmítnout dosavadní křivou interpretaci, bylo třeba vymezit interbrigadistům odpovídající místo v československých dějinách.“⁵⁰¹

Výsledkem ale nebyl příliš objektivní obraz skutečnosti. Mrtví interbrigadisté se chtíc nechtíc zařadili mezi komunistické mučedníky, i přesto, že bylo učiněno několik pokusů, jak vyvrátit představu, že v jejich řadách byli výhradně komunisté. *„Celý spor otevřel reflexivní článek jednoho z čelných interbrigadistů a zároveň oběti perzekuce 50. let Otakara Hromádka k historii československých dobrovolníků ve Španělsku.“...„Vyvrací i další zakořeněnou legendu, totiž že českoslovenští interbrigadisté byli výlučně (nebo z drtivé většiny) komunisty...“⁵⁰²*

⁵⁰¹ NEDVĚD, Jiří. *Dobrovolníci svobody, trockističtí agenti nebo žoldáci Kominterny? (Interbrigadisté českýma očima)*. In České, slovenské a československé dějiny 20. století. 2. Sborník z mezinárodní konference mladých vědeckých pracovníků. Univerzita Hradec Králové, 7.-8. března 2007. Ústí nad Orlicí, Ofis 2007, s. 162. ISBN 978-80-86845-81-4.

⁵⁰² Tamtéž, s. 164.

ZÁVĚR ANEB KONFRONTACE OBOU POHLEDŮ

Zvolená oblast bádání, totiž domácí noviny a osobní dopisy přímých účastníků bojů, popřípadě noviny, které vznikaly ve válečném Španělsku, sama o sobě přináší tak rozporuplné pohledy, že jejich rozdíly jsou nasnadě.

Naprostu proti slovům dobrovolníků jdou v Československu pravicové noviny. Ty vidí španělský problém především v tom, že se k moci dostává vzrůstající se levice a komunistická strana. Hrůzy, které líčí dobrovolníci, jakoby neviděly. Všechny pravicové listy se oficiálně postavily za rozhodnutí československé vlády dbát linie nastolené Francií a Velkou Británií a nevměšovat se do konfliktu na Pyrenejském poloostrově. S odvoláním na tuto skutečnost jsou českoslovenští dobrovolníci terčem útoků všech pravicových novin. I když některé nenapadají samotné dobrovolníky, zostouzejí jejich chování prostřednictvím kritiky těch stran a novin, které je v jejich odhodlání podněcovaly.

Přirozenou reakcí ze strany dobrovolníků bylo, že se ve svých dopisech adresovaných především rodině a přátelům snaží komentovat negativní postoje československých tiskovin k dobrovolníkům.

Obraz války, kterou přináší pravicové noviny a interbrigadisté, je diametrálně odlišná. Oba líčí boje a ukrutnosti, ovšem každý ty, které se jim hodí, ty zlé a nespravedlivé. Postoj pravicových novin byl většinou formován jejich silným protikomunistickým cítěním. Jejich strach z vidiny ultralevicové vlády je vrhl do tábora sympatizantů s povstalci. Ovšem ani pohled na dobrovolníky nelze generalizovat. Ne každý dobrovolník byl členem komunistické strany.

Obsah článků levicových novin se svou formou od pravicových příliš nelišil. Až technicistně přesně se jen změnila polarita jejich názorů, z černé se stala bílá, z barbara byl hrdina a mučedník. Ve stejném duchu tedy hodnotily účast dobrovolníků a vůbec zainteresování cizích států. Levice viděla v politice nevměšování jen skrytou podporu fašizujících se stran a posílení postavení Německa a Itálie. Dobrovolníci sami se ve svých dopisech o nevměšování příliš nezmiňují. Je to možné vysvětlit tím, že pro ně samotné, pro účastníky bojů, kteří se setkávali s podporou španělské občanské války na každém kroku, vlastně nezasahování vůbec neexistovalo. Jak by mohli věřit, že v Evropě převládá postoj nevměšování, když jeho spolubojovníky byli občané mnoha cizích států, když peníze, které mu byly vypláceny nešly jen ze španělských kapes a zbraně, které na něho střílely taky nebyly výhradně španělské?

Přestože obsah dopisů dobrovolníků je veskrze osobní, má pro pohled na španělskou občanskou válku neoddiskutovatelný význam. Z toho, co je o dobrovolnících známo, pochopitelně vyplývá na čí straně se rozhodli bojovat. Pokud ale pomineme tento fakt, můžeme se z jejich slov dovědět víc, než kolik zpráv dostávali čtenáři v Československu od novin zásobovaných válečnými dopisovateli.

Noviny přinášely mnoho emotivních líčení hrůz nebo pro čtenáře vzdálená politická jednání o španělském konfliktu, která ještě patřičně přibarvily stranickými idejemi. Naopak z dopisů dobrovolníků dýchá civilnost a snaha sdělit fakta těm, které doma opustili a pro které je důležité pochopit, proč se jejich blízcí k něčemu takovému odhodlali.

I přes účast válečných dopisovatelů nemohly žádné noviny konkurovat dopisům dobrovolníků co do autentičnosti a přesnosti popisu konkrétní události.

Dobrovolníci tak jednoznačně podávají obraz zevnitř a snaží se evidentně informovat o věcech, které ani nejsou předmětem diskusí na domácí scéně. Naopak pod vlivem vlastních zážitků nechápou, jak můžou vůbec někteří novináři o správnosti jejich bojů pochybovat.

Noviny doma se zase oddávají soubojům, pro které jsou španělské válečné události jen roznětkou. Proto se čtenář skrze občanskou válku ocitá ve válce domácí, vedené mezi pravíci a levíci v době, která už byla z mnoha důvodů vyhrocená.

Československo druhé poloviny třicátých let 20. století se ocitlo v nesnadné pozici. Vlekoucí se hospodářská krize radikalizovala společnost. Poslední ostrůvek demokracie ve střední Evropě se snažil zuby nehty bránit vlivům, které by znamenaly jeho ohrožení nebo dokonce konec. Zahraniční prvorepublikovou politiku charakterizuje snaha hledat mocného mezinárodního spojence, který by ve chvíli ohrožení rozevřel ochranou náruč. Z těchto důvodů natahovala československá zahraniční politika ruce k Francii a Velké Británii. Snažila se držet se jich za sukně a tedy kopírovat jejich názory a postoje. Nejinak tomu bylo i v otázce španělské občanské války. Zatímco oficiální vládní postoj tančil podle britsko-francouzské písničky, část veřejnosti chtěla slyšet jinou muziku. Vyburcovaná děním u sousedů, posedlá strachem o svou svobodu, volala po pomoci španělské republiky, jakoby šlo o vlastní ohrožení.

Na první pohled zcela vzdálený konflikt tedy silně oslovil československou veřejnost. Pro intenzivní protifašistické cítění, jímž byla část společnosti prodchnuta, se válka za Pyrenejemi stala onou příznačnou jiskrou, která zažehla požár. Francovi povstalci zvedli Čechoslováky ze židlí a vybičovali je k řadě akcí ve prospěch Španělské republiky. Od pouhých projevů sympatií a solidarity se španělským lidem, přes různé humanitární sbírky, až po nejkrajnější formu pomoci, kterou bylo rozhodnutí aktivně se zapojit do bojů a případně

pro republikánské Španělsko položit i vlastní život. Lidem, kteří projevovali tuto účast, však nelze dát nálepkou „komunista“, neboť za motivy některých z nich lze hledat lidskost, ale také účast s demokraticky zvolenou vládou, která byla ohrožena povstalci. Z tohoto důvodu je zajímavé pohlédnout na španělskou občanskou válku očima tehdejšího Čechoslováka. Vždyť společnost byla prosycena informacemi o konfliktu, byla vybízena k projevům pomoci, ovlivňována uměleckou sférou, ale také mediálním světem, který se stal fórem politických stran. Válka na jihozápadě kontinentu byla pro Československo politikum, které hýbalo děním ve státě. „*Spojitosť událostí ve Španělsku a v Československu se stále zřetelněji projevovala právě v průběhu roku 1938. Především levicové síly se staraly o posílení tohoto povědomí spojitostí mezi bojem ve Španělsku a děním v Československé republice.*“⁵⁰³ Zrcadlení konfliktu hází odlesky skrze celou prvorepublikovou společnost.

Pro účely předkládané diplomové práce byl tento odraz zúžen na periodický tisk, v jehož pozadí stála významná politická seskupení a vzpomínky samotných účastníků války.

Noviny i přes stále se rozrůstající vliv ostatních mediálních prostředků byly nejrozšířenější a nejdostupnější. Pro toto prvenství měly také největší možnost ovlivňovat názory mas. I z těchto důvodů se staly hlásnými troubami politických stran, které na jejich stránkách předkládaly své postoje a názory. Nejinak tomu bylo i v případě španělské občanské války. Na stránkách československého tisku se na pozadí války za zasněženými vrcholky Pyrenejí rozhořela domácí bitva. Účelem práce nebylo zobrazit jednotlivé srážky, bitvy a krveprolití války, ale nahlédnout na postoje nejvlivnějších československých periodik. Vzorek zpracovaných novin jde napříč celým politickým spektrem, představuje tiskoviny vládních stran, ale i opozici, nevyhýbá se ani seriálům určeným pro československou německou menšinu. Použitý přístup k prezentaci postojů jednotlivých periodik byl volen s ohledem na fakt, že ač lze v novinách nalézt jednotící ideové proudy, neinformovaly o shodných tématech. Z důvodů svého politického zaměření si listy vybíraly okruhy, které jim byly blízké a kterými chtěly působit na svého čtenáře – potenciaální voliče.

V následující části se práce zaměřuje na mladé muže a ženy, kteří se rozhodli de facto porušit zákon a odjet bojovat za cizí zemi. Důvodem tohoto výběru je neoddiskutovatelný fakt, že interbrigadisty je možné pokládat za ty, kteří byli nejvíce ovlivněni událostmi ve Španělsku. Vždyť tito lidé neváhali a rozhodli se jít položit život do vzdálené země a za věc,

⁵⁰³ PAVLÍČEK, Jaromír. *Španělská občanská válka (1936-1939)*. Ostrava, Scholaforum 1996, s. 20. ISBN 80-86058-16-6.

kteřá se jich relativně netýkala. Součástí předložené práce byla tedy i kapitola o interbrigadistech.

Práce nahlédla do myšlenek lidí, kteří se dobrovolně rozhodli zapojit do španělského konfliktu. Přiblížila to, co je k rozhodnutí motivovalo ještě před odjezdem a představila, jak a čím byli ovlivněni už coby aktivní bojovníci. Sledovala také, jak se osobní zážitky dobrovolníků stávají těžištěm novinových článků, předmětem politických diskusí, a tak ovlivňují domácí postoje ke španělské občanské válce.

Úryvky z dopisů dobrovolníků nedemonstrují v diplomové práci osudy jednotlivce, potvrzují vyslovenou domněnku o toku myšlenek a idejí mezi Španělskem a Československem.

Vzhledem k výše uvedené podobě dosavadních prací o interbrigadistech, je to jen malá náplast. Otevírá se tím ale možnost dalšího studia pramenů, který je mnohem bohatší, než jak byl představen v mé práci. Kromě uváděných archivů je dochována řada osobních pozůstalostí československých interbrigadistů, které přímo vybízejí ke zpracování formou, jaké jsem se zde vyhýbala, neboť nebyla smyslem mé práce, totiž monografie konkrétních osob nebo hlubší sonda do každodennosti bojovníka občanské války.

PŘEHLED POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny

AMZV, fond *Politické zprávy 1918-1977*.

VHA Praha, fond *Českoslovenští interbrigadisté*.

Internetové zdroje

[cit. 2009-11-10] URL: <http://de.wikipedia.org/wiki/Prager_Presse>.

Tištěné prameny

¿Qué es nuestra organización? In AMI, 15.9.1937, č. 1, s. 1.

12 španělských „Potěmkinů“. In Rudé právo, 23.7.1936, č. 170, s. 1.

160 kandidátů smrti do Španělska. In Polední list, 17. 2.1937, roč. 11, č. 48, s. 1.

Akce pro Španělsko v plném proudu. In Večerník Práva lidu, 13.4.1938, roč. 26, č. 87, s. 4.

Anarchistická zvěrstva v Irunu. In Venkov, 6.9.1936, roč. XXXI., č. 208, s. 4.

Bestiální činy komunistů. In Polední list, 27.8.1936, roč. 10, č. 239, s. 1.

Bitva rozhodne mezi dvěma diktaturami. In Polední list, 23.7.1936, roč. 10, č. 205, s. 1.

Boj o Madrid. In Venkov 25.7.1936 roč. XXXI.č.172, s. 1.

Boj o silnici Madrid Valencie. In Národní listy, 14.2.1937, roč. 77, č. 45, s. 1.

Boj o svobodu španělského lidu. In Večerník Práva lidu, 24.7.1936, roč. 24, č. 171, s.

Boje ve Španělsku do druhého roku. In České slovo, 17.7.1937, roč. 29, č. 167, s. 1.

Bolestná cesta Španělskem. In Lidové listy, 21.10.1937, roč. XVI., č. 241, s. 5.

Bürgerkrieg in Spanien. In Trautenauer Tagblatt, 22.7.1936, roč. 69, č. 164, s. 1.

Bylo snad přehlédnuto? In Národní listy, 27.8.1937, roč. 77, č. 234, s. 2.

Celé Kladensko jednotně na pomoc Španělsku. In Rudé právo, 15.6.1937, č. 139, s.1.

Část španělské armády se vzbouřila proti republice. In Právo lidu, 19.7.1936, roč. 45, č. 187, s. 1.

Čechoslováci ve Španělsku. In Rudé právo, 12.2.1937, č. 37, s. 1.

Československo bude zastoupeno u vlády gen. Franca. In Polední list, 24.1.1938, roč. 12, č. 23, s. 1.

Čsl. Poslanci přijeli ze Španělska. In Polední list, 17. 4.1937, roč. 11, č. 107, s. 3.

Dělníci zasílají do Španělska zbraně. Belgická policie zabavila pušky pro Madrid. In Rudé právo, 24.9.1936.

Dělnictvo v jednom šiku na obranu republiky. In Večerník Práva lidu, 23.7.1936, roč. 24, č. 170, s. 1.

Der Aufstand in Spanien. Ende des roten Terrors? In Trautenauer Tagblatt, 24.7.1936, roč. 69, č. 166, s. 1.

Der Kommunismus - eine nationale Gefahr. In Trautenauer Tagblatt, 12.8.1936, roč. 69, č. 182, s. 1.

Der spanische Gesandte in Prag für die Nationalregierung. In Trautenauer Tagblatt, 9.8.1936, roč. 69, č. 180, s.2.

Die „Deutschland“ in Ceuta. In Prager Presse, 5.8.1936, roč. 16, č. 213, s. 1.

Dny rudého Španělska sečteny. In Nedělní list, 6.9.1936, roč. 10, č. 249, s. 1.

Dobrovolníci činí ze španělské války mezinárodní konflikt. In Národní listy, 3.7.1937, roč. 77, č. 181, s. 1.

Dobrovolníci opustí Španělsko – rovnou na věčnost! In Večerní České slovo, 24.7.1937, roč. 29, č. 170, s. 1.

Dopisy ze Španělska. In Přítomnost. In Přítomnost, 5.5.1937, roč. 14, č. 18, s. 285-286.

Evropští Tataři. Komunistická zvěrstva ve Španělsku proti rolnictvu podle vzoru ruského. In Venkov, 9.8.1936, roč. XXXI., č. 185, s. 3.

Francouzské řeholnice ztýrány španělskými uprchlíky. In Polední list, 2.7.1937, roč. 11, č. 182, s. 3.

Francův triumf v Santanderu. In Lidové listy, 27.8.1937, roč. XVI., č. 195, s. 2.

Generál Franco a Sv. Stolice. In Lidové listy, 5.8.1937, roč. XVI., č. 176, s. 1.

General Franco kündigt die bevorstehende Einnahme von Madrid an. In Trautenauer Tagblatt, 24.7.1936, roč. 69, č. 166, s. 1.

Generál Franco o katolickém Španělsku. In Lidové listy, 18.11.1937, roč. XVI., č. 263, s. 1.

General Queipo de Llano: „Ruhe vor dem D Sturm“. In Trautenauer Tagblatt, 4.8.1936, roč. 69, č. 175, s. 1.

Hitler ani Mussolini ve Španělsku. In Polední list, 17.12.1936, roč. 10, č. 351, s. 8.

Hrůzný film španělský. In Venkov 28.7.1936 roč. XXXI.č.174, s. 3.

Jak je to vlastně se Španělskem. In Polední list, 14. 4.1937, roč. 11, č.104, s. 1.

Jak se zařizují Gottwaldovi tovaryši ve Španělsku. In Národní listy, 13.4.1937, roč. 77, č. 102, s. 2.

Jak tomu máme rozumět? In Národní listy, 29.7.1937, roč. 77, č. 205, s. 2.

Jdou hrdinové po ulici... In Večerník Práva lidu, 1.8.1936, roč. 24, č. 178, s. 1.

Je lépe padnout, než žít neplodným životem. In Španělsko, 1.1.1938, roč. 1, č. 9, s. 5.

Jediná cesta. In Národní listy, 17.7.1937, roč. 77, č. 193, s. 1.

Kdy už bude konec >>verbířských<< afér? In Rudé právo, 9.3.1937, č. 58, s. 1.

Kdyby tu generál Franco rozhodoval.... In Rudé právo, 23.12.1936, č. 298, s. 3.

Klíč k Madridu v ruku revolucionářů. In Polední list, 12.8.1936, roč. 10, č. 225, s. 1.

Kněží v čele povstalců? In Večerník Práva lidu, 23.7.1936, roč. 24, č. 170, s. 1.

Komunisté i v Praze verbují pro rudé Španělsko? Celá výprava naverbovaných ve vyšetřování. In Venkov, 8.1.1936, roč. XXXII., č. 7, s. 6.

Komunistická úzkost z verbířských rejdů. In Národní listy, 10.1.1937, roč. 77, č. 10, s. 2.

Kostely a kláštery Barcelony hoří. In Venkov, 28.7.1936 roč. XXXI., č. 174, s. 2.

Krev dětí volá vás do boje proti fašismu! In Rudé právo, 11.11.1936, č. 262, s. 1.

Kulturní dílo Španělské republiky. In Práva lidu, 8.4.1938, roč. 47, č. 34, s. 7.

Levice posílá statisíce rudému Španělsku. In Národní listy, 12.2.1937, roč. 77, č. 43, s. 2.

Lid republiky žádá důrazně: >>Zbraně pro Madrid!<<. In Rudé právo, 4. 11.1936, č. 256, s. 1.

Lid v Československu na pomoc demokratickému Španělsku. In Rudé právo, 8.6.1937, č. 133, s.1.

Lidová milice vítězně postupuje. In Rudé právo, 26.7.1936, č. 173, s. 1.

Lži a pravdy o Španělsku. In Právo lidu, 18.4.1937, roč. 46, č. 92, s. 4.

Madrid bez vody a potravin. In Polední list, 25.7.1936, roč. 10, č. 207, s. 1.

Madrid dělá „pozemkovou reformu“ – ale komunistickou. In Venkov, 25.8.1936, roč. XXXI., č. 197, s. 2.

Madrid má být rudými vypálen a vydrancován. In Venkov, 30.9.1936, roč. XXXI., č. 227, s. 2.

Madrid staví novou železnici do Valencie. In Lidové listy, 13.7.1937, roč. XVI., č. 156, s. 2.

Madridská vláda utíká. In Polední list, 19.8.1936, roč. 10, č. 231, s. 1.

Madridští“ zahájili ofensivu. In Národní listy, 13.1.1937, roč. 77, č. 13, s. 1.

Mezi Madridem a Moskvou. In Rudé právo, 23.4. 1937, č. 96. s. 3.

Mongolsko na pomoc Španělsku. In Rudé právo, 22.9.1936, č. 221, s. 3.

Moskau verkauft Edelsteine zur Unterstützung der spanischen Kommunisten. In Trautenauer Tagblatt, 11.8.1936, roč. 69, č. 181, s. 1.

Moskva opouští trockistické Španělsko. In Polední list, 19. 2.1937, roč. 11, č. 50, s. 1.

Na celém světě se organizuje pomoc španělským dělníkům. In Rudé právo, 1.8.1936, č. 178, s.1.

Na falešné koleji. In Rudé právo, 19.5.1937, č. 116, s.1.

Na frontě u Toleda. In Rudé právo, 11. 10.1936, č. 237, s. 6.

Na soud celé civilisace s fašistickými pučisty. In Rudé právo, 31.7.1936, č. 177, s. 1.

Národní armáda 20 km před hlavním městem Španělska. Rudí vůdcové chtějí zmizet z Madridu. In Venkov, 17.9.1936, roč. XXXI., č. 217, s. 1.

Násilné odvody lidové fronty. In Venkov, 2.9.1936, roč. XXXI., č. 204, s. 2.

Naši ve Španělsku. In Rudé právo, 1.5.1937, č. 103, s.1.

Návrat ze Španělska. In Polední list, 27.3.1937, roč. 11, č. 86, s. 3.

Navštívili jsme Španělsko. In Večerník Práva lidu, 31.3.1937, roč. 25, č. 75, s. 1.

Největší španělský básník Garcia Lorca zavražděn španělskými fašisty. In Rudé právo, 22.9.1936, č. 221, s. 4.

Nejvyšší příkaz dne. In Rudé právo, 19. 11.1936, č. 269, s. 1.

Němci komandují ve Španělsku. In Večerní České slovo, citace nečitelná, s. 1.

Německé vojsko do Španělska? In České slovo, 28.11.1936, roč. 28, č. 277, s. 1.

Oč jde dnes ve Španělsku? In Večerník Práva lidu, 1.8.1936, roč. 24, č. 178, s. 1

Opět čtyři verbíři pro Španělsko zatčeni. In Polední list, 11. 2.1937, roč. 11, č. 42, s. 3.

Osudové chvíle Španělska. In Večerník Práva lidu, 22.7.1936, roč. 24, č. 169, s. 1

Paliči. In Rudé právo, 20.7.1936, č. 168, s. 1.

Plňte i vy svou povinnost! In Rudé právo, 10. 10.1936, č. 232, s. 1.

Politika nevměšování je na prospěch povstalcům. In Večerník Práva lidu, 6.4.1938, roč. 26, č. 21, s. 3.

Pomoc španělskému lidu důvod k persekuci? In Rudé právo, 21.4. 1937, č. 94, s.1.

Poslední pomoc rudému Španělsku. In Polední list, 3.11.1936, roč. 10, č. 309, s. 1.

Poučný příklad katalánský. In Národní listy, 12.1937, roč. 77, č. 130, s. 2.

Povolte sbírky pro Španělsko! In Rudé právo, 23.9.1936, č. 222, s. 3.

Povstalci 3 kilometry před Malagou , 8 před San Sebastianem. Strašné ztráty vládních obránců Irunu. In Venkov, 3.9.1936, roč. XXXI., č. 205, s. 1.

Povstalci vraždí španělské ženy a děti. In Večerník Práva lidu, 26.9.1937, roč. 25, č. 225, s. 3.

Povstalecká vysílačka v Seville v moci madridské vlády. In Polední list, 21.7.1936, roč. 10, č. 203, s. 1.

Pozdrav a dík Komunistické strany Španělska pracujícím v Československu. In Rudé právo, 14.2.1937, č. 39, s.1.

Praha a Madrid. In Národní listy, 8. 10.1937, roč. 77, č. 276, s. 2.

Pražské závody žádají: Zbraně Madridu! In Rudé právo, 5. 11.1936, č. 257, s. 1.

Proti fašistické intervenci! In Rudé právo, 4. 10.1936, č. 231, s. 1.

Proti reakci. In Rudé právo, 23.7.1936, č. 170, s. 1.

Proticírkevní žeň války ve Španělsku. In Polední list, 6.8.1937, roč. 11, č. 216, s. 2.

Prudké boje na madridské frontě. In Národní listy, 8.7.1937, roč. 77, č. 184, s. 1.

Pučisté a panikáři. In Rudé právo, 22.7.1936, č. 169, s. 1.

Pučisté vyrábějí >>zázraky<<. In Rudé právo, 5.8.1936, č. 181, s.3.

Rudí pokračují v popravách. In Venkov, 2.9.1936, roč. XXXI., č. 204, s. 1.

Rudí prchají k Madridu. In Polední list, 9.10.1936, roč. 10, č. 282, s. 1.

Santander se vzdá. In Národní listy, 25.6.1937, roč. 77, č 173, s. 2.

Skutečtější kameníci pro Španělsko. In Rudé právo, 28. 11.1936, č 277, s. 3.

Slavnostní pochod rudých. In Venkov, 3.9.1936, roč. XXXI., č. 205, s. 2.

Socialisté plení domy a zapalují kostely. In Venkov, 24.7.1936, roč. XXXI., č. 171, s. 2.

Solidaritě se španělským lidem. In Rudé právo, 31.7.1936, č. 177, s. 2.

Solidární akce pro španělský lid vyžaduje finanční prostředky. Posílejte dary. In Rudé právo, 3.10.1936, č. 230, s.1.

Soudr. Dimitrov o procesu. In Rudé právo, 27.8.1936, č .199, s. 1.

Sovětský dar Madridu. In Rudé právo, 19.7.1936, č. 167, s. 1.

Sovětské pracující španělským: Pamatujte, že nejste sami! In Rudé právo, 24.9.1936, č. 223, s. 3.

Sowjetverfassung für spanische Städte. In Trautenauer Tagblatt, 5.8.1936, roč. 69, č. 176, s. 1.

Spanien am Scheidewege. In Prager Presse, 22.7.1936, roč. 16, č. 199, s. 1.

Spanische Eindrücke. In Prager Presse, 23.7.1936, roč. 16, č. 200, s. 1.

Spanische Freiheitskämpfer melden große Erfolge. In Trautenauer Tagblatt, 7.8.1936, roč. 69, č. 178, s. 1.

Starost o španělské dobrovolníky. In Národní listy, 12.1.1937, roč. 77, č. 12, s. 2.

Strach z vlastních vojáků. In Rudé právo, 27.8.1936, č. 199, s. 1.

Španělé zbudují 120.000 km silnic. In Polední list, 1.2.1939, roč. 13, č. 32, s. 4.

Španělská rapsodie 1936. In Večerník Práva lidu, 23.7.1936, roč. 24, č. 170, s. 1

Španělsko a „Večerní České slovo“. In Večerník Práva lidu, 28.7.1937, roč. 25, č. 193, s. 2.

Španělsko a ČSR. In Rudé právo, 15.8.1936, č. 190, s. 1.

Španělsko do třetího roku války. In Právo lidu, 20.7.1938, roč. 47, č. 168, s. 3.

Španělsko má přednost! In Polední list, 24.8.1937, roč. 11, č. 234, s. 3.

Španělský lid zvítězí!. In Rudé právo, 31.7.1936, č. 177, s. 3.

Španělský lid žádá rozhodný útok! In Rudé právo, 13.8.1936, č. 188, s. 1.

Španělští katolíci rozdvojeni. In Večerník Práva lidu, 5.11.1936, roč. 24, č. 257, s. 1.

Španělští marxisté si ulili do Paříže zlato. In Polední list, 27.7.1936, roč. 10, č. 209, s. 1.

Španělští povstalci v českých lázních. In Rudé právo, 14.5.1937, č. 113, s.1.

To jsou oni! Dělníci krvácejí, vůdcové utíkají za hranice: Uprchlý madridský ministr a komunistická vůdkyně budou prý agitovat po celé Evropě. In Venkov, 2.9.1936, roč. XXI., č. 204, s. 2.

Tři sta pětadesát dní španělských. In Večerní České slovo, 27.7.1937, roč. 29, č. 173, s. 1.

Uprostřed bitevní vřavy pracuje španělský rolník. In Rudé právo, 6.9.1936, č. 208, s. 6.

Úspěchy Francovy ofensivy proti Katalanii. In Lidové listy, 3.1.1939, roč. XVIII., č. 2, s. 1.

Útok na španělskou republiku. In Právo lidu, 21.7.1936, roč. 45, č. 187, s. 1.

Úžasná zvěrstva španělských fašistů. In Právo lidu, 2.10.1936, roč. 45, č. 178, s. 2.

V Madridě klid před novým bojem. In Nedělní list, 22.11.1936, roč. 10, č. 330, s. 1.

V Barceloně zavražděno 150 dětí. In Večerník Práva lidu, 1.2.1938, roč. 26, č. 36, s. 3.

V patnáctý den bojů španělského dělnictva nová ofensiva proti pučistům. In Rudé právo, 2.8.1936, č. 179, s.1.

Válka španělská až do vysílení obou stran. In Nedělní Lidové listy, 1.8.1937, roč. XVI., č. 173, s. 2.

Ve Španělsku - a u nás. In Národní listy, 20.4.1937, roč. 77, č. 109, s. 2.

Ve Španělsku je 12 italských generálů. In Lidové listy, 12.10.1937, roč. XVI., č. 233, s. 1.

Velký projev solidarity se španělským lidem v Táboře. In Rudé právo, 15.8.1936, č. 190, s. 2.

Verbíři do Španělska v Teplicích. In Polední list, 15.1.1937, roč. 11, č. 5, s. 2.

Verbování pro Španělsko v Písku. In Národní listy, 3.1.1937, roč. 77, č. 3, s. 3.

Většina Španělska pod národní vládou. Madrid v ohni děl a pum. In Venkov, 26.7.1936, roč. XXXI., č. 173, s.1.

Vidění ze Španěl. In Národní listy, 11.4.1937, roč. 77, č. 100, s. 3.

Vier Reichsdeutsche von spanischen Marxisten ermordert. In Trautenauer Tagblatt, 7.8.1936, roč. 69, č.178, s. 2.

Vlastenci, kteří kusy vlasti nabízejí cizincům. In Večerník Práva lidu, 4.8.1936, roč. 24, č. 180, s. 1.

Vojenská revoluce ve Španělsku. In Polední list, 20.7.1936, roč. 10, č. 202, s. 1.

Vše pro španělský lid! In Rudé právo, 12. 11.1936, č. 263, s. 1.

Vyjasnění ve Španělsku a o Španělsku tento týden? In Venkov, 8.9.1936, roč. XXXI., č. 209, s. 2.

Vzájemné popravování. Občanská válka se mění v guerillu. In Venkov, 29.7.1936, roč. XXXI., č. 175, s. 1.

Wenn nötig, soll Spanien dem Erdboden gleichgemacht werden. In Trautenauer Tagblatt, 25.8.1936, roč. 69, č.192, s. 2.

Z Madridu. In Rudé právo, 15. 10.1936, č. 240, s. 1. „Postup pučistů na Madrid protiofensivou milice zastaven.

Z občanské války ve Španělsku. In Večerník Práva lidu, 23.7.1936, roč. 24, č. 170, s. 1.

Za porážku u Teruelu mstí se vražděním dětí . In Rudé právo, 21.1.1938, č. 17, s.1.

Zakázali i soc. dem. přednášku o Španělsku. In Rudé právo, 5.2.1937, č. 31, s. 2.

Zatýkání pro pomoc Španělsku. In Rudé právo, 5.2.1937, č. 31, s. 1.

Zbraně Madridu! In Rudé právo, 30.9.1936, č. 228, s. 1.

Zklamání španělských reakcionářů. In Práva lidu, 5.8.1938, roč. 47, č. 182, s. 3.

Zoufalství v Madridě. In Polední list, 24.9.1936, roč. 10, č. 265, s. 1.

BERNANOS, Georges. *Španělská tragedie.* In Přítomnost, 27.7.1938, roč. 15, č. 30, s. 473-477.

D'ESME Jan. *Rozhovor s generálem Franco.* In Nedělní list, 13.9.1936, roč. 10, č. 256, s. 1.

FRANCO, Francisco. *Oč bojuji?* In Národní listy, 21.2.1937, roč. 77, č. 52, s. 1.

GALLO, Luigi. *Heroica resistencia para nuevas victorias.* In El Voluntario de la Libertad, 29.8.1938, roč. 1, č.14, s. 3.

HAUNER Vilém Julius. *Vážná příhoda ve španělských vodách*. In *Národní listy*, 3.6.1937, roč. 77, č. 151, s. 2.

HOLUBEC Karel. *Lékařské zkušenosti ze španělské války*. In *Přítomnost*, 30.3.1938, roč. 15, č. 13, s. 198-200.

HORA, Josef. *Válečné zkušenosti ze Španěl*. In *Brázda*, 2.2.1938, roč. 19, č. 5, s. 75-77.

KAHÁNEK, Ferdinand. *Oč šlo a oč jde*. In *Venkov*, 15.9.1936, roč. XXXI., č. 215, s. 1.

KRATOCHVÍL, Jaroslav. *Barcelona-Valencie-Madrid*. In *Přítomnost*, 11.8.1937, roč. 14, č. 32, s. 497-500.

KRATOCHVÍL, Jaroslav. *Na španělské frontě*. In *Přítomnost*, 18.8.1937, roč. 14, č. 33, s. 519.

MAJTENYI, David - RAJLICH, Jiří. *Legenda o republikánském leteckém esu Janu Ferákovi (I. část)*. In *Historie a Vojenství* 57, 2008, č. 1, s. 21.

MATOUŠEK, Josef. *Vývoj věcí ve Španělsku a naše zahraniční politika*. In *Národní listy*, 23.11.1937, roč. 77, č. 321, s. 1.

MÜNZER, Jan. *Rok války ve Španělsku*. In *České slovo*, 17.7.1937, roč. 29, č. 167, s. 1.

PACHTA Josef. *Španělsko vykrváčí?* In *Přítomnost*, 25.1. 1939, roč. 16, č. 4, s. 51-52.

PASÁK, Tomáš. In *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. Praha, Univerzita Karlova, 1980, s. 202.

ŘEHOŘ, V. *Nové poučení ze Španělska. Smutný úděl neprobuzeného venkovského lidu*. In *Venkov* 23.7.1936, roč. XXXI.č.170, s. 1.

SAUERWEIN, Jules. *Die Mächte und Spanien*. In *Prager Presse*, 8.8.1936, roč. 16, č. 216, s. 1.

SCHEBEK, A. *Z bolševické dílny*. In *Národní listy*, 29.4.1937, roč. 77, č. 118, s. 2.

SINKULE, V. *6 neděl na frontách občanské války*. In *Rudé právo*, 1. 11.1936, č. 254, s. 6.

SINKULE, Václav. *Mezinárodní brigády*. In *Rudé právo*, 25.4.1937, č. 96. s.7.

SIRIUS [ŠAŠEK, Alois]. *Mocnosti a Španělsko*. In *Venkov* 9.8.1936, roč. XXXI.č.185, s. 5.

SÍSOVÁ, Miloslava. *Evropa a Španělsko*. In *Národní listy*, 20.1.1937, roč. 77, č. 20, s. 1.

SÍSOVÁ, Miloslava. *Po roce občanské války*. In *Národní listy*, 20.7.1937, roč. 77, č.196, s. 1.

VANĚK, Jan. *Rok války ve Španělsku*. In *Právo lidu*, 18.7.1937, roč. 46, č. 133, s. 1.

- VESELSKÁ, Marie. *Vše pro demokratické Španělsko*. In AMI, 18.1.1938, č. 8, s. 8.
- VOSKA, Václav Emanuel. *Naši dobrovolníci ve Španělsku*. In Španělsko, 1.8.1937, roč. 1, č. 4, s. 2.
- VOTAVA, Otakar. *Dopis ze Španělska*. In Brázda, 8.3.1937, roč. 18, č. 3, s. 46-47.
- WINTER, Gustav. *Politický vývoj ve Španělsku*. In Přítomnost, 12.5.1937, roč. 14, č. 19, s. 289.
- WINTER, Gustav. *Z tajů jednotné fronty*. In Přítomnost, 9.9. 1936, roč. 13, č. 36, s. 565-566.
- YESTER, Stanislav. *Franco neválčí sám*. In Přítomnost, 10.2. 1937, roč. 14, č. 7, s. 106.
- YESTER, Stanislav. *Kdo vyhraje ve Španělsku?* In Přítomnost, 6.10.1937, roč. 14, č. 40, s. 625.
- YESTER, Stanislav. *Pět měsíců války ve Španělsku*. In Přítomnost, 30.12.1936, roč. 13, č. 52, s. 818.
- YESTER, Stanislav. *Zkušenosti ze španělské války*. In Přítomnost, 5.5.1937, roč. 14, č. 18, s. 273.

Literatura

- BAĎURA, Bohumil. *Agrární tisk a španělská občanská válka*. In Sborník k problematice dějin imperialismu 5, Praha 1978, s. 381 – 396.
- BALÍK, Stanislav - HLOUŠEK, Vít - HOLZER, Jan - ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno, MU 2007. 179 s. ISBN 978-80-210-4250-6.
- BÁRTA, Jiří. *Jan Scheinost - prominentní katolický novinář před Národním soudem*, Brno, FF MU, 2007.
- BEEVOR, Antony. *Španělská občanská válka*. Praha, Beta-Dobrovský, 2004, 319 s. ISBN 80-7291-107-4.
- BERNANOS, Georges. *Les Grands Cimetières sous la Lune*. Paris, 1938.
- CASANOVA, Marina. *La diplomacia española durante la Guerra Civil*. Madrid, Ministerio de Asuntos Exteriores, 1996, s. 153.
- CUHRA, Jaroslav et al. *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý do roku 1918*. Praha, Paseka 2006, 358 s. ISBN 80-7185-794-7.
- FORBELSKÝ, Josef. *Československá zahraniční politika a španělská občanská válka 1936 – 1939*. In Střední Evropa 13, 1997, č. 71, 25 s. ISSN 0861-691X .

HEROUTOVÁ, Andrea. *Význam pravicové tiskové kampaně o španělské občanské válce proti radikalizaci konzervativně autoritářské a fašizující programové báze*. In *Sedmdesát let od vypuknutí španělské občanské války: vnitřní a vnější aspekty konfliktu*. Hradec Králové, Gaudeamus 2007, 20 s. ISBN 978-80-7041-788-1.

CHALUPA, Jiří. *Zápisky o válce občanské. Studie o vybraných aspektech španělské občanské války 1936-1939*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2002. 159 s. ISBN 80-7106-431-9.

KRATOCHVÍL, Jaroslav. *Barcelona – Valencie – Madrid*. Praha, Lidová kultura, 1937, 139 s.

NÁLEVKA, Vladimír. *Československo-španělské vztahy v letech občanské války*. In *Dvacáté století. Ročenka Semináře nejnovějších dějin Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 2004*, s. 85. ISBN 80-7308-094-X.

NEDVĚD, Jiří. *Dobrovolníci svobody, trockističtí agenti nebo žoldáci Kominterny? (Interbrigadisté českýma očima)*. In *České, slovenské a československé dějiny 20. století. 2. Sborník z mezinárodní konference mladých vědeckých pracovníků*. Univerzita Hradec Králové, 7.-8. března 2007. Ústí nad Orlicí, Oftis 2007, 166 s. ISBN 978-80-86845-81-4.

PASÁK, Tomáš. *Český fašismus a kolaborace 1939-1945*. Praha, Práh 1999, 174 s. ISBN 80-7252-017-2.

PAVLÍČEK, Jaromír. *Španělská občanská válka (1936-1939)*, Ostrava, Scholaforum 1996. ISBN 80-86058-16-6.

REJNUŠOVÁ, Marie. *Občanská válka ve Španělsku 1936-1939 v českém tisku*, Brno, FF MU, 1990, 84 s.

SIROGINOVÁ, Magda. *Prezidentské volby 1935 optikou dobových tištěných médií*. Brno, FF MU, 2008.

SPRINGEROVÁ, Pavlína (ed.) *Sedmdesát let od vypuknutí španělské občanské války: vnitřní a vnější aspekty konfliktu*. Hradec Králové, Gaudeamus 2007, 111 s. ISBN 978-80-7041-788-1.

VÁVRA, Vlastimil. *Na pomoc Španělské republice (1936-1939)*. Praha, Federální ústřední výbor Československého svazu protifašistických bojovníků 1981, 38 s.

RESUMÉ

Die Ereignisse, die in der zweiten Hälfte der dreißiger Jahre Spanien ereilten, sind auch nach über 70 Jahren im Visier der Öffentlichkeit und der Experten. Das Ziel dieser Diplomarbeit mit dem Titel „*Reflektionen des spanischen Bürgerkrieges in der Tschechoslowakei*“ ist eine Analyse des Blickwinkels der damaligen tschechoslowakischen Öffentlichkeit.

Für den Zweck der vorliegenden Diplomarbeit wurde der Blick auf die periodische Presse, in deren Hintergrund einflussreiche politische Gruppierungen standen und auf Erinnerungen eigentlicher Teilnehmer des Krieges eingeschränkt.

Insbesondere die Presse, als ein einflussreiches und relativ billiges Medium, gab der Öffentlichkeit Informationen über die Geschehnisse in Spanien. Sie vermittelte dem mitteleuropäischen Leser einen Konflikt, der im südwestlichen Winkel des Kontinentes stattfand und versuchte die Meinung zu der einen, oder der Anderen Seite zu beeinflussen. Der spanische Bürgerkrieg wurde auf den Seiten der tschechoslowakischen Presse zum Schauplatz eines ideologischen Krieges. Die Presse reflektierte einfach ihre politische Weltanschauung.

Diese Arbeit bemüht sich nicht einzelne Kollisionen, Schlachten und Blutvergießen des Krieges darzustellen, sondern vermittelt die Ansichten der einflussreichsten tschechoslowakischen Zeitschriften. Die Auswahl der durchgearbeiteten Zeitungen geht quer durch das gesamte politische Spektrum, es reicht von der Presse der Regierungsparteien bis zur Oppositionspresse. Auch die Periodika für die deutsche Minderheit wurden nicht gemieden. Die gewählte Herangehensweise zur Präsentation der Blickwinkel einzelner Zeitschriften wurde in Betracht der Tatsache gewählt, dass, obwohl man gemeinsame Ideen finden kann, sie aber trotzdem über andere Themen berichten. Auf Grund ihrer politischen Orientierung suchten sich die Blätter solche Gebiete aus, die ihnen nah standen und durch die sie auf ihre Leser – die potentiellen Wähler – gut Einfluss nehmen konnten.

Der letzte Teil der Arbeit widmet sich den tschechoslowakischen Bürgern, die persönlich am Krieg hinter den verschneiten Pyrenäen-Hügeln teilnahmen. Der Grund dafür ist, dass man die Interbrigadisten als die am meisten betroffenen durch die spanischen Ereignisse betrachten kann. Sie haben ja nicht gezögert und beschlossen ihr eigenes Leben in einem fernen Land für eine Sache zu opfern, die sie relativ wenig berührte.

Der Interbrigadist wird hier nicht als eine konkrete Person betrachtet, sondern vielmehr als ein Glied im Bund zwischen Spanien und der Tschechoslowakei. In dieser Arbeit werden also nicht die Schicksale einzelner Menschen dargestellt, aber wir enthüllen Meinungen der Leute, die freiwillig im spanischen Bürgerkrieg mitwirkten. Wir erfahren, was sie zur Abfahrt motiviert hat, als auch, durch was sie als aktive Kämpfer beeinflusst waren. Wir sehen, wie persönliche Erlebnisse der Kämpfer zum Schwerpunkt von Zeitungsartikeln wurden sowie auch zum Thema politischer Diskussionen der heimischen Presse und so die öffentliche Meinung zum spanischen Bürgerkrieg beeinflussten.

Das letzte Kapitel vergleicht die Ergebnisse der Analysen vorheriger Kapitel und zieht Schlüsse über den Einfluss der Presse auf das Handeln der Politiker, der Öffentlichkeit und der freiwilligen Kämpfer.